

The New **ECONOMIST**

Quarterly International
Scientific-Practical Journal,
Precise and Reviewed

N4, 2020

ISSN 1512-4649

ყოველკვარტალური საერთაშორისო
ტეფერირებადი და ტეცენზირებადი
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

ახალი
**ეკონომიკისა და
სოციალური მეცნიერებების
ჟურნალი**

The Magazine “The New Economist”

HAS BEEN REVIEWED:

In “Georgian Reviewed Magazine” –
P.L.L.E. Institute of Techninform.
Identifiable in the **Google Scholar**
and **Research Gate** bases.

ACKNOWLEDGED TO BE REVIEWED BY:

- Georgian Academy of Business Sciences;
- Georgian Academy of Economical Sciences;
- I. Javakhishvili Tbilisi State University;
- Iliia State University;
- Georgian Technical University;
- Grigol Robakidze University;
- Tbilisi Free University, (Business School ESM);
- Caucasus University;
- Sukhumi State University;
- Shota Rustaveli State University;
- Samtskhe-Javakheti State University;
- Shota Meskhia State University of Zugdidi;
- Akaki Tsereteli State University;
- Saint Andrew the First Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia;
- East European University;
- Odessa Mechnikov National University (Odessa, Ukraine);
- Institute of Strategic Studies of the Caucasus (Baku, Azerbaijan);
- State University of Belarus (Minsk);
- University of Kazakhstan of Economy, Finances and International Trade (Nursultan).

**ADDRESS: 5 A. Jorjadze str,
0105, Tbilisi, Georgia.**

Tel.: +995 (32) 2 990 576;

Mob.: +995 55 277 554; +995 (58) 944 800;

ჟურნალი “ახალი ეკონომისტი”

რეფერირებულია:

სსიპ ინსტიტუტ ტექნიფორმის ელექტრონულ გამოცემებში „ქართულ რეფერატულ ჟურნალში“. იდენტიფიცირებადია **გუგლ სქოლარსა და რისერჩ გეიტსის** ბაზებში.

რეფერირებულად აღიარებულია:

- საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემია;
- საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია;
- ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი;
- გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი;
- თბილისის თავისუფალი უნივერსიტეტი, (ბიზნესის სკოლა ESM);
- კავკასიის უნივერსიტეტი;
- სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი;
- აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი;
- ოდესის მეჩნიკოვის სახელობის ეროვნული უნივერსიტეტი (ქ. ოდესა, უკრაინა);
- კავკასიის სტრატეგიული კვლევის ინსტიტუტი (ბაქო, აზერბაიჯანი);
- ბელორუსიის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. (მინსკი);
- ყაზახეთის ეკონომიკის, ფინანსებისა და საგარეო ვაჭრობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. (ნურსულტანი).

მისამართი: საქართველო,

0105, თბილისი, ა. ჯორჯაძის ქ. №5

ტელ.: +995 (32) 2 990 576;

მობ.: +995 (55) 277 554; +995 (58) 944 800;

E-mail: editor@neweconomist.com.ge; loidk@yahoo.com

web-site: www.neweconomist.com.ge; www.loi.com.ge

The New **ECONOMIST**

INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL, QUARTERLY JOURNAL,

PRECISE AND REVIEWED №4(59), 2020, Vol. 15, Issue 3.

LOID KARCHAVA - Editor-in-Chief and Head of Editorial Board;
Doctor of Business Administration,
Professor of Georgian Technical University;
Head of the Council of Scientists of Georgia;
Academician of the Georgian Academy of Business Sciences;
Academician of the Georgian Academy of Fazisi Sciences.

EDITORIAL BOARD

Doctors of science, Professors:

RAMAZ ABESADZE (Director of Paata Gugushvili Economic institute); NINO ABESADZE; ANZOR ABRALAVA; IURI ANANIASHVILI; TEIMURAZ BABUNASHVILI (Prezident of the Georgian Academy of Business Sciences); EVGENI BARATASHVILI; ELBERD BATIASHVILI; GIVI BEDIANASHVILI; ROSTOM BERIDZE (Batumi state university); SIMON GELASHVILI; RAMAZ GERLIANI; REVAZ GVELESIANI; VLADIMIR GRIGOLAIA (Moscow, Russian Federation); ALEKSEY DANILCHENKO (Belarusia State University); WOLFGANG WENG (Berlin, Germany); SHOTA VESHAPIDZE; NUGZAR TODUA; GOCHA TUTBERIDZE (Rector of Kutaisi University); NATIA TURNAVA (Minister of Economy and Sustainable Development of Georgia); SERGEY YAKUBOVSKIY (Odesa I.I.Mechnikov Odessa National University, Ukraine); MERAB KAKULIA; REVAZ KVATASHIDZE; ALEKSANDRE KVASHILAVA; GIA KVASHILAVA; MURTAZ KVIRKVAIA (Editor of the Scientific part, Dean of Business and Management School of G. Robakidze University); VASIL KIKUTADZE; IRAKLI KOVZANADZE (Head of Budget and Finance Committee of Parliament of Georgia); KAKHA KORZAIA (Rector of Caucasus International University); PAATA KOGUASHVILI (member of Georgian Academy of Agriculture); HARALD KUNZ (Brandenburg, Germany); ENVER LAGVILAVA; The Rt Hon STEVEN LORD LLOYD-BAGRATIONI (University of Oxford, England); REVAZ LORDKIPANIDZE; SHALVA MACHAVARIANI (Vice-President of Caucasus University in sciences field); ELGUJA MEQVABISH-

VILI; DAVID NARMANIA (Georgian National Energy and Water Supply Regulatory Commission (GNERC), Chairman); SOLOMON PAVLIASHVILI (Deputy Minister of Environmental Protection and Agriculture of Georgia); VAKHTANG SARTANIA; ETER SARJVELADZE; AVTANDIL SILAGADZE (Member of Georgian National Academy of Science); ALEKSANDRE SICHINAVA; GELA SVIRAVA; LASHA TABATADZE (Responsible Secretary); DAMETKEN TUREKULOVA (Academician of a Esthetical Science Academy of Kazakhstan); SLAVA FETELAVA; LEVAN KISTAURI (Dean of the School of Business, Computing and Social Sciences of Saint Andrew the First Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia); RUSUDAN KUTATELADZE (Dean of Business-engineering Faculty of GTU); TEMUR SHENGELIA; GIORGI SHIKHASHVILI; FAIA SHULENBAYEVA (Saken Seifullin Kazakh Agrotechnical University); LALI CHAGELISHVILI; DAVID CHERKEZISHVILI (Rector of East European University); MICHAEL CHIKVILADZE; NIKO CHIKHLADZE; AVTANDIL CHUTLASHVILI; ELENE KHARABADZE; ETER KHARAISHVILI; REVAZ KHAREBAVA; VASIL KHI-ZANISHVILI; DAVID JALAGONIA (Dean of Economics and Business Faculty of Sukhumi State University); IVANE JAGODNISHVILI (Professor of GTU); JAMLET JANJGAVA (Deputy of Editor-in-Chief); DIMITRI JAPARIDZE (Dean of the Faculty of Business, Technology and Education, Ilia State University); EMZAR JGERENAIA; MICHAEL JIBUTI (Prezident of the Georgian Academy of Economics Sciences); NANA JGHARKAVA.

ახალი

ეკონომისტი

საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი ყოველკვარტალური
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი №4 (59), 2020, ტ. 15, გამომც. 3

ლოიდ ქარჩავა - მთავარი რედაქტორი და სარედაქციო კოლეგიის თავმჯდომარე,
ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი;
საქართველოს მეცნიერთა საბჭოს თავმჯდომარე;
საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი;
ფაზისის საერო-სამეცნიერო აკადემიის ნამდვილი წევრი.

სარედაქციო კოლეგია:

მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები:

THE NEW ECONOMIST / ახალი ეკონომისტი

რამაზ აბესაძე (პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორი); ნინო აბესაძე; ანზორ აბრულაძე; იური ანანიაშვილი; თეიმურაზ ბაბუნაშვილი (საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი); ევგენი ბარბაქაძე; ივანე ბატიაშვილი; გივი ბაღიანაშვილი; როსტომ ბერიძე (ბათუმის შ. რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); სიმონ ბელაშვილი; რამაზ ბერლიანი; რევაზ გველესიანი; ვლადიმერ ბრიგოლაძე (მოსკოვი, რუსეთის ფედერაცია); ალექსეი დანილჩენკო (ბელარუსის სახელმწიფო უნივერსიტეტი); ვოლფგანგ ვენტი (ბერლინი, გერმანია); შოთა ვეშაპიძე; ნუბუარ თოფუა; გორბა თუთუაშვილი (ქუთაისის სასწავლო უნივერსიტეტის რექტორი); ნათია თურნაძე (საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების მინისტრი); სერგეი იაკუბოვიჩი (ოდესის ეროვნული უნივერსიტეტი, უკრაინა); მერაბ კაკულია; რევაზ კვაბაძე (მინერალური ნედლეულის კავკასიის ინსტიტუტის დირექტორი); ალექსანდრე კვაპილაძე; გიორგი კვაპილაძე; მურთაზ კვიციანი (სამეცნიერო ნაწილის რედაქტორი, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის ბიზნესისა და მართვის სკოლის დეკანი); ვასილ კიკუბაძე; ირაკლი კოვზანაძე (საქართველოს პარლამენტის საფინანსო-საბიუჯეტო კომიტეტის თავმჯდომარე); კახა კორძია (კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის რექტორი); პაატა კოლუაშვილი (საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის წევრი); ივანე ლაბვილაძე; ლორდი სტივენ ლორდ-გაბრატონი (ოქსფორდის უნივერსიტეტი, ინგლისი); რევაზ ლორთქიფანიძე; შალვა მატყვარია (კავკასიის უნივერსიტეტის ვიცე-პრეზიდენტი); ილბუზ მამუკაშვილი; დავით ნარმანი (საქართველოს ენერჯეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის თავმჯდომარე);

სოლომონ პავლიაშვილი (საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის მინისტრის მოადგილე); ვახტანგ სარტანიანი; ითარ სარჯველაძე; ავთანდილ სილაბაძე (საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ნამდვილი წევრი); ალექსანდრე სიჭინავაძე; ბელა სვირბაძე (ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი); ლაშა ტაბატაძე (პასუხისმგებელი მდივანი); დამიტკენ ტურაქაშვილი (ყაზახეთის რესპუბლიკის ესთეტიკურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი); სლავა ფეტილაძე; ლევან ძისტაური (საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის მართვის ფაკულტეტის დეკანი); რუსუდან ქუთათიაშვილი (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის დეკანი); ქაბაქარი შაქარაშვილი; თეიმურაზ შინგაია; გიორგი შინგაია; იანა შულენბაძე (ყაზახეთის რესპუბლიკა); ლალი ჩაბელიაშვილი; დავით ჩიჩხინაშვილი (აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის რექტორი); მინდი ჩიქვილაძე; ნიკო ჩიხლაძე; ავთანდილ ჩუბუაშვილი; ილენე ხარაბაძე; ითარ ხარაბაძე; რევაზ ხარაბაძე; ვასილ ხინაიანი (თელავის უნივერსიტეტი); დავით ჯალაღონია (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანი); ივანე ჯაბოღანიშვილი (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის საინჟინრო ეკონომიკის, მედიატექნოლოგიებისა და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დეკანი); ჯამალ ჯანაშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე); დიმიტრი ჯაფარიძე (ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიზნესის ტექნოლოგიისა და განათლების ფაკულტეტის დეკანი); მზარ ჯგერენია; მინდი ჯიბუტი (საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი); ნანა ჯღარბაძე.

სტატიაზე, მის შინაარსზე პასუხისმგებელია ავტორი.

© ჟურნალი „The New Economist“, „ახალი ეკონომისტი“, 2020წ.
© გამომცემლობა „ლოი“

ფასი 10 ლარი

INTERVIEW

Interview with the Chairman of the National Competition Agency of Georgia, Doctor of Business Administration, Mr. IRAKLI LEKVINADZE -----	7
--	---

SCIENCE

LASHA MGELADZE

Regulated Economic Areas - Hostage or Survivor of Regulation -----	11
--	----

MAMUKA TORIA, LASHA TABATADZE

Innovative Methods of Personnel Management -----	29
--	----

REVAZ LORDKIPANIDZE

Strategic Mechanisms of Economic Policy in Georgia -----	34
--	----

NONA GELITASHVILI

Economic Aspects of Transnational Migration -----	38
---	----

ZAIRA GHUDUSHAURI, IRINE TSIKLARI

Inclusive growth factors of the economy and the role of education in them -----	46
---	----

GRIGOL NEMSADZE

Banking risk management as the most important condition for competitiveness and reliability-----	53
--	----

EKATERINE LOMIA

Political Problems and Preconditions for Ethnopolitical Conflicts in Post-Soviet Georgia-----	56
---	----

NINO MAGHRADZE

Pandemic and 21st Century Georgia-----	66
--	----

MAKVALA ROBAKIDZE

Peculiarities of Remote Work -----	69
------------------------------------	----

TARIEL LOMIA

Impact of the covid-19 on the environment: Challenges and Difficulties -----	73
--	----

MIKHEIL CHIKVILADZE

Actuality and Main Approaches of Tax Gap Calculation-----	78
---	----

NEW BOOK

Competition Policy Challenges and Ways to Solve It -----	84
--	----

ინტერვიუ

ინტერვიუ საქართველოს კონკურენციის ეროვნული სააგენტოს თავმჯდომარესთან, ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორთან, ბატონ **ირაკლი ლეჟინაძესთან** -----7

მეცნიერება

ლავა მგელაძე

რეგულირებადი ეკონომიკური სფეროები -
რეგულირების მძევალი თუ რეგულირებით გადარჩენილი ----- 11

მამუკა თორია, ლავა ტაბატაძე,

პერსონალის მენეჯმენტის ინოვაციური მეთოდები -----29

რევაზ ლორთქიფანიძე

ეკონომიკური პოლიტიკის სტრატეგიული მექანიზმები საქართველოში ----- 34

ნონა გელიტაშვილი

ტრანსნაციონალური მიგრაციის ეკონომიკური ასპექტები ----- 38

ზაირა ღუდუშაური, ირინე ნიკლაური

ეკონომიკის ინკლუზიური ზრდის ფაქტორები და განათლების როლი მათში ----- 46

ბრიგოლ ნემსაძე

საბანკო რისკ-მენეჯმენტის როგორც კონკურენტუნარიანობის
და საიმედოების უმნიშვნელოვანესი პირობა ----- 53

ეკატერინე ლომია

პოსტსაბჭოთა საქართველოს პოლიტიკური პრობლემები და
წინაპირობები ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტების გაღვივებისთვის ----- 56

ნინო მალრაძე

პანდემია და 21-ე საუკუნის საქართველო ----- 66

მაცვალა რობაქიძე

დისტანციურ მუშაობაზე საყოველთაო გადასვლის თავისებურებები ----- 69

ტარიელ ლომია

COVID-19- ის გავლენა გარემოზე: გამონვევები და სირთულეები ----- 73

მიხეილ ჩიკვილაძე

საგადასახადო დანაკარგის გამომწვევების აქტუალურობა და ძირითადი მიდგომები --- 78

ახალი წიგნი

კონკურენციის პოლიტიკის გამონვევები და მისი გადაჭრის გზები ----- 84

ინტერვიუ საქართველოს კონკურენციის ეროვნული სააგენტოს თავმჯდომარესთან, ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორთან, ბატონ ირაკლი ლეჟინაძესთან

„ქვეყნის ეკონომიკური გაძლიერების ერთ-ერთი მთავარი საფუძველი არის სამართლიანი კონკურენციის ხელშეწყობა და დაცვა“

- ბატონო ირაკლი მოგესალმებით, მოხარულე-
ბი ვართ, რომ დღეს ჩვენი რესპოდენტი ბრძანდე-
ბით, მაღლობას გიხდით ინტერვიუსათვის.

ბატონო ირაკლი, საქართველოს კონკურენციის
ეროვნული სააგენტო, სახელმწიფო ინსტიტუ-
ციებს შორის ერთ-ერთი ყველაზე ახალგაზრდა
უნეებაა, მიუხედავად აღნიშნულისა სააგენტომ ამ
მცირე პერიოდში საკმაოდ ბევრი მნიშვნელოვანი
პროექტი წარმატებით განახორციელა, აღსანიშ-
ნავია ასევე ბოლო პერიოდის საკანონმდებლო
ცვლილებებიც, რომელიც უკავშირდება კონკუ-
რენციის სააგენტოს მომავალ საქმიანობას, ბა-
ტონო ირაკლი, მიღებული საკანონმდებლო ცვლი-
ლებების თანახმად - რა შეიცვალა, რა მიზნით და
რა შედეგებს უნდა ელოდოს საზოგადოება, ასევე
მიმდინარე და დასრულებულ საქმეებზე, რომ მოგ-
ვასხენოთ უფრო ვრცლად.

- „ქვეყნის ეკონომიკური გაძლიერების ერთ-
ერთი მთავარი საფუძველი არის სამართლიანი
კონკურენციის ხელშეწყობა და დაცვა“ უპირვე-
ლეს ყოვლისა მოგესალმებით ბატონო ლაშა და
მივესალმები თქვენს მკითხველს. აღვნიშნავდი,
რომ საქართველოს კონკურენციის ეროვნული სა-
აგენტო, „კონკურენციის შესახებ“ საქართველოს
კანონის საფუძველზე და საქართველოს მთავრო-
ბის დადგენილებით დამტკიცებული დებულების

შესაბამისად, შეიქმნა 2014 წელს. ევროკავშირის
პროექტის „საქართველოს კონკურენციის სა-
აგენტოს მხარდაჭერა“ ფარგლებში მომზადდა
კონკურენციის კანონში შესატანი ცვლილებების
კანონპროექტი, რომელიც 2020 წლის 4 ნოემბერს
ძალაში შევიდა. გარდა ამისა, საქართველოს პარ-
ლამენტმა მიიღო ორი კანონპროექტი, რომლის
აღსრულებაც 2021 წლიდან სააგენტოს ეკისრება.

2020 წელი საქართველოს კონკურენციის ერ-
ოვნული სააგენტოსთვის გამორჩეულია. როგორც
უკვე აღინიშნა, საქართველოს პარლამენტის მიერ
მიღებული იქნა კონკურენციის შესახებ კანონში
ცვლილებები, რომელიც ევროკავშირის პრო-
ექტის ფარგლებში და მათი მხარდაჭერით იქნა
მომზადებული. ცვლილებებზე მუშაობა 3 წლის
განმავლობაში მიმდინარეობდა და საქართველოს
პარლამენტში ინიცირებული იქნა დარგობრივი
ეკონომიკის და ეკონომიკური პოლიტიკის კომი-
ტეტის მიერ. მიღებული საკანონმდებლო ცვლი-
ლებები განხორციელდა პრაქტიკაში მიღებული
ხარვეზებისა და ევროპელი ექსპერტების მიერ
შემუშავებული რეკომენდაციების საფუძველზე.
საკითხის განხილვა მიმდინარეობდა სხვადასხვა
პლატფორმაზე, სამიზნე ჯგუფების აქტიური
ჩართულობით. შეხვედრებში მონაწილეობდნენ
ადგილობრივი ექსპერტები, კონკურენციის თემა-

ტიკით დაინტერესებული საკონსულტაციო კომპანიების, სამეცნიერო წრის, იურიდიული კომპანიების, ბიზნეს სექტორის, მარეგულირებელ ორგანოებისა და არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლები. ძლიერი კონკურენციის პირობების შექმნა არის ის წინაპირობა, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის ეკონომიკურ პროგრესს და ხელს უწყობს სამართლიანი ბიზნეს გარემოს ფორმირებას. გამომდინარე იქიდან, რომ ქვეყნის ეკონომიკური გაძლიერების ერთ-ერთი მთავარი საფუძველი არის სამართლიანი კონკურენციის ხელშეწყობა, კანონპროექტის მიღების მიზანი იყო ის, რომ საქართველოს ჰქონდა ყოვლისმომცველი, DCFTA-ის მოთხოვნებთან შესაბამისი, სრულყოფილი, ევროკავშირის სტანდარტებთან დაახლოებული, ეფექტიანი კონკურენციის კანონმდებლობა.

მინდა ასევე გითხრათ, რომ წინამდებარე კანონი მოიცავდა არაერთ სისტემურ ხარვეზს. კერძოდ, მარეგულირებელი ორგანოების კანონმდებლობა სრულად არ ფარავდა კონკურენციის საკითხებს. შესაბამისად, ერთ-ერთი მთავარი საკითხი, რომელი ჩასწორდა იყო კონკურენციის სააგენტოსა და მარეგულირებელ ორგანოებს შორის კომპეტენციის გამიჯვნა. მიღებული ცვლილებების შედეგად, დღეს უწყებები კონკურენციის სამართლის ძირითად საკითხებზე ერთიანი პრინციპებით მოქმედებენ. მარეგულირებელ ორგანოებს დარჩათ საკუთარ სექტორებში კონკურენციის აღსრულების ვალდებულება და სწავლობენ იმ საკითხებს, რომლებიც მხოლოდ რეგულირებად სუბიექტებს ეხება. სხვა ყველა შემთხვევაში უფლებამოსილი ორგანო არის კონკურენციის სააგენტო. ასევე, მაგალითად, არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის ფაქტის დადასტურების შემთხვევაში კანონი არ ითვალისწინებდა არანაირ სანქციას და სააგენტო ახორციელებდა მხოლოდ დარღვევის ფაქტის დადგენას. უწყება იყო უმოქმედო - დარღვევის აღმოუფხვრელობის ან განმეორებითობის შემთხვევაში. შესაბამისად, დაწესდა სანქცია არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის შემთხვევებზე - ჯარიმის მოცულობა ბრუნვის 1%-მდე ოდენობით. სააგენტოს საქმიანობას მნიშვნელოვნად აფერხებდა ინფორმაციის გამოთხოვის არასავალდებულო ხასიათი. საქმის მოკვლევის, კონცენტრაციის შესახებ შეტყობინების განხილვის და მონიტორინგის პროცესში, ეკონომიკური აგენტების მხრიდან სააგენტოს მი-

ერ გამოთხოვილი ინფორმაციის მონოდება დღეს არის სავალდებულო, ხოლო წესის დარღვევის შემთხვევაში ეკონომიკური აგენტი დაჯარიმდება.

- ბატონო ირაკლი, ახალ კანონში რამდენად გათვალისწინებულია საერთაშორისო პრაქტიკა?

- საკანონმდებლო ცვლილებების პროცესში, სააგენტომ ძირეულად შეისწავლა საერთაშორისო პრაქტიკა და მეთოდები. შედეგად, ევროკავშირში აპრობირებული მიდგომა, რომელიც კარტელების გამოძიების მთავარი ბერკეტია დღეს უკვე ჩვენთანაც დანერგილია. კერძოდ, ეკონომიკური აგენტების ადგილზე მოულოდნელი შემონიშნების შემთხვევაში სასამართლო არ მოახდენს მათ წინასწარ ინფორმირებას. ასევე, დადგინდა კონცენტრაციების კონტროლის ორფაზიანი სისტემა და შეტყობინების განხილვის საფასური. რაც შეეხება კონტროლის მექანიზმს - სააგენტოს გვერდის ავლით, უწყების მიერ შეტყობინების განხილვამდე უარყოფითი დასკვნის მიუხედავად კონცენტრაციის განხორციელების შემთხვევებში - განისაზღვრა ჯარიმა, მაქსიმუმ, 5%-ის მოცულობით. ბაზარზე დომინირებული მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების და კონკურენციის შემზღვეველი შეთანხმებების სრულყოფილად შესწავლის საჭიროებიდან გამომდინარე - მოკვლევის მაქსიმალური ვადა, 10 თვის ნაცვლად, განისაზღვრა 18 თვით. აქ ჩამოთვლილი საკითხების გარდა, არის კიდევ სხვა მნიშვნელოვანი დეტალები, რომელიც ჩასწორდა. მაგალითად, დაზუსტდა - რა ქმედებები იგულისხმება კონკურენციის არამართლმომიერ შეზღუდვაში, ახლებურად განისაზღვრება რიგი ტერმინები და მიდგომები.

- ბატონო ირაკლი, როგორც უკვე აღინიშნა, 2020 წელს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო ორი კანონპროექტი, რომლის აღსრულებასაც 2021 წლიდან სააგენტო იწყებს. რა უფლებამოსილებების ფარგლებში იმოქმედებს უწყება სახელმწიფო ტენდერებში წარმოშობილი დავების გადაჭრის მიმართულებით და რა მექანიზმებით გეგმავს სააგენტო ადგილობრივი წარმოების დაცვას დემპინგური იმპორტისგან. ამ დროისათვის, რა ეტაპზეა საქართველოს პარლამენტის ევროპასთან ინტეგრაციის კომიტეტის მიერ მომზადებული კანონპროექტი „მომხმარებლის უფლებების დაცვის შესახებ“, რომლის აღმასრულებელ უწყებადაც ასევე კონკურენციის სააგენტო განსაზღვრული.

- მინდა გითხრათ, რომ „სახელმწიფო შესყიდ-

ვების შესახებ“ კანონში ცვლილებების მიხედვით, სახელმწიფო შესყიდვებთან დაკავშირებული დავების განხილვის საბჭოს აპარატი კონკურენციის სააგენტოს უერთდება. კანონპროექტი ორ ძირითადი მიზანს ემსახურებოდა: 1. საქართველოსა და ევროკავშირს შორის გაფორმებული ასოცირების შესახებ შეთანხმებით ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებას და 2. სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ კანონში დავების განხილვის წესის გაუმჯობესება/დახვეწას. მიღებული ცვლილებების მიხედვით, ჩამოყალიბდა ინსტიტუციურად დამოუკიდებელი დავების განხილველი საბჭო, რომელიც დაფინანსდება საქართველოს კონკურენციის სააგენტოს საბიუჯეტო ასიგნებებიდან, თუმცა, სრულიად გამიჯნული იქნება სააგენტოსგან და იფუნქციონირებს, როგორც სრულიად დამოუკიდებელი ორგანო. „ვაჭრობაში ანტიდემპინგური ღონისძიების შემოღების შესახებ“ საქართველოს კანონი არის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკანონმდებლო აქტი, რომელიც საქართველომ ამ უახლოეს წლებში მიიღო. კანონმდებლობა საქართველოს რეალობისთვის არის სიახლე და მიზნად ისახავს სამართლიანი ვაჭრობის პრინციპებისა და ადგილობრივი ინდუსტრიის დემპინგური იმპორტისგან დამცავი ინსტრუმენტის შემოღებას. პროექტი მომზადდა ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის პრინციპებისა და ნორმების გათვალისწინებით, რომელიც ხელს შეუწყობს ადგილობრივი წარმოების განვითარებას და სამუშაო ადგილების შექმნას. კანონის შესაბამისად, მოკვლევის ორგანო არის საქართველოს კონკურენციის ეროვნული სააგენტო, რომელიც საკითხის შესწავლას იწყებს ყოველი კონკრეტული პროდუქტის შესახებ ადგილობრივი ინდუსტრიის მომართვის საფუძველზე, ხოლო საბოლოო გადაწყვეტილებას საქართველოს მთავრობა იღებს. ანტიდემპინგური ღონისძიების შედეგად დაწესებული ტარიფის ადმინისტრირებას განახორციელებს შემოსავლების სამსახური.

ამ ეტაპზე, კანონპროექტი „მომხმარებლის უფლებების დაცვის შესახებ“ ინიცირებულია საქართველოს პარლამენტში, რომელიც ევროდირექტივების სრული გათვალისწინებით არის მომზადებული და ემსახურება მომხმარებლის უფლებების დაცვის სტანდარტის გაუმჯობესებას. მიღებული ცვლილებების მიხედვით, მოვაჭრეს ეკისრება ვალდებულება მომხმარებელს მინაოდოს სრულყოფილი ინფორმაცია პროდუქტის

სახეობაზე, მახასიათებლებზე, ვარგისიანობაზე და ა.შ. მიღებული კანონი დაიცავს მომხმარებელს უსამართლო კომერციული შეთავაზებისგან, აგრესიული მარკეტინგისგან, შეცდომაში შემყვანი რეკლამისგან. კანონი ვრცელდება, როგორც ქუჩაში, ასევე ონლაინ და დისტანციურად დადებულ გარიგებებზე. მომართვის საფუძველზე კონკურენციის სააგენტო შეისწავლის განაცხადს, დარღვევის გამოვლენის შემთხვევაში მოვაჭრეს მისცემს გაფრთხილებას და კონკრეტულ ვადას გამოსასწორებლად, ხოლო განმეორებითი დარღვევის შემთხვევაში გამოიყენებს სანქციას.

- ბატონო ირაკლი, მიმდინარე საკანონმდებლო ცვლილებებისა და სხვა მნიშვნელოვანი აქტივობების პარალელურად, უწყების მიერ გავრცელებული მასალების თანახმად, 2020 წელს სააგენტომ დაასრულა 5 მონიტორინგი და 3 მოკვლევა. ასევე, მომზადდა კონკურენტულ გარემოზე ზეგავლენის შეფასების დოკუმენტი და ნავთობის ბაზრის მონიტორინგის ფარგლებში გამოიცა პირველი შუალედური მიმოხილვა. რა მონაცემებია დღეისათვის აღნიშნულ ბაზარზე და როდისთვის უნდა ელოდოს საზოგადოება ფარმაცევტული ბაზრის მონიტორინგის შესახებ დასმულ შეკითხვებზე პასუხებს.

- დიახ, მიმდინარე წელი, პანდემიის მიუხედავად, ანალიტიკური საქმიანობის მიმართულებით უწყებისათვის საკმაოდ დატვირთული იყო. სააგენტომ 8 მონიტორინგიდან 5 ბაზრის შესწავლა დასრულდა - ფილტრიანი და უფილტრო სიგარეტების ბაზრის მონიტორინგი; ჩვილ ბავშვთა კვების ბაზრის მონიტორინგი; ავტოდაზღვევის (CASCO) ბაზრის მონიტორინგი; ხორბლისა და პურპროდუქტების ბაზრის მონიტორინგები; საცალო ვაჭრობის ქსელური ობიექტების ბაზრის სექტორული მონიტორინგი, სადაც სააგენტოს მხრიდან გაიცა რეკომენდაცია - საცალო ბაზრის სუსტი მოთამაშეების ინტერსების დამცავი საკანონმდებლო ნორმის შემოღების მიზნით საკანონმდებლო ინიციატივის მომზადებაზე. ფარმაციის ბაზრის მონიტორინგთან დაკავშირებულ შეკითხვას რაც შეეხება - შედეგები იქნება 2021 წლის პირველ ნახევარში, რაც, როგორც ყველა დანარჩენ მონიტორინგთან დაკავშირებით იყო, იქნება საჯარო და ყველასათვის ხელმისაწვდომი. ამ ეტაპისათვის ვიტყვი მხოლოდ ერთს, ძალაუფლების ცენტრი გადატანილი უნდა იყოს მომხმარებლის მხარეს, მათი ინტერესების დაცვის შესაბამისად. კონკურენციის ერთ-ერთი

მთავარი შესაძლებლო არის ის, რომ საზოგადოებამ შეძლოს მიიღოს ხარისხიანი პროდუქცია ხელმისაწვდომ ფასად და როცა მომხმარებელი არის მეტად ინფორმირებული ალტერნატივების შესახებ, რომელიც რეალურად არსებობს დღეს შესაბამის ბაზარზე, შედეგიც და კონკურენციის სიკეთეების ძალაც ხდება კიდევ უფრო ხელშესახები. საზოგადოების მაღალი ინტერესების შესაბამისად, სწორედ იმიტომ რომ უწყებამ დაიცვას გამჭვირვალობის მაღალი სტანდარტი და დაინტერესებულ მხარეებს მუდმივ რეჟიმში მიანოდოს ინფორმაცია, ჩვენ გადავწყვიტეთ, სანავის ბაზარზე, მიმდინარე მონიტორინგის ფარგლებში, გარკვეული პერიოდულობით, მიღებული მონაცემები გამოვაქვეყნოთ. დღეს არსებულ შედეგებზე რომ ვისაუბროთ, ამისათვის 2013 წლიდან დღემდე სტატისტიკურად მიღებული მონაცემები უნდა ვახსენოთ, კერძოდ: 2012 წელს, ბაზრის იმპორტის დონეზე წარმოდგენილი იყო 8 ეკონომიკური აგენტი, რომელთა რაოდენობა 2019 წელს 63-მდე გაიზარდა. ბაზარზე მოქმედი ხუთი მსხვილი ეკონომიკური აგენტის ჯამური წილი 2019 წლის მონაცემებით შეადგენს 60%-ს, ხოლო სხვა კომპანიების ჯამური წილი 40%-ის ფარგლებშია. 2015 წლის დასაწყისში, ბაზარზე ფუნქციონირებდა, დაახლოებით, 960 ავტოგასამართი სადგური, 2019 წელს მათი რიცხვი 1210-ს შეადგენდა. ავტოგასამართი სადგურების, განსაკუთრებით მცირე ქსელების რაოდენობრივი ზრდის შედეგები აისახა 2018-2019 წლებში საბაზრო წილების განაწილების დინამიკაზე. კერძოდ, ხსენებული სეგმენტის წილი 2018 წელს საცალო სარეალიზაციო ბაზარზე შეადგენდა, დაახლოებით, 39.6%-ს, ხოლო 2019 წელს - 39.9 %-ს. მონაცემები ცხადყოფს, რომ როგორც ბენზინისა და დიზელის იმპორტის, ასევე საბითუმო და საცალო რეალიზაციის ნაწილში მოქმედი ეკონომიკური აგენტების რაოდენობა გაზრდილია. შემცირებულია ბაზრის კონცენტრაციის ინდექსი, რაც კონკურენტული გარემოს გაუმჯობესების მაჩვენებელია. ბაზარზე ახალი კომპანიების შემოსვლის შედეგად-მომხმარებელს ხელი მიუწვდება შედარებით/მნიშვნელოვნად დაბალი ღირებულების მქონე სანვავზე. შესაბამისად, ბაზარზე წარმოდგენილი მრავალფეროვანი საფასო სეგმენტი მომხმარებლისთვის დამატებითი სარგებლის მიღების პოტენციალია. გამომდინარე იქიდან, რომ სანავის გლობალურ და ადგილობრივ ბაზარზე,

როგორც რეალიზაციის, ასევე ფასების ფორმირების თვალსაზრისით COVID 19-მა მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია, მონიტორინგის ფარგლებში, საჭირო გახდა დამატებითი ინფორმაციის ანალიზი. შესაბამისად, უახლოეს მომავალში, სააგენტო დაინტერესებულ საზოგადოებას მეორე შუალედურ დასკვნას წარუდგენს. ხშირად ისმის შეკითხვა ფასების კონტროლთან დაკავშირებით. კიდევ ერთხელ ხაზგასმით აღვნიშნავ, რომ კონკურენციის სააგენტოს მანდატი ფასების კონტროლი არ არის. ჩვენ ვუყურებთ და ვაკვირდებით - ფასების ზრდის პროცესი ხომ არ არის გამონვეული რაიმე ისეთი ქმედებით, რომელიც წინააღმდეგობაში მოდის კონკურენციის პრინციპებთან და ქვეყანაში მოქმედ კანონმდებლობასთან.

დაბოლოს აღვნიშნავდი, რომ 2020 წელს სააგენტომ დაასრულა 3 მოკვლევა - ჯევერს დეველოპმენტის, შპს ჯი-თი მოტორსის და სადაზღვევო კომპანია უნისონის საქმეებზე. ერთში დაფიქსირდა დომინანტური მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების ფაქტი, ეკონომიკურ აგენტს დაეკისრა შესაბამისი სანქცია. ორში კი დადასტურდა არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის ფაქტი. მიმდინარე რეჟიმშია 3 მოკვლევის პროცესი. 2020 წელს ეკონომიკური აგენტების კონცენტრაციის შესახებ გაიცა - 1 თანხმობა. ამ დროისათვის, კონკურენციის სააგენტოს მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით, სასამართლო კონტროლის ფარგლებში, სხვადასხვა ინსტაციებში, მიმდინარეობს 11 სასამართლო დავა. გარდა ამისა, 2020 წელს დაიწყო რეგიონულ დონეზე კონკურენციის აღსრულების პოლიტიკის გაძლიერება და უწყებას, აჭარის რეგიონში, უკვე ყავს თავისი წამომადგენელი. ასევე, მომზადდა კონკურენტულ გარემოზე ზეგავლენის შეფასების დოკუმენტი, რომლის მიხედვითაც დადგინდა, რომ უწყების მიერ მიღებული გადაწყვეტილება სადაზღვევო სექტორის საქმიანობის მაჩვენებლებზე დადებითად აისახა. მომზადდა გზამკვლევი დოკუმენტი, რომელიც მოიცავს კონფიდენციალური ინფორმაციის დაცვის საკითხებს კონკურენციის-სამართლებრივ წარმოებაში და სხვა არაერთი მნიშვნელოვანი დოკუმენტი.

ესაუბრა ჟურნალ „The New Economist“-ის პასუხისმგებელი მდივანი, ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, ლაშა ტაბატაძე.

REGULATED ECONOMIC AREAS - HOSTAGE OR SURVIVOR OF REGULATION

LASHA MGELADZE

PHD in Economics

E.mail: lmgeladze@gmail.com

Tel: (+995) 577229889

ABSTRACT

The paper refers to regulated economic areas. The article discusses the need for regulated economic sectors, regulatory legal and existence of regulatory institutions in those sectors. Article discusses rationale of regulatory systems and question of effectiveness of the regulatory mechanisms, that have been introduced during the period of industrialization, is addressed as well. To what extent do these regulatory mechanisms respond to the challenges posed by the post-industrial era? In particular, the regulations/mechanisms for setting and introducing tariffs in regulated economic areas (market entry/access, licensing), division of country by sectors of competition, funding of regulatory bodies, expediency of regulating competition by Constitution, prohibiting monopolies by law are discussed (critically assessed). Accordingly, the author's views on the issues are addressed. To support his ideas, author brings an example from the recent history of Georgia in energy sector from 90's to early 2000's.

Finally, author's assessment of the current situation in the regulated economic spheres in the country is presented as a conclusion: due to the socio-economic situation of Georgia, the country's scale of economy and geopolitical challenges, the country does not need strict mechanisms to regulate competition in regulated economic spheres. (moreover, legal framework/reforms are biased towards more regulations with rare exceptions). Reforms should be aimed at easing regulatory mechanisms, not tightening them. The system should be designed in such a manner that the need for artificial regulation of competition becomes less and less (in order to regulate competition, state intervention in the field should be minimal, except when it's unavoidable. The system should be designed so that there is no need for state regulation) - the report said.

Keywords – Competition, regulation, sectoral regulator, regulated economic spheres.

რეგულირებადი ეკონომიკური სფეროები - რეგულირების მძვავალი თუ რეგულირებით გადარჩენილი

ლაშა მგელაძე, ეკონომიკის დოქტორი

E.mail: lmgeladze@gmail.com

ტელ: (+995) 577 22 98 89

ანოტაცია

ნაშრომი ეხება რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებს. სტატიაში განხილულია რეგულირებადი ეკონომიკური სფეროების მარეგულირებელი ნორმატიული ბაზისა და სფეროში მოქმედი მარეგულირებელი ინსტიტუტების არსებობის აუცილებლობის საკითხი. განვითარებულია მსჯელობა რეგულირების მექანიზმების მიზანშეწონილობაზე. წამოწეულია ინდუსტრიულ ერაში წარმოქმნილი რეგულირების მექანიზმების ეფექტიანობის საკითხი. რამდენადას უხობს აღნიშნული რეგულირების მექანიზმები პოსტინდუსტრიულ ერაში წარმოქმნილ გამოწვევებს. კერძოდ განხილულია (კრიტიკულადაა შეფასებული) რეგულირებადი ეკონომიკური სფეროებში ტარიფების დადგენისა და სისტემაში ჩართვის (ბაზარზე შესვლის/დაშვების, ლიცენზირების) რეგულაციების/მექანიზმების, ქვეყნის კონკურენციის სექტორებად დაყოფის, მარეგულირებელი ორგანოების დაფინანსების, კონკურენციის კონსტიტუციით რეგულირების მიზანშეწონილობისა და კანონმდებლობით მონოპოლიური მდგომარეობის დაუშვებლობის საკითხები. შესაბამისად, წარმოდგენილია ავტორის შეხედულებები განხილულ საკითხებთან მიმართებაში. მოყვანილია მაგალითი საქართველოს უახლესი ისტორიიდან 1990-იან წლებში (2000-იანების დასაწყისში) ენერჯეტიკის სფეროში არსებული მდგომარეობის შესახებ.

ბოლოს, დასკვნის სახით წარმოდგენილია ავტორის ეული შეფასება ქვეყანაში რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებში დღეს არსებულ მდგომარეობასთან დაკავშირებით: საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობიდან, ქვეყნის ეკონომიკური ზომისა და გეოპოლიტიკური გამოწვევიდან გამომდინარე, ქვეყანას არ ესაჭიროება რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებში დღეს არსებული კონკურენციის რეგულირების მკაცრი მექანიზმები (მითუმეტეს, რომ ნორმატიული ბაზა/რეგულირების რეგულირების კიდევ უფრო გამკაცრების კენ არის მიმართული, იშვიათი გამონაკლისის გარდა). რეგულირების უნდა იყოს მიმართული რეგულირების მექანიზმების შემსუბუქების კენ და არა გამკაცრების კენ. სისტემა უნდა მოეწყოს ისე რომ კონკურენციის ხელოვნურად რეგულირების საჭიროება უფრო და უფრო მცირდებოდეს (კონკურენციის რეგულირების მიზნით, სფეროში სახელმწიფო მხრიდან ჩარევა ხდებოდეს მინიმალურად, გარდა უვლად აუცილებელ შემთხვევებში. სისტემა უნდა აიგოს ისე, რომ არ უნდა იყოს სახელმწიფო რეგულირების საჭიროება) - აღნიშნულია დასკვნაში.

საკვანძო სიტყვები - კონკურენცია, რეგულირება, სექტორული მარეგულირებელი, რეგულირებადი ეკონომიკური სფეროები.

შესავალი

კონკურენცია ნებისმიერი დარგისა თუ სფეროს განვითარების ამოსავალი წერტილია, სწორედ კონკურენცია ქმნის ეფექტიან და სწრაფი განვითარების სტიმულებს/საფუძველს. კონკურენცია უბიძგებს საზოგადოებას ახალი სფეროების (მიმართულებების, ბაზრების, პროდუქტის), აღმოჩენისა/შექმნისა და განვითარებისაკენ. მიმართულებები, სადაც მაქსიმალურად უზრუნველყოფილია თავისუფალი კონკურენციის პირობები, შეიძლება ითქვას, უკონკურენტოა განვითარების თვალსაზრისით (სხვა, ნაკლებ კონკურენციულ სფეროებ-

თან შედარებით უფრო სწრაფად და დინამიურად ვითარდება). შესაბამისად, ყველა ხელისუფლების ერთ-ერთ მთავარ პრიორიტეტად სწორედ თავისუფალი კონკურენტული პირობების შექმნა და განვითარებაა მიჩნეული. კონკურენციის პოლიტიკის სწორად წარმართვა იმდენად აქტუალური გახდა, განსაკუთრებით ინდუსტრიულ ხანაში, რომ განსაზღვრული/შემოღებული იქნა ე.წ. რეგულირებადი ეკონომიკური სფეროების დეფინიცია (დარგები სადაც ითვლება, რომ კონკურენცია ბუნებრივად შეზღუდულია ან განსაზღვრულზე მეტი მოთამაშე ბაზარზე წამგებიანია) სადაც სახელმწიფო ჩარევის

შედეგად უნდა შექმნილიყო თავისუფალი კონკურენციის მსგავსი პირობები. აღნიშნული მიდგომა შეიძლება ითქვას გაბატონდა და მსოფლიო მონინავე პრაქტიკადაც კი იქცა. უფრო მეტიც, დროის სვლასთან ერთად, სულ უფრო მკაცრდება რეგულირების მექანიზმები (გარკვეული გამოწვევის შემთხვევების გარდა), რადგან ერთი რეგულაციის შემოღების შედეგად (ასევე, სისტემის განვითარებისა თუ მასშტაბის ზრდის შედეგად) იქმნება სხვა ახალი პრობლემები/გამოწვევები, რომლის მოგვარებისთვის, ითვლება, რომ კიდევ დამატებითი რეგულაციების შემოღება საჭირო და ა.შ.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თავისუფალი კონკურენციის პროცესში არასწორად ჩარევამ შეიძლება იმხელა ზიანი მოუტანოს ამათუიმ დარგსა, თუ ზოგადად ქვეყანას, რომ მის გამოსწორებას წლები (ათწლეულებიც კი) დასჭირდეს. შესაბამისად, უაღრესად მნიშვნელოვანია, როდესაც კონკურენციის სახელმწიფოს მხრიდან რეგულირებაზე ვსაუბრობთ (მათ შორის, რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებში რეგულირების შემოღებაზე) მაქსიმალურად ავნიშნოთ დაავიწყებულ ყველა შესაძლო რისკი და კარგად გავაცნობიეროთ, ხომ არ ჯობია ბაზარზე, გარკვეულ შემთხვევებში, დავტოვოთ მაქსიმალურად თავისუფალი გარემო, ვიდრე შემოვიღოთ რეგულაციები.

ამჯერად სწორედ რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებს გვინდა შევეხოთ. გავაანალიზოთ და განვსაზღვროთ (წარმოვადგინოთ ჩვენი აზრი) რამდენად მნიშვნელოვანია, აუცილებელია, აღნიშნულ დარგებში რეგულირების გარკვეული პროცედურების/მექანიზმების შემოღება (ჩვენ არ განვიხილავთ დეტალურად არსებულ მდგომარეობას. ამას არც სტატიისთვის განსაზღვრული ფორმატი ეყოფა და არც არსობრივი მნიშვნელობა არ აქვს, ჩვენი აზრით. შევხებით ზოგიერთ, ჩვენი აზრით, ფუნდამენტურად მნიშვნელოვან საკითხს).

სანამ, რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებში რეგულირების მექანიზმების ხარვეზებზე გავამახვილებთ ყურადღებას, საინტერესოა, მოკლედ აღვწეროთ ქვეყანაში, კონკურენციის პოლიტიკის ფარგლებში დღეს არსებული მდგომარეობა (ქვეყანაში კონკურენციის ძირითადი მარეგულირებელი ნორმატიული ბაზა შემდეგი ფორმითაა განსაზღვრული):

1. ქვეყანაში მონოპოლიური საქმიანობა აკრძალულია კონსტიტუციით - „მენარმეობის თავისუფლება უზრუნველყოფილია. აკრძალულია მონოპოლიური საქმიანობა, გარდა კანონით დაშვებული შემთხვევებისა. მომხმარებელთა უფლებები დაცულია კანონით.“ [1, მუხლი 26, პუნქტი 4].

ბული შემთხვევებისა. მომხმარებელთა უფლებები დაცულია კანონით.“ [1, მუხლი 26, პუნქტი 4].

2. მოქმედებს „კონკურენციის შესახებ“ საქართველოს კანონი, რომლის აღსრულებაზე პასუხისმგებელია სსიპ კონკურენციის ეროვნული სააგენტო. აღნიშნული კანონი წარმოადგენს კონკურენციის მარეგულირებელ აქტს, ზოგადად (ერთიან ჩარჩოს). თუმცა ქვეყანაში მოქმედებს კონკურენციის მარეგულირებელი სექტორული ნორმატიული აქტები, რომელიც რიგ შემთხვევებში არ არის მიმართებაში (არ გამომდინარეობს) კონკურენციის მარეგულირებელ ზოგად ჩარჩო კანონთან (კონკურენციის შესახებ საქართველოს კანონთან)

კანონის მიზანს წარმოადგენს:

„საქართველოში ბაზრის ლიბერალიზაციის, თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის ხელშეწყობა, კერძოდ:

ა) ეკონომიკური აგენტების საქმიანობაში თანასწორუფლებიანობის პრინციპის დაცვა;

ბ) ბაზარზე ეკონომიკური აგენტის თავისუფალი დაშვებისთვის სათანადო პირობების შექმნის უზრუნველყოფა;

გ) ეკონომიკური აგენტის მიერ კონკურენციის არამართლზომიერი შეზღუდვის დაუშვებლობა, კერძოდ, დომინანტური მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების, კონკურენციის შემზღუდველი ხელშეკრულების, გადაწყვეტილებისა და შეთანხმებული ქმედების აკრძალვა და იმ კონცენტრაციის დაუშვებლობა, რომელიც არსებითად ზღუდავს ეფექტიან კონკურენციას, აგრეთვე არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის აკრძალვა;

დ) სახელმწიფო ხელისუფლების, ავტონომიური რესპუბლიკის ხელისუფლების, მუნიციპალიტეტის ორგანოს, სხვა ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ ბაზარზე შესვლის ადმინისტრაციული, სამართლებრივი და დისკრიმინაციული ბარიერების დაუშვებლობა;

ე) სახელმწიფო ხელისუფლების, ავტონომიური რესპუბლიკის ხელისუფლების, მუნიციპალიტეტის ორგანოს, სხვა ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ ეკონომიკური აგენტისთვის ისეთი ექსკლუზიური უფლებამოსილების ან/და შერჩევითი ეკონომიკური უპირატესობის მინიჭების დაუშვებლობა, რომელიც არამართლზომიერად ზღუდავს კონკურენციას;

ვ) უფლებამოსილი ორგანოს მიერ გადაწყვეტილების მიღებისას მაქსიმალური საჯაროობის, ობიექტურობის, არადისკრიმინაციულობისა და

გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა. [2, მუხლი 2]

3. მოქმედებს „ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოების შესახებ“ საქართველოს კანონი.

კანონის მიზანია:

„1. ...შექმნას მყარი სამართლებრივი საფუძველი და სრულყოფილი ინსტიტუციური გარემო საქართველოში მოქმედი ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოების სტაბილური ფუნქციონირებისათვის, რათა ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროში უზრუნველყოფილ იქნეს ლიცენზიის მფლობელთა და მომხმარებელთა ინტერესების დაბალანსება, მომსახურებისა და საქონლის ეფექტიანი ფასწარმოქმნა და მიწოდება.

2. ეს კანონი აწესებს: საქართველოში მოქმედი ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოების დამოუკიდებლობას ყოველგვარი პოლიტიკური ზეწოლისაგან, სახელმწიფო ორგანოთა თუ სხვა პირთა არასათანადო ზემოქმედებისა და არასამართლებრივი ჩარევისაგან, აგრეთვე ნებისმიერი სხვა ქმედებისაგან, რომელმაც შეიძლება ხელყოს მათი დამოუკიდებლობა; კონკრეტული სფეროს სრულყოფილი რეგულირების განხორციელების უფლებამოსილებას; პასუხისმგებლობას გადაწყვეტილებათა მიღების პროცედურის გამჭვირვალობისა და საიმედოობის უზრუნველყოფისათვის; ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოების შექმნის, საქმიანობისა და ორგანიზების ძირითად პრინციპებს.“ [4, მუხლი 1]

4. მოქმედებს საქართველოს კანონები „ელექტრონული კომუნიკაციების შესახებ“ და „მაუწყებლობის შესახებ“. კანონების აღსრულებაზე კონტროლს და სისტემის კოორდინაციას ახორციელებს საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისია.

„ელექტრონული კომუნიკაციების შესახებ კანონის მიხედვით: „კანონი ადგენს საქართველოს ტერიტორიაზე ელექტრონული საკომუნიკაციო ქსელებითა და საშუალებებით საქმიანობის სამართლებრივ და ეკონომიკურ საფუძველებს, ამ სფეროში კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბებისა და რეგულირების პრინციპებს, ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოს (საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის) ფუნქციებს, ელექტრონული საკომუნიკაციო ქსელებისა და საშუალებების ფლობის, გამოყენებისა და მომსახურების მიწოდების დროს ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა უფლებებსა და მოვალეობებს.“ [5, მუხლი 1].

„მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მიზანს წარმოადგენს: „...სახელმწიფო ჩა-

რევისაგან დამოუკიდებელი საზოგადოებრივი მაუწყებლობის ფორმირება; მაუწყებლობის სფეროში საქმიანობის რეგულირება გამჭვირვალობის, სამართლიანობისა და მიუკერძოებლობის პრინციპების შესაბამისად, ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოს მეშვეობით; სიტყვისა და აზრის თავისუფლების, მაუწყებელთა შორის კონკურენტული გარემოს სტიმულირების, მაუწყებელთა თანასწორობისა და დამოუკიდებლობის, სიხშირეების ეფექტიანი გამოყენების უზრუნველყოფა.“ [8, მუხლი 1, პუნქტი 2].

5. მოქმედებს საქართველოს კანონი „ელექტროენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“. კანონის აღსრულებასა და სისტემის მონიტორინგზე პასუხისმგებელი უწყებაა „საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია“

კანონის მიზანს წარმოადგენს:

„ა) კონკურენციის განვითარების საფუძველზე და არსებული არაკონკურენტული ბაზრის რეგულირების მექანიზმების გამოყენებით უზრუნველყოს საქართველოს ელექტროენერჯისა და ბუნებრივი გაზის ბაზრებისა და ტარიფების სისტემების ჩამოყალიბება და ამ საფუძველზე წყალმომარაგების, ელექტროენერჯის წარმოების, გადაცემის, დისპეტჩერიზაციისა და განაწილების, ელექტროენერჯის საბითუმო მიწოდების მიერ ელექტროენერჯის მიწოდების, იმპორტის, ექსპორტისა და მოხმარების, აგრეთვე ბუნებრივი გაზის მიწოდების, იმპორტის, ექსპორტის, ტრანსპორტირების, განაწილებისა და მოხმარების განსახორციელებლად განუული, ეკონომიკურად მიზანშეწონილი ხარჯების ზუსტი ასახვა ტარიფების სისტემებში;

ბ) შექმნას ყველა კატეგორიის მომხმარებლის სტაბილური ელექტრომომარაგებისათვის, ბუნებრივი გაზით მომარაგებისათვის და სასმელი წყლით მომარაგებისათვის საჭირო სამართლებრივი საფუძველი;

გ) ხელი შეუწყოს ადგილობრივი და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას ელექტროენერგეტიკის, ბუნებრივი გაზისა და წყალმომარაგების დარგების რეაბილიტაციისა და განვითარების მიზნით;

დ) ხელი შეუწყოს ჰიდროენერგეტიკული, სხვა განახლებადი, ალტერნატიული და ბუნებრივი გაზის ადგილობრივი რესურსების უპირატეს გამოყენებას.“ [6]

6. მოქმედებს „ფასიანი ქალაქების ბაზრის შესახებ“ საქართველოს კანონი. კანონის აღსრულებ-

ბაზე კომპეტენციის ფარგლებში პასუხისმგებელი უწყებაა საქართველოს ეროვნული ბანკი. [9]

კანონის მიზანია:

„საქართველოში ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარება, ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ინვესტორთა ინტერესების დაცვა, ემიტენტთა მიერ ფასიანი ქაღალდების საჯარო შეთავაზებისას მათი ინფორმაციის, აგრეთვე ფასიანი ქაღალდებით საჯარო ვაჭრობის ღიაობის უზრუნველყოფა, ფასიანი ქაღალდებით საჯარო ვაჭრობაში სამართლიანი წესებისა და თავისუფალი კონკურენციის დამკვიდრება.“ [85]

7. მოქმედებს „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი. კანონის აღსრულებასა და სისტემაზე მონიტორინგის ფუნქციას ახორციელებს სსიპ საქართველოს ეროვნული ბანკი.

ეროვნული ბანკის ამოცანას, მათ შორის, საფინანსო/საბანკო სფეროში, კონკურენტუნარიანი გარემოს ჩამოყალიბება წარმოადგენს:

„ეროვნული ბანკის ამოცანაა საფინანსო სექტორის ფინანსური მდგრადობისა და გამჭვირვალობის ხელშეწყობა, მომხმარებელთა და ინვესტორთა უფლებების დაცვა. ამ ამოცანის შესასრულებლად ეროვნული ბანკი ვალდებულია ხელი შეუწყოს საფინანსო სისტემის სტაბილურ და ეფექტიან ფუნქციონირებას, კონკურენტუნარიანი გარემოს ჩამოყალიბებას, სისტემური რისკის კონტროლს, პოტენციური რისკების შემცირებას.“ [10 მუხლი 47].

8. მოქმედებს „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონი. კანონის აღსრულებასა და სისტემის მონიტორინგზე პასუხისმგებელი უწყებაა საქართველოს ეროვნული ბანკი.

აღნიშნულ კანონშიც მკაფიოდ არის განსაზღვრული კონკურენციის დაცვის ვალდებულება:

„კომერციულ ბანკს ეკრძალება ისეთი გარეგნობები და ქმედებები, რომელთა შედეგადაც იგი დამოუკიდებლად ან სხვა პირებთან ერთად აღმოჩნდება დომინირებულ მდგომარეობაში ფულად, საფინანსო ან საკრედიტო ბაზარზე, აგრეთვე იმგვარი მანიპულაცია, რომელიც დაუმსახურებელ უპირატესობას მიანიჭებს მას ან მესამე პირებს, შექმნის საბანკო საქმიანობის კონკურენციის შეზღუდვის, საპროცენტო განაკვეთებისა და საკომისიო გასამრჯელოს ფიქსაციის შესაძლებლობას ან საშიშროებას. საბანკო საქმიანობაში საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად კონკურენ-

ციის პოლიტიკას ახორციელებს ეროვნული ბანკი, რომელიც განსაზღვრავს ამ სფეროში საბანკო საქმიანობის დასაშვებ პარამეტრებს, შეფასების კრიტერიუმებსა და ზემოქმედების ზომებს.“ [11 მუხლი 22 პუნქტი 1]

ან

„კომერციული ბანკის მაკონტროლებელ პირს/ადმინისტრატორს ეკრძალება ისეთი ქმედების განხორციელება, რომლის შედეგად კომერციული ბანკისგან მიღებული ინფორმაციის გამოყენებით იგი დამოუკიდებლად ან სხვა პირებთან ერთად დომინირებულ მდგომარეობაში აღმოჩნდება, ან/და რომელიც არასაბანკო სექტორში კონკურენციის შეზღუდვას გამოიწვევს.“ [11 მუხლი 22 პუნქტი 3]

კანონი პირდაპირ ანიჭებს უფლებამოსილებას ეროვნულ ბანკს გაატაროს შესაბამისი ღონისძიებები, თუ კომერციულმა ბანკმა დაარღვია კონკურენციის შესახებ საქართველოს კანონის მოთხოვნები:

„ეროვნული ბანკი უფლებამოსილია კომერციული ბანკის, კომერციული ბანკის ადმინისტრატორის ან მაკონტროლებელი პირის მიმართ გამოიყენოს ამ მუხლით გათვალისწინებული ერთი ან რამდენიმე საზედამხედველო ზომა ან/და სანქცია (ფულადი ჯარიმა) ერთი ან რამდენიმე შემდეგი საფუძვლის არსებობისას:

ა) კომერციულმა ბანკმა, კომერციული ბანკის ადმინისტრატორმა ან მაკონტროლებელმა პირმა დაარღვია:

... ა.ვ) „კონკურენციის შესახებ“ საქართველოს კანონის მოთხოვნები.“ [11 მუხლი 30 პუნქტი ა, ქვეპუნქტი ავ]

9. მოქმედებს „დაზღვევის შესახებ“ საქართველოს კანონი. კანონის აღსრულებასა და სისტემის მონიტორინგზე პასუხისმგებელი უწყებაა სსიპ „საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური“, რომლის ერთ-ერთ ფუნქციას სფეროში კონკურენტული გარემოს უზრუნველყოფაზე ზრუნვა წარმოადგენს:

„ამ კანონის მიზნებისათვის სამსახურის ფუნქციებია: დაზღვევის სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის გატარება, სადაზღვევო ბაზრის ფინანსური სტაბილურობისათვის ხელის შეწყობა, საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში მომხმარებელთა უფლებების დაცვა, სადაზღვევო ორგანიზაციების ქმედობაუნარიანობისა და გადახდისუნარიანობის უზრუნველყოფა, კონკურენტუნარიანი გარემოს შექმნა, რისთვისაც იგი ახორციელებს სადაზღვე-

ვო საქმიანობის განზოგადებას, საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში ნორმატიული და მეთოდოლოგიური ბაზის შექმნას და მისი შესრულების კონტროლს, ახალი კანონპროექტებისა და სხვა პროექტების, ასევე არსებულელებში ცვლილების შეტანის თაობაზე პროექტების შემუშავებას“ [12, მუხლი 20, პუნქტი 1].

10. მოქმედებს „სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ საქართველოს კანონი“. კანონის აღსრულება-სა და სისტემის მონიტორინგზე პასუხისმგებელი უწყებაა სსიპ. „სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო“. კანონის მიზანს წარმოადგენს „...სახელმწიფო საჭიროებისათვის აუცილებელი საქონლის წარმოების, მომსახურების განვითარება და სამშენებლო სამუშაოს შესრულების სფეროში ჯანსაღი კონკურენციის განვითარება...“ [13, მუხლი 2, პუნქტი ბ)]

ჩვენ, ამ ეტაპზე, არ შევუდგებით კონკურენციის მარეგულირებელი კანონმდებლობის დეტალურ განხილვას. ყურადღებას გავამახვილებთ იმ მნიშვნელოვან პრინციპებზე, რომელზეც აგებულია კანონმდებლობა და ჩვენი აზრით, საჭიროებს დახვეწას. აღნიშნული მიდგომა განპირობებულია შემდეგი გარემოებით: ვფიქრობთ, თუ თავიდანვე არ იქნა სწორი ორიენტირები განსაზღვრული, თუ ჩანასახშივე არ განვსაზღვრეთ სწორად კონკურენციის პოლიტიკის პრინციპები (ჩვენ ქვეყანაში არსებული სიტუაციიდან გამომდინარე), ვერ ავაგებთ სისტემის მარეგულირებელ კანონმდებლობას ისე, რომ იგი იყოს ეფექტიანი და ჩვენი ქვეყნის განვითარებაზე სწორად ორიენტირებული.

გამოვყოთ რამდენიმე მნიშვნელოვანი საკითხი:

1. ჩვენი ქვეყნის კონკურენციული პოლიტიკა მიმართულია სისტემის სექტორებად დაყოფის კენ. ზოგადად, კონკურენციული გარემოს სრულყოფაზე ზრუნავს კონკურენციის სააგენტო. იქ, სადაც ითვლება რომ კონკურენცია შეზღუდულია, ეგრეთწოდებულ რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებში, კონკურენციას იცავს შესაბამისი მარეგულირებელი ორგანო - საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია, საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისია, საბანკო სფეროში - ეროვნული ბანკი ანუ, მარტივად რომ ვთქვათ, კონკურენციის პოლიტიკა დანაწევრებულია.

დანაწევრებული კონკურენციის პოლიტიკა იწვევს სისტემის მარეგულირებელი ორგანოს დანაწევრებას, რაც იწვევს: ფუნქციების დუბლირების მაღალ ალბათობას, კონკრეტულ საქმეებთან მიმართებაში გამყოფი ხაზის იდენტიფიცირების

გაძნელებას (სად მთავრდება ერთი ორგანოს უფლებამოსილება და სად იწყება მეორეს ფუნქციების შესრულება); მთელ რიგ შემთხვევებში, სფეროს მარეგულირებელ სხვადასხვა ორგანოებს შორის თანამშრომლობის აუცილებლობას, რაც კიდევ უფრო ხისტს და მოუქნელს ხდის სისტემას. ასევე, ზრდის სტიმულს, რაც შეიძლება მეტი ბიუროკრატიული ფუნქციით (დამატებითი რეგულირების მექანიზმებით) იყოს აღჭურვილი ესა თუ ის ორგანო, რათა მეტი გავლენა ჰქონდეს, ვიდრე სფეროს მარეგულირებელ კოლეგა ორგანოს და ა.შ.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვან ხარვეზად შეიძლება ჩაითვალოს კონკურენციის პოლიტიკის დარგობრივ ჭრილში დაქუცმაცება და სხვადასხვა დარგებში კონკურენციის პოლიტიკის შესაბამისი მარეგულირებელი ინსტიტუტების საშუალებით გატარება. მიზანშეუწონელია, ქვეყანაში, სადაც ბიზნესი ფეხს იდგამს, დაქსაქსო მისი მაკონტროლებელი სახელმწიფო ორგანოები და შექმნა რეგულირების უფრო მეტი ბიუროკრატიული ბარიერები/მექანიზმები.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ევროკომისიასთან აქტიური მოლაპარაკებებისა და შეთანხმების შედეგად, 2010 წლის 3 დეკემბერს მთავრობის #1551 განკარგულებით დამტკიცდა კონკურენციის პოლიტიკის ყოვლისმომცველი სტრატეგია. სტრატეგიაში, რომელიც ევროკომისიასთან შეთანხმებულია, ცალსახად არის აღნიშნული, რომ ქვეყანაში კონკურენციის დაცვაზე ეკონომიკის ყველა სფეროში (მათ შორის, რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებში) პასუხისმგებელი უნდა ყოფილიყო ერთი უწყება - კონკურენციის სააგენტო. [15, თავი 4, ქვეთავი 4.2.1]

ასევე, აღსანიშნავია ისიც, რომ თავდაპირველ ეტაპზე, როდესაც 1996 წლის 25 ივნისს მიღებულ იქნა კანონი „მონოპოლიური საქმიანობისა და კონკურენციის შესახებ“, საქართველოს სახელმწიფო ანტიმონოპოლიური სამსახურის უფლებამოსილება, კონკურენციის დაცვის კუთხით, ვრცელდებოდა ეკონომიკის ყველა სექტორზე. მოგვიანებით, 2002 წელს, შესაბამისი საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელების შედეგად, საქართველოს სახელმწიფო ანტიმონოპოლიური სამსახურის რეგულირების კომპეტენციიდან გამოყვანილ იქნა ის სფეროები, სადაც დამოუკიდებელი მარეგულირებელი ეროვნული კომისიები არსებობდნენ (ენერგეტიკის მარეგულირებელი ეროვნული კომისია; კომუნიკაციების ეროვნული კომისია; ნავთობისა და გაზის რესურსების მარეგულირებელი სახელმწიფო

სააგენტო; მოგვიანებით ტრანსპორტის სფეროს მარეგულირებელი სააგენტოები).

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ქვეყანაში კონკურენციის პოლიტიკის ზედამხედველობა განახორციელოს ერთმა პასუხისმგებელმა ორგანომ, კონკურენციის სააგენტომ, ეკონომიკის ყველა სფეროში. მათ შორის, რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებში.

2. ისევე, როგორც ინსტიტუციური ნაწილი, ნორმატიული ბაზაც ნაწილობრივ დანაწევრებული და დაქსაქსულია. მიუხედავად იმისა, რომ 2020 წლის 18 სექტემბერს ძალაში შევიდა კონკურენციის შესახებ საქართველოს კანონში ცვლილებები, რომლის მიხედვით კანონმა მოიცვა კონკურენციის თითქმის ყველა სფერო და გახდა კონკურენციის მარეგულირებელი ერთიანი/ზოგადი ჩარჩო კანონი, მთელ რიგი ერთგვაროვანი საკითხების რეგულირებასთან მიმართებაში ვხვდებით შეუსაბამობებს/განსხვავებებს.

აღნიშნული მნიშვნელოვნად ამცირებს სისტემის ეფექტიანობას. ქმნის არათანმიმდევრულობის და ერთი ტიპის ნორმების სხვადასხვაგვარად დარეგულირების სიტუაციას/სტიმულს (რაც განსაკუთრებით კარგად სექტორულ მარეგულირებლებთან დაკავშირებულ კანონმდებლობაში ჩანს. მაგ. რეგულირების საფასურის, ბიუჯეტის ნაშთის განკარგვის და ა.შ. დებულებებში). აღნიშნული კიდევ უფრო ართულებს სისტემის გამჭვირვალობას და მოქნილობას. სისტემა ხდება უფრო მეტად ორაზროვანი და გაურკვეველი/ბუნდოვანი, მცირდება დებულებების სწორად გაგების ალბათობა მენარმეების/ეკონომიკური აგენტების მხრიდან. ეს იწვევს დაბნეულობას, განვითარებისკენ სწრაფვის სტიმულის შემცირებას და კონკურენციის შეფერხებას. რაც მთავარია, იზრდება ბიუროკრატიული პროცედურები და წნეხი ბიზნესზე (მაგ. რიგ შემთხვევებში, ეკონომიკურ აგენტებს უწევთ კონკურენციის დარღვევის ფაქტზე რამდენიმე სხვადასხვა სახელმწიფო უწყებასთან ურთიერთობა და ბიუროკრატიული პროცედურების გავლა), მარეგულირებელი ინსტიტუტების მხრიდან „თითის ერთმანეთისკენ გაშვების“ (ეს მისი კომპეტენციაა...) ალბათობა; ასევე, იზრდება ძალაუფლების გამყარების/გაზრდის სურვილით საკუთარი უწყების უფრო მეტი ფუნქციებით (მეტი ფუნქციების „დათრევის“) აღჭურვის მცდელობა/სურვილი. ძლიერდება უწყებებს შორის ფუნქციების დუბლირებისა და შესაბამისად, გაუგებარი სიტუაციების ზრდის ალბათობა.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე კონკურენციის მარეგულირებელი ჩარჩო კანონით უნდა განისაზღვრება კონკურენციის რეგულირების ძირითადი დებულებები ყველა სექტორში და რომელთან შესაბამისობაშიც მოვა ყველა კონკრეტული/სპეციფიკური კონკურენციის მარეგულირებელი დებულება.

3. ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოების დაფინანსების ძირითად წყაროს რეგულირების საფასური შეადგენს. კანონმდებლობის მიხედვით, ყველა პირი, რომელიც ახორციელებს ან აპირებს განახორციელოს საქმიანობა ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოს უფლებამოსილების სფეროში, ვალდებულია გადაიხადოს რეგულირების საფასური [7].

საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის ელექტრონული კომუნიკაციების სფეროში რეგულირების საფასურის ოდენობა ავტორიზებული პირის მიერ განხორციელებული და რეგულირებას დაქვემდებარებული საქონლის (მომსახურების) მიწოდების ან/და შესრულებული სამუშაოს მთლიანი ღირებულების (დღგ-ის გარეშე) 0,75 პროცენტი [5, მუხლი 12, პუნქტი 4].

მაუწყებლობის სფეროში კი, რეგულირების საფასურის ოდენობაა მაუწყებლის მიერ განხორციელებული და რეგულირებას დაქვემდებარებული საქონლის (მომსახურების) მიწოდების ან/და შესრულებული სამუშაოს მთლიანი ღირებულების (დღგ-ის გარეშე) 0,5 პროცენტი [8, მუხლი 12, პუნქტი 5]. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კომისია უფლებამოსილია წლის განმავლობაში დარჩენილი ნაშთი მიმართოს სახელმწიფო ბიუჯეტში [5, მუხლი 12, პუნქტი 2].

საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის რეგულირების სფეროში რეგულირების საფასური განისაზღვრება „რეგულირების საფასურის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად. „...კომისია ყოველი წლის 15 სექტემბრისათვის ლიცენზიატებისაგან, იმპორტიორებისაგან, ელექტროენერჯის საბითუმო მიწოდებლებისა და ბუნებრივი გაზის მიწოდებლებისაგან მიღებული მომავალი წლის საქმიანობის მოცულობის პროგნოზის საფუძველზე ადგენს რეგულირების საფასურს, რომელიც უზრუნველყოფს კომისიის მომავალი საბიუჯეტო წლისათვის დაგეგმილი ხარჯების დაფარვას...“ [6, მუხლი 19, პუნქტი 1].

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, დაფინანსების მსგავსი მოდელი. პირი არეგულირებს/აკონტრო-

ლებს სფეროში მოქმედ საწარმოებს და აღნიშნული კონტროლისათვის დაფინანსებას/თანხას ართმევს კომპანიებს, რომელსაც აკონტროლებს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მსოფლიოში ფართოდ დანერგილი პრაქტიკაა, ჩვენი აზრით, არასწორია.

საწარმო იხდის კანონმდებლობით განსაზღვრულ გადასახადებს სახელმწიფო ბიუჯეტში და მასზე დაკისრებული ყოველი დამატებითი გადასახადი დამატებითი წნეხია. სისტემას ხდის ხისტს და არაეფექტურს, აუარესებს ბიზნეს გარემოს და აქვეითებს ბაზარზე შესვლის სტიმულს. შესაბამისად ამცირებს თავისუფალი კონკურენციის მასშტაბს.

თუ სახელმწიფო თვლის, რომ კონკრეტულ სფეროში ესაჭიროება მაკონტროლებელი ორგანო, იგი უნდა დააფინანსოს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან (კომპანიები იხდიან გადასახადებს, მათ შორის, სახელმწიფოს მიერ მსგავსი ფუნქციების განხორციელებისათვის). დამატებითი საფასურების შემოღება, მითუმეტეს იმ პირებისათვის, ვისაც აკონტროლებ, მიზანშეუწონელი და არაეფექტურია.

ასევე, ეს არაპირდაპირ წნეხად აწვება მომხმარებელს (არადა, კანონმდებლობით, მარეგულირებელი კომისია - მომხმარებელთა უფლებების დაცვაზეა ორიენტირებული, მისი ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქციაა), რადგან რეგულირების საფასური ზრდის მომსახურების ღირებულებას.

ამასთან, ქმნის კორუფციის მაღალ რისკს, რადგან დიდია სტიმული იმისა, რომ კომისიამ მიიღოს რაოდენობრივად უფრო მეტი სახსრები. მაგალითად, თუ ბაზარზე ახალი კომპანიის შემოსვლის შემდეგ დიდია ალბათობა, რომ ფასები გაიზარდოს და ბაზარზე მოთამაშე კომპანიების ბრუნვა შემცირდეს (გაიაფებული ფასის შედეგად), იზრდება ალბათობა/სტიმული იმისა, რომ კომისიამ მხარი არ დაუჭიროს მსგავსი მოვლენების განვითარებას.

ასევე, არასწორად მიგვაჩნია წლის განმავლობაში წარმოქმნილი ნაშთის სახელმწიფო ბიუჯეტში დაბრუნების უფლებამოსილება (ელექტრონული კომუნიკაციების შესახებ საქართველოს კანონის მე-12 მუხლი). თუ მარეგულირებელ ორგანოს წლის ბოლოს რჩება აუთვისებელი სახსრები, ეს ნიშნავს, რომ რეგულირების საფასური არის საჭიროზე მაღალი. ტარიფი უნდა იყოს დაანგარიშებული გონივრულობის პრინციპით და უნდა ამოდიოდეს მხოლოდ მარეგულირებელი ორგანოს ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი ხარჯების საჭიროებიდან. თუ წლის ბოლოს ნაშთი რჩება, მაშინ უნდა შემცირდეს შემდგომი წლის რეგულირების საფა-

სური, როგორც ეს „ელექტრონერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“ საქართველოს კანონით არის განსაზღვრული (მუხლი 19).

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეუწონლად მიგვაჩნია, მარეგულირებელი ორგანოებისათვის დაფინანსების წყაროდ რეგულირების საფასურის განსაზღვრა. ეს კიდევ უფრო მოუქნელს/ხისტს ხდის სისტემას, აზარალებს შესაბამის სფეროში ბიზნეს გარემოს და აქვეითებს საინვესტიციო მიმზიდველობას; მაღალია კორუფციის რისკი; რეგულირების გადასახადი წნეხად აწვება, ასევე, მომხმარებელს.

3. საქართველოს კონსტიტუციითა (მუხლი 26) დაუშვებელია მონოპოლიური საქმიანობა, ხოლო ელექტრონული კომუნიკაციების მარეგულირებელი კანონმდებლობის თანახმად, დაუშვებელია ბაზარზე მონოპოლიური მდგომარეობა [5, მუხლი 4, პუნქტი 2, ქვეპუნქტი ბ.]. კანონმდებლობის მიხედვით: აკრძალულია მონოპოლიური საქმიანობა, გარდა კანონით დაშვებული შემთხვევებისა. მომხმარებელთა უფლებები დაცული უნდა იქნას კანონით.

უნდა აღინიშნოს რომ, ამერიკული სამართლის პრაქტიკაში მონოპოლიური საქმიანობა გულისხმობს მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებას. მიუხედავად აღნიშნულისა, ჩვენი აზრით, კონსტიტუციის ჩანაწერი ორაზროვანია და ქმნის გაუგებრობას. მთელი რიგი ადამიანებისა, აღნიშნულ ჩანაწერს აღიქვამს, როგორც მონოპოლიური მდგომარეობის მიღწევას და არა, როგორც მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებას. აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ამერიკულისგან განსხვავებით, ქართული სამართალი არ არის „პრეცედენტული“. შესაბამისად, მიუხედავად იმისა, რომ კონკურენციის სამართალი მეტნაკლებად ზოგად ჩარჩოდ/პრეცედენტულად ითვლება [წინასწარ განსაზღვრა იმისა, ესა თუ ის საქციელი დანაშაულად ითვლება თუ არა ძალიან რთულია (ეკონომიკური აგენტი განაჩენის გამოტანამდე ვერ ადგენს დამნაშავეს თუ არა)] და გადაწყვეტილებების გამოტანისას ძირითადად მსოფლიოში არსებულ პრაქტიკას და პრეცედენტებს ეყრდნობა, მიზანშეუწონელია აღნიშნული ჩანაწერის კანონმდებლობაში არსებობა.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ჩანაწერი წინააღმდეგობრივ ხასიათს ატარებს. ანუ, ერთის მხრივ ვკრძალავთ მონოპოლიური მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებას, მეორეს მხრივ კი ვაზუსტებთ, თუ ეს კანონით არ არის დაშვებული. გაუგებარია რატომ უნდა იყოს დაშვებული კანონით მონოპო-

ლიური მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება? პასუხი ცალსახაა, მონოპოლიური მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების გამონაკლისების განსაზღვრა დაუშვებელია.¹

ასევე, კონკურენციის პოლიტიკის მსოფლიოში არსებული მონინავე პრაქტიკა მიუთითებს/აქცენტს აკეთებს არა მონოპოლიურ საქმიანობაზე, არამედ დომინირებული მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებაზე.

შესაბამისად, მიზანშეუწონლად მიგვაჩნია კონკურენციის რეგულირების საკითხის კონსტიტუციით განსაზღვრა (მითუმეტეს, რომ იქვე მითითებულია გამონაკლისი „გარდა კანონით განსაზღვრული შემთხვევებისა“). 1. ეს საკითხი არ არის კონსტიტუციის სპეციფიკა 2. ინვესტორებს გაუგებრობასა და შიშს ეკონომიკურ აგენტებსა თუ პოტენციურ ინვესტორებში (ჩანასახშივე ხაზს უსვამს ხელისუფალი, რომ დაინყებს ბიზნესის კონტროლს, რაც, ჩვენი აზრით, მართებული არ არის).

რაც შეეხება „ელექტრონული კომუნიკაციების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-4 მუხლის ჩანაწერს ელექტრონული საკომუნიკაციო ქსელებით საქმიანობაში მონოპოლიური მდგომარეობის დაუშვებლობის შესახებ (აღნიშნული მიდგომის მომხრე ძალიან ბევრი ადამიანი გვხვდება დღეს მათ შორის აკადემიურ წრეებში) ცალსახად გაუმართლებელია.

ამასთან, მიზანშეუწონელია, მენარმეს, რომელმაც თავისი თავდაუზოგავი შრომით, ინოვაციური პროდუქტების დანერგვით, მენეჯმენტის მაღალი ხარისხის მიღწევით და ა.შ. მიაღწია მონოპოლიური მდგომარეობას (აქ ალბათ, უფრო დომინირებული მდგომარეობის მიღწევა უნდა ვიგულისხმოთ და არა მონოპოლიური, რადგან მონოპოლიური მდგომარეობა საქონლის ურთიერთჩანაცვლებადობის პრინციპიდან გამომდინარე, რეალურ ცხოვრებაში ნაკლებად მიღწევადია, ცალკეული, გამონაკლისი შემთხვევების გარდა), აიძულო დააქუცმაცოს თავისი ბიზნესი. გაუმართლებელია, გაუქრო სტიმული მენარმეს იყოს ძალიან წარმატებული თავისი საქმიანობის სფეროში. გაუგებარია, პირს, რომელმაც

1 თუ მონოპოლიურ საქმიანობაში უბრალოდ მონოპოლიური მდგომარეობა იგულისხმება (რისი ფიქრის საფუძველს ჩანაწერის მეორე ნაწილი - „გარდა კანონით განსაზღვრული შემთხვევებისა“, გვადღევს მაშინ საერთოდ გაუმართლებელია/წინააღმდეგობრივია აღნიშნული საკითხის კონსტიტუციით რეგულირება - ეწინააღმდეგება კონკურენციის თანამედროვე რეგულირების არსს - დასჯადია არა მონოპოლიური/დომინირებული მდგომარეობა, არამედ ამ მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება)

თავისი ყოჩაღობის გამო მიაღწია მონოპოლიურ მდგომარეობას და პატიოსნად აწარმოებს თავის ბიზნესს (ბოროტად არ იყენებს თავის მონოპოლიურ მდგომარეობას), რატომ უნდა აუკრძალო საქმიანობა და მოსთხოვო ბიზნესის დაქუცმაცება. აღნიშნული აქრობს ბიზნესის განვითარების სტიმულს და უბიძგებს ეფექტურ/წარმატებულ მენარმეებს ბაზრიდან გასვლისაკენ. მაგალითად, კომუნიკაციების ბაზარზე მოთამაშე რომელიმე კომპანიამ თუ გამოიგონა მომსახურების მინოდების ისეთი მეთოდი/ტექნოლოგია, რომელიც მკვეთრად, პირობითად სამჯერ, აიაფებს მის პროდუქტს და მოიპოვა მონოპოლიური მდგომარეობა ბაზარზე (იმის გამო, რომ სხვა კომპანიების საქმიანობამ უბრალოდ აზრი დაკარგა, წამგებიანი გახდა და გავიდნენ ბაზრიდან), რატომ უნდა აუკრძალოთ საქმიანობა (რა სტიმული უნდა ჰქონდეს კომპანიას, რომ გააუმჯობესოს თავისი პროდუქტის/მომსახურების ხარისხი ისე, რომ იყოს საუკეთესო ბაზარზე; გაიმარჯვოს კონკურენციულ ბრძოლაში). კომპანიას, რომელმაც თავისი შრომით, ყველა წესის დაცვით მიაღწია მონოპოლიურ მდგომარეობას, იხდის გადასახადებს და არ იყენებს ამ მდგომარეობას ბოროტად, რატომ უნდა შეუზღუდო ფუნქციონირება, დააქუცმაცო ან დააკისრო სანქციები, გაუგებარია.

მითუმეტეს, მსოფლიო დიდი ხანია მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ ბაზარზე მონოპოლიური ან დომინირებული მდგომარეობა არ უნდა აიკრძალოს. უნდა აიკრძალოს დომინირებული მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება. ანუ კონკურენციის კანონმდებლობის მსოფლიოს საუკეთესო პრაქტიკა უკვე ითვალისწინებს არა მონოპოლიური საქმიანობის/მდგომარეობის აკრძალვას, არამედ დომინირებული მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების აკრძალვას.

ასევე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ კანონის ჩანაწერი წინააღმდეგობრივი ხასიათისაა: კანონის ჩანაწერის მიხედვით ელექტრონული კომუნიკაციების სფეროში საქმიანობის ერთ-ერთ მიზანს „ელექტრონული საკომუნიკაციო ქსელებით საქმიანობაში მონოპოლიური მდგომარეობის დაუშვებლობა და მომსახურების ბაზრის ლიბერალიზაცია“ წარმოადგენს [5, მუხლი 4 პუნქტი 2. ქვეპუნქტი ბ.]. ანუ ერთის მხრივ იკრძალება მონოპოლიური მდგომარეობა, მეორეს მხრივ კი კანონმდებლობის ლიბერალიზაციის მოთხოვნაა. აღნიშნული მიდგომა ქმნის გაუგებრობას, თუ კანონი ლიბერალიზაციისკენ მიდის, წესიერ მონოპოლისტს რატომ უნდა აუკრძალო მონოპოლიური მდგომარეობა (უკიდურესად გაამკაცრო რეგულაცია) ბუნდოვანია.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია: 1. გაუქმდეს კონსტიტუციის 26-ე მუხლის ჩანაწერი, რომელიც მოიცავს მონოპოლიური საქმიანობის აკრძალვის მოთხოვნას. 2. კანონმდებლობით აიკრძალოს არა მონოპოლიური საქმიანობა, არამედ დომინირებული მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება. 3. გაიმართოს მსჯელობა კონკურენციის კანონმდებლობის შემდგომი ლიბერალიზაციისათვის (და არა დამატებითი მარეგულირებელი დებულებების შემოღებისა და კიდევ უფრო გამკაცრებისათვის) და აღნიშნული მიმართულებით დაიხვეწოს კონკურენციის მარეგულირებელი კანონმდებლობა.

4.1 მნიშვნელოვანი საბაზრო ძალაუფლების მქონე ავტორიზებული პირებისთვის სპეციფიკური ვალდებულებების დაკისრების უფლებამოსილება. კანონმდებლობის მიხედვით, თუ მომსახურების ბაზრის შესაბამისი სეგმენტის კვლევისა და ანალიზის ჩატარების შედეგად, კომუნიკაციების მარეგულირებელი ორგანო დაადგენს, რომ ერთ ან რამდენიმე ავტორიზებულ პირს აქვს ერთობლივი მნიშვნელოვანი საბაზრო ძალაუფლება, იგი მნიშვნელოვანი საბაზრო ძალაუფლების ხასიათიდან გამომდინარე, განსაზღვრავს აღნიშნული პირებისთვის დაკისრებულ სპეციფიკურ ვალდებულებებს (მაგ. ინფორმაციის გამჭვირვალობის უზრუნველყოფის ვალდებულება; დისკრიმინაციის აკრძალვის ვალდებულება; დანახარჯებისა და შემოსავლების განცალკევებულად აღრიცხვის ვალდებულება, კომისიის მიერ დამტკიცებული მეთოდოლოგიური წესების შესაბამისად; ელექტრონული საკომუნიკაციო ქსელის შესაბამის ელემენტებთან დაშვების ვალდებულება; სატარიფო რეგულირებისა და ხარჯთაღრიცხვის ვალდებულება) [5, თავი VI].

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მსგავსი მიდგომა მკვეთრად აუარესებს ბიზნესგარემოს და მიმართულია ეფექტური/ყოჩაღი მენარმეების დასჯისაკენ. თუ პირი კარგად შრომობს და სხვა, ბაზარზე მოქმედ, კომპანიებთან შედარებით უფრო ეფექტური და ნაყოფიერია, რის შედეგადაც ბაზარზე დომინანტურ მდგომარეობას აღწევს, ისჯება. ანუ, შესაძლებელია მისი ეფექტიანობის გამო მარეგულირებელმა კომისიამ დააკისროს დამატებითი სპეციფიკური ვალდებულებები, რათა უკეთ აკონტროლოს იგი.

აღნიშნული კიდევ უფრო აფრთხობს ბიზნესს და ქმნის შთაბეჭდილებას, რომ სახელმწიფო ყველა ფეხის ნაბიჯზე დაგდებს და გააკონტროლებს, რაც ინვესტიციების მოზიდვის და ახალი, მსხვილი ბიზნესის წამოწყების სურვილის გაქრობას იწვევს;

ზრდის რისკს, რომ სახელმწიფოსგან ან კერძო ჩინოვნიკებისაგან მიღებული გარანტიების (მათთან გარიგების) გარეშე არ წამოიწყოს ან განავითაროს ბიზნესი.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია, მონოპოლიური მდგომარეობის დაუშვებლობისა და ბაზარზე დომინანტური მდგომარეობის მქონე ორგანიზაციებისათვის დამატებითი სპეციფიკური ვალდებულებების დაკისრების შესაძლებლობები მაქსიმალურად იქნას გამორიცხული კანონმდებლობით.

5. რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებში მოქმედებს ტარიფების დადგენისა და სისტემაში ჩართვის რეგულაციები (ლიცენზიები), რაც ზღუდავს კონკურენციას. რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებში ტარიფები და სისტემაში ჩართვის რეგულაციების დგინდება შესაბამისი კანონის საფუძველზე მარეგულირებელი ორგანოს შიდა ნორმატიული აქტით/გადაწყვეტილებით. მაგ. „ელექტროენერჯის ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიების დამტკიცების შესახებ“ (საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის დადგენილება №14, 2014 წლის 30 ივლისი), „წყალმომარაგების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიის დამტკიცების შესახებ“ (საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის დადგენილება № 21 2017 წლის 10 აგვისტო), „ბუნებრივი გაზის ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიის დამტკიცების შესახებ“ (საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის დადგენილება №33 2014 წლის 25 დეკემბერი), საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის გადაწყვეტილება/კვლევა (მიღებულია 2011 წლის 25 იანვარს) [134], „მოდრაივი საკომუნიკაციო ქსელის ოპერატორის ძირითადი ქსელის საკომუნიკაციო ტერმინალურ ელემენტებთან დაშვებისა და ურთიერთჩართვის (სატელეფონო ზარების წამოწყების/ დასრულების) საბითუმო ბაზრის შესაბამისი სეგმენტებზე კონკურენციის კვლევისა და ანალიზის შედეგების შესახებ“

გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ეს მეთოდი ფართოდ აპრობირებული და დანერგილია მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებში და კარგ პრაქტიკად ითვლება. გამომდინარე იქიდან, რომ რეგულირებად ეკონომიკური სფეროებში შეზღუდულია ეკონომიკურ აგენტთა რაოდენობა, ბუნებრივად არსებობს დომინანტი/მონოპოლიური კომპანიები და ალბათობა იმისა, რომ თავისუფალი კონკურენციის პირობები

შეიზღუდოს ძალიან მაღალია (კომპანიების მიერ დომინანტური/მონოპოლიური მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების ალბათობა მაღალია). მიჩნეულია/მიღებული პრაქტიკაა, რომ სახელმწიფომ უნდა შექმნას ბაზარზე თავისუფალი კონკურენციის პირობები (თითქოს ბაზარზე ოპერირებადი კომპანიები მოქმედებენ თავისუფალ კონკურენტულ პირობებში). შესაბამისად, სახელმწიფო იყენებს ისეთ რეგულირების მექანიზმებს როგორცაა, სისტემაში ჩართვის/ბაზარზე შესვლის ლიცენზიები; საცალო და საბითუმო ფასების ზღვრული ოდენობების დადგენა; ბაზარზე ოპერირებადი კომპანიების ურთიერთ ჩართვის ტარიფების დადგენა; სისტემით სარგებლობაზე (იგულისხმება გამტარი/გადამცემი საშუალებები ელექტრო, წყლის და ა.შ.) უარის თქმისა და განსაკუთრებული პირობების დანესების შეზღუდვა და ა.შ.

რეალურად, შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული პოლიტიკით სახელმწიფო ზღუდავს კონკურენციას ბაზარზე და ხელს უშლის/აფერხებს სისტემის განვითარებას. მათ შორის აფერხებს ბაზარზე მეცნიერებატევადი პროდუქციის შექმნისა და დანერგვის შესაძლებლობას. ნაცვლად იმისა, რომ სახელმწიფო პოლიტიკა მიმართული იყოს სისტემაში მიმზიდველი ეკონომიკური გარემოს შექმნისაკენ, რათა, რაც შეიძლება მეტი პროგრესული და ეფექტიანი კომპანია იქნას შესული ბაზარზე. ითვლება, რომ ბაზარზე ბევრი კომპანიის (დადგენილ ზღვარზე მეტი რაოდენობის კომპანიის) არსებობა გაუმართლებელია, როგორც ეკონომიკურად ისე უსაფრთხოებიდან გამომდინარე და აწესებს თამაშის წესებს. შესაბამისად, თუ სახელმწიფომ არ დაავალა სისტემაში ჩართულ კომპანიებს რაიმე ახალი ინოვაციური პროდუქტის ან მომსახურების შექმნა/დანერგვა, მოტივაცია იმისა, რომ ბაზარზე მოთამაშე კომპანიები განვითარდნენ ძალიან დაბალია. (მაგ. მხოლოდ სახელმწიფო დავალების შედეგ დაუშვებს კომპანიებმა ერთმანეთის ნომრები თავიანთ ქსელებში ნომრის შეუცვლელად ჩართვის (ნომრების პორტაბელურობის) შესაძლებლობა [20]).

ითვლება, რომ, თუ სახელმწიფომ არ მისცა აღნიშნულ სექტორებში ბიძგი უკეთესი პროდუქტისა და მომსახურების დანერგვას, კომპანიებს არ აქვთ მსგავსის გაკეთების მოტივაცია; კომპანიები რეგულირებად სექტორებში ისედაც მაღალ/გარანტირებულ მოგებას იღებენ და არ აინტერესებთ განვითარება. სინამდვილეში კი ამას სწორედ სახელმწიფო პოლიტიკა უწყობს ხელს.

მაინც როგორ ხდება ეს:

1. კომპანიამ რომ მოინდომოს არსებული ინფრასტრუქტურის მაგივრად შექმნას თავისი მათ შორის ლოკალური ინფრასტრუქტურა (მაგალითად შექმნას ელექტროგადამცემი, კავშირგაბმულობის ან წყლის სისტემა როგორც გლობალურად ისე ლოკალურად - მაგ. მხოლოდ რომელიმე რაიონის დონეზე ბიზნესის შემდგომი განვითარების მიზნით) შეეჯახება ბიუროკრატიულ მანქანას, რომელიც არ მისცემს მას აღნიშნულის განხორციელების საშუალებას.

შესაბამისად, ყველა მოთამაშე იძულებულია ისარგებლოს მხოლოდ არსებული ინფრასტრუქტურით რაც ზღუდავს კონკურენციას და აქცევს ზემოაღნიშნული მიდგომის გამართლების მსხვერპლად (ინფრასტრუქტურა მორგებულია პირობითად მხოლოდ სამ კომპანიაზე. მეოთხეს არსებობა გაუმართლებელია და ამ სამს რეგულაციები ჭირდება რათა არ დაიჩაგროს მომხმარებელი/ბაზარზე არ დაირღვეს კონკურენტული პირობები).

ეს ამცირებს სახელმწიფო პოლიტიკის მოქნილობის ხარისხს. ნაცვლად იმისა, რომ სახელმწიფო ფიქრობდეს ბუნებრივად შექმნას ბაზარზე კონკურენტული პირობები, მისი პოლიტიკა ფოკუსირებულია კონკრეტული ფორმულების დახვეწაზე რომლის საშუალებით უფრო ეფექტიანად ხდება ბაზრის კვლევა; ურთიერთჩართვის, საბითუმო და საცალო ტარიფების დადგენა და ა.შ. შესაბამისად სისტემა ექცევა ეკონომეტრიკული/ფორმულების შემუშავებისა და დახვეწის ჩარჩოში, რაც კიდევ უფრო აშორებს მას რეალური ბაზარისგან - ბაზარზე რეალურად არსებულ/შესაძლებელ კონკურენციისგან.

2. სახელმწიფო, კომპანიებს უწესებს ურთიერთ ჩართვის ტარიფების ზედა ზღვრებს რაც გაუგებარია და კიდევ უფრო ზღუდავს კონკურენციას.

ანუ იმის შიშით, რომ ბაზარზე ოპერირებადმა კომპანიამ მეორე კომპანიას არ დაინესოს „ეკონომიკურად გაუმართლებელი (მათ შორის დისკრიმინაციული სხვადასხვა კომპანიებს სხვადასხვა) ფასი“ მისი ქსელით სარგებლობისა თუ ქსელში შესასვლელად ითვლება, რომ სახელმწიფო უნდა ჩაერიოს პროცესში.

აღნიშნული მიდგომა ბუნდოვანია და უფრო მეტად ზღუდავს კონკურენციასა და ბაზრის განვითარებას. იგი აქრობს კომპანიების განვითარებისა და კონკურენციულად მდგრად კომპანიად ჩამოყალიბების სურვილს.

დავუშვათ რომ ბაზარზე ოპერირებს კომპანია, რომელშიც ჩართულია მომხმარებელთა უმრავლესობა. ეს კომპანია დომინანტია ბაზარზე და ცდი-

ლობს ბაზარზე არ შემოუშვას სხვა კომპანია და მიიღოს მაქსიმალური მოგება. ამიტომის კონკურენტი კომპანიებს უნესებს მის ქსელში შესვლის, ჩართვის მაღალ ტარიფს რათა კონკურენტი კომპანიას გაუძვირდეს მომსახურება და ფასი. ეს აღიქმება სახელმწიფო ჩარევის არგუმენტად [თუმცა დაშვება თეორიულია და თუ სახელმწიფო არ ჩაერევა ან არასწორად არ ჩაერევა, (მაგალითად ლიცენზიის მისცემს მხოლოდ ერთ ან ორ კომპანიას, შეუქმნის საგადასახადო ან სატარიფო შეღავათებს და ა.შ.) ნებისმიერ კონკურენტულად შეზღუდულ ბაზარზე იმის აღბათობა, რომ ერთი კომპანია ფლობდეს მომხმარებელთა სრულ უმრავლესობას ძალიან მცირეა]. ჩვენ ვთვლით, რომ სწორედ აღნიშნული მოვლენა ამძაფრებს კონკურენციულ ბრძოლას ბაზარზე და ქმნის უფრო ძლიერი და კონკურენტულად მყარი კომპანიების ჩამოყალიბების/ ბაზარზე შესვლის სტიმულს (ეს მოვლენა არ საჭიროებს სახელმწიფოს მხრიდან ჩარევას).

კერძოდ, მომხმარებელი, რომელიც ამა თუ იმ კომპანიის მომსახურებით სარგებლობს ყოველთვის ცდილობს უკეთესი მომსახურება მიიღოს რაც შეიძლება დაბალ ფასად. მიუხედავად იმისა, რომ დომინანტი კომპანიის შეიძლება ფლობდეს მომხმარებელთა უმრავლესობას და ანესებდეს მის ქსელში ჩართვის მაღალ ტარიფს, კონკურენტი კომპანია ეცდება მომხმარებლის სხვა უკეთესი პირობების შეთავაზებით გადმოიბრუნებას (მაგ. მის ქსელში უფრო მცირე ფასის შეთავაზება; მომსახურების მიღების უფრო მაღალი ხარისხი, მცირე დრო და მდგრადობა; ინოვაციური პროდუქტის შეთავაზება, რომელიც მკვეთრად ამაღლებს ხარისხს აიოლებს და აიაფებს პროდუქტს და ა.შ.). დომინანტი კომპანიის უპირატესი მდგომარეობის შენარჩუნება ბაზარზე (თუ იგი მუდმივად არ ეცდება ხარისხის ზრდასა და პროდუქტის ეკონომიკურად გამართლებული ფასის დაწესებას) დროებითია. ამ მდგომარეობის დიდი ხნით შენარჩუნება (თუ სახელმწიფოსგან ექსკლუზიური პირობებით არ სარგებლობს კომპანია) ზემოგებისა თუ ეკონომიკურად არაკონკურენტული პირობების შენარჩუნების პირობებში შეუძლებელია. მიუხედავად იმისა, რომ შეზღუდული კონკურენციის ბაზარზე ოპერირებს, იგი დაკარგავს მომხმარებელს რადგან კონკურენტი კომპანიები შეთავაზებენ უკეთეს პირობებს და მომხმარებელი ეტაპობრივად გადაინაცვლებს კონკურენტი კომპანიებში.

3. სახელმწიფო კომპანიებს უნესებს საბითუმო და საცალო ფასის ზედა ზღვრებს. რაც კიდევ უფრო

ზღუდავს კონკურენციას და ამცირებს კონკურენციის განვითარების სტიმულს. შეზღუდულ ჩარჩოებში გადაჰყავს კონკურენციის განვითარების ბუნებრივი სტიმულები.

აღნიშნული რეგულაციის შემოღების აუცილებლობა განპირობებულია შემდეგი არგუმენტით: გამომდინარე იქიდან, რომ კომპანიები ბაზარზე არიან დომინანტურ მდგომარეობაში არ შევიდნენ ერთმანეთთან კარტელურ გარიგებაში და მაქსიმალური მოგების მიღების მიზნით არ გაზარდონ ფასი არაადეკვატურად (არ დაანესონ „ეკონომიკურად გაუმართლებელი ფასი“).

რეალურად ეს მიდგომა კიდევ უფრო ზღუდავს კონკურენციას ბაზარზე და ამცირებს სისტემის განვითარების (მათ შორის კონკურენტული განვითარების) სტიმულს. კერძოდ: **1.** მაღალი ფასის დაწესებას აქვს თავისი ზღვარი, იგი შეიძლება გაიზარდოს იქამდე სანამ მომხმარებელი გადახდისუნარიანია. ანუ ვერ გასცდება მომხმარებლის შესაძლებლობის ზღვარს. რაც უფრო მეტი მომხმარებელია ბაზარზე მით მეტია მოგების გაზრდის შესაძლებლობა (მეტი მოგების მიღების შანსი), შესაბამისად, კომპანიის მიზანი რაც შეიძლება მეტი ფასის დაწესება კი არ არის, არამედ ფასის იქამდე გაზრდა სანამ შესაძლებელი იქნება რაც შეიძლება მეტი მომხმარებელი ჰყავდეს (ფასების იმ ზღვრამდე განსაზღვრა რომელიც მას ძირითად მომხმარებელს არ დააკარგვინებს). **2.** კომპანიის მიერ მაღალი ფასის დაწესება/მოგების ზრდა, იწვევს ბაზარზე არსებული თავისუფალი კაპიტალის მიმართვას ამ სექტორისაკენ (იქით სადაც მეტი მოგების მიღების შანსია). ანუ, პირობითად, დღეს თუ მობილურ ბაზარზე ოპერირებს სამი კომპანია, ფასების ზრდის შემთხვევაში გაჩნდება ბაზარზე დამატებითი კომპანიების შესვლის სურვილი. უფრო მეტიც, შეიძლება გაჩნდეს ბაზარზე ისეთი კომპანიების შესვლის სურვილი, რომელიც მზად არის არსებული ინფრასტრუქტურის პარალელურად თავისი ინფრასტრუქტურა გააკეთოს (მათ შორის, მაგალითად, ფიჭური სისტემის მაგივრად, დანერგონ მობილური მომსახურება რადიო სისპირეებზე, რომელიც უფრო უსაფრთხოა ჯანმრთელობისთვის) სექტორში. დღევანდელი მიდგომით კი აღნიშნულის განხორციელების სურვილი დაკარგული აქვს როგორც კერძო სექტორს ისე სახელმწიფოს (სტიმული რომ მსგავსი კომპანიების მოსაზიდი გარემო შექმნას ბაზარზე). **3.** დაწესებული ზედა ზღვარი უზღუდავს კომპანიას მეტი მოგების მიღების საშუალებას, რაც ზღუდავს სისტემაში

რეინვესტირების მოცულობას. რეინვესტირების მოცულობის ზრდა კი თავის მხრივ დაკავშირებულია უფრო ეფექტიანი მომსახურების, განახლებული ტექნოლოგიების დანერგვის და შესაბამისად დანახარჯების შემცირების (რაც კონკურენტულ გარემოში ფასის შემცირების სანიღარია) შესაძლებლობებთან. ზემოაღნიშნული მიდგომა, ასევე, ზღუდავს სისტემის მდგრადობას და ბაზარზე ახალი კომპანიების შესვლის სტიმულს (თუ არ იქნა საკმარისი შემოსავალი კომპანიას უბრალოდ არ უღირს ბაზარზე შესვლისათვის რესურსების ხარჯვა. საკმარისი ტარიფის გათვლა კი ფორმულების საშუალებით არ არის ეფექტიანი), რაც თავის მხრივ ზღუდავს კონკურენტულ განვითარებას ბაზარზე.

ზემოაღნიშნული მიდგომის ოპონენტები იტყვიან (გარდა, პუნქტებში მოყვანილი არგუმენტებისა), რომ ეს ყველაფერი თეორიაა და პრაქტიკულად ამის განხორციელება შეუძლებელია/უტოპიაა. ასევე, სახელმწიფო უსაფრთხოებიდან გამომდინარე ესე მარტივად მსგავსი მიდგომების დანერგვა შეუძლებელია. ენერგეტიკისა და კავშირგაბმულობის სისტემების მდგრადობა პირდაპირ კავშირშია ქვეყნის უსაფრთხოებასთან. შესაბამისად, საჭიროა სახელმწიფოსგან კარგად დარეგულირებული სისტემა და ა.შ.

ოპონენტების საპირწონედ შეიძლება ითქვას (გარდა ზემოთმოყვანილი არგუმენტებისა), რომ ყველა მიდგომა თავდაპირველად თეორიაა (დღეს არსებული, პრაქტიკაში დანერგილი მოდელიც თეორია იყო თავიდან), სანამ არ დადგება მისი პრაქტიკაში დანერგვის შესაძლებლობა. თუ ჩანასახი/საფუძველი სწორ თეორიულ მიდგომაზეა დაფუძნებული მაშინ მისი განხორციელება სწორ/ეკონომიკურად და სოციალურად გამართლებულ და ეფექტიან შედეგს მოიტანს. ხოლო თუ საფუძველი არასწორია შედეგიც ეფექტიანი ვერ იქნება (როგორც მეცნიერებაში, არასწორი დაშვებას/საფუძველს მეცნიერული კვლევა არასწორ შედეგამდე მიჰყავს და პირიქით).

ამასთან, ჩვენ კარგად გვესმის ქვეყნის უსაფრთხოების და არსებული მოდელის დანერგვის არგუმენტები. ისიც რომ ზემოაღნიშნული მიდგომის დანერგვა მოითხოვს დიდ სიფრთხილეს და ერთიანად გაუმართლებელია მისი განხორციელება. ჩვენ ვსაუბრობთ, თუ საით უნდა იყოს სისტემის მოწყობის ხედვა მიმართული და როგორი სტიმულები უნდა შექმნას სახელმწიფომ (თუნდაც ეტაპობრივად) სისტემის განვითარებისათვის. სწორი მიდგომის ფარგლებში სახელმწიფო უსაფრთხოების ელემ-

ენტებიც უფრო მყარი, მდგრადი და პროგრესზე ორიენტირებული იქნება.

ჩვენი მოსაზრების გამყარების მიზნით განვიხილავთ კონკრეტული რეგულირებადსექტორებს და წარმოვადგინთ ჩვენს მოსაზრებებს რატომ არის არაეფექტიანი ამ სფეროების ზედმეტად რეგულირება (მითუმეტეს სექტორული მარეგულირებელი უწყების არსებობა და სპეციალური კანონმდებლობით დარეგულირება):

მაგალითად ენერგეტიკის სექტორში:

1. გამომუშავებულ ელექტროენერგიას ვერ ინახავ და იგი აუცილებლად უნდა გაყიდოს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, უბრალოდ დაკარგავ (შესაბამისად, კომპანია, პირველ რიგში, თავის თავთან არის კონკურენციაში - თუ პროდუქტს დროზე არ გაყიდის უბრალოდ დაკარგავს მას).

2. გამომუშავებული ელექტრო ენერგია შეიძლება სხვა ქვეყანაში გაიტანოს ექსპორტზე, მაგრამ იქაც ვერ გაყიდი იმაზე მეტ ფასში, რა ფასიც მზად არის, რომ გადაიხადოს იქაურმა მომხმარებელმა. თან სხვა ქვეყნის ბაზარზე კონკურენციას აუცილებლად გაგინევს კონკურენტი იმპორტიორები და ადგილობრივი მწარმოებლები. ასევე, ელექტროენერგიის მინოდების საშუალებები, როგორც წესი, შეზღუდულია და შესაბამისად, სატარიფო პოლიტიკა მოუქნელი/ხისტი.

3. დღევანდელ მსოფლიოში უკვე არსებობს ელექტროენერგიის მიღების როგორც ინდივიდუალური (მზის ბატარეების საშუალებით, რომელიც უზრუნველყოფს ინდივიდუალურად, მთელი სახლის მომარაგებას საჭირო ელექტრო-ენერგიით. მცირე ზომის ჰესები და ა.შ.), ისე გლობალური ალტერნატიული საშუალებები, (ქარის, მზის და ა.შ) რაც უზრუნველყოფს კონკურენციას (აქვე შეიძლება დადგეს საკითხი, რომ ელექტრო ენერგიის მართო გამომუშავება არ არის საკმარისი მისი მინოდებაც შეზღუდულიაო, მაგრამ სწორი პოლიტიკის ფარგლებში მინოდების საშუალებების დივერსიფიცირებაც შეიძლება. მითუმეტეს, რომ ზემოთ ნახსენებ ელექტროენერგიის მიღების ინდივიდუალური საშუალებები არ მოითხოვს რაიმე ერთიან შეზღუდულ მინოდების სისტემას).

პრაქტიკული მაგალითი მოყვანილ მსჯელობასთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ უკვე არსებობს:

1. 2016 წელს ჩილეში მზის ენერგიის ჭარბი გამომუშავების გამო მისი ფასი განულდა (2016 წელს ჩილეში მზის ენერგიაზე მომუშავე 29 ელექტრო

სადგური იყო. ქვეყანა მზის ელექტროსადგურების რიცხვის ზრდას 15 ერთეულით აპირებს [47, 48].

2. ფინეთში ქარის გენერატორების მიერ გამო-
მუშავებული ელ. ენერჯის გამო ტარიფმა მკვეთ-
რად დაიკლო - 2020 წლის 17 თებერვალს ელექტრო
ენერჯის ფასმა მინუს 20 ევროცენტი შეადგინა
ერთ მეგავატ საათ ელექტრო ენერჯიაზე [49].

3. შვედებმა 2019 წლიდან უკვე დაიწყეს მზის
ენერჯის გადასახური საშუალებების წარმოება
რომელსაც კრამიტის ფორმა აქვს და მისი ფასი ჩვე-
ულებრივი გადასახური მასალის ფასის ტოლია [50].

4. ილონ მასკის კომპანია Tesla-მ 2019 წლიდან
მზის პანელების სახურავების ახალი, მესამე თაობ-
ის, ვერსიის წარმოება დაიწყო. აღსანიშნავია, რომ
კომპანიის განცხადებით მათი უახლესი პანელებით
სახურავის მონტაჟი იგივე ჯდება რაც სტანდარტუ-
ლი მასალით სახლის გადახურვა [51].

5. აღსანიშნავია ასევე, რომ კონსალტინგური
კომპანია „Wood Mackenzie“-ის ენერჯეტიკის ექ-
სპერტების განცხადებით 2023 წლისთვის მზის
საშუალებით გამომუშავებული ელექტრო ენერჯია
გაზზე უფრო იაფი იქნება [52; 53].

6. 2020 წელის დასაწყისში მეცნიერებმა უკვე გა-
მოიგონეს ხელსაწყო რომელიც შესაძლებელს ხდის
ჰაერისგან ელექტრო ენერჯის გამომუშავებას. ამ
ტექნოლოგიის დახვეწის შედეგად საერთოდ დაკარ-
გავს აზრს ენერჯეტიკის სექტორის სპეციფიკური
რეგულირების საკითხი [54].

7. ქუთაისში მზის ენერჯის პანელების მწარმო-
ებელი ქარხანა გაიხსნა [55]. ქარხანა გერმანულმა
კომპანია „ეი სოლარმა“ გახსნა [56], რომელიც
მესამე წელია უკვე წარმატებით ოპერირებს ქარ-
თულ ბაზარზე. აღნიშნული კიდევ ერთხელ მიუთ-
ითებს რომ შესაბამის ბაზარზე კონკურენციის
შეზღუდვაზე საუბარი უკვე გუშინდელი დღეა და
სისტემის სწორად მოწყობის შემთხვევაში სექტო-
რი სპეციფიკურ/განსაკუთრებულ რეგულირებას
არ საჭიროებს.

შესაბამისად, სახელმწიფო პოლიტიკა მიმართუ-
ლი უნდა იყოს არა მკაცრი რეგულირებისკენ არამედ
ზემოაღნიშნული ტექნოლოგიების დანერგვის,
რეგულაციების მაქსიმალურად შემცირებისა და
ბაზარზე მეტი კომპანიების შესვლის სტიმულების
შექმნისკენ.

საინტერესოა საქართველოს მაგალითი -
ქვეყნის უახლეს ისტორიაში (90-იან წლებში და
2000-იანების დასაწყისში), გვახსოვს მაგალითები,
როცა ელექტრო ენერჯია ექსპორტზე გაჰქონდათ
და ქვეყნის მოსახლეობას უკიდურესად შეზღუდუ-

ლად მიეწოდებოდა (ეს სიტუაცია ოპონენტებმა
შეიძლება გამოიყენონ არგუმენტად, რომ სწორედ
ამიტომ, რომ არ მოხდეს მსგავსი შემთხვევები, აუც-
ილებელია სისტემის რეგულირება). საინტერესოა
აღნიშნული ფაქტზე მსჯელობა:

1. მიუხედავად იმისა, რომ სისტემას ჰყავდა
მარეგულირებელი უწყება ენერჯეტიკის სფერო
იყო გაკოტრების/განადგურების ზღურბლზე

2. საქართველოში დაწესებული რეგულაცი-
ებისა და მოშლილი ინფრასტრუქტურის გამო ელ-
ექტროენერჯის გაყიდვა წამგებიანი იყო. შესაბამი-
სად მწარმოებელი ცდილობდა ექსპორტზე გატანას
და საქართველოს მოსახლეობა ელექტროენერჯის
გარეშე იყო დარჩენილი (ასევე, სისტემის წამგები-
ანობის და მოშლილი ინფრასტრუქტურის გამო არ
ცდილობდნენ ეკონომიკური აგენტები ბაზარზე
შესვლას ან ინვესტიციების განხორციელებას).

3. როგორც კი სისტემაში დაინერგა მეტნაკ-
ლებად სწორი თამაშის წესები (მათ შორის ფასის
განსაზღვრის მეტად სწორი/ეფექტიანი მექანიზმი)
და მოწესრიგდა ინფრასტრუქტურა, ქვეყნის ენერ-
გოსისტემა გახდა მდგრადი და ელექტროენერჯის
დეფიციტი აღმოიფხვრა ქვეყანაში (2004-2005 წლი-
დან).

შესაბამისად, განხორციელებული/განსახორცი-
ელებელი რეფორმების/საქმიანობის პარალელუ-
რად თუ მოვახდენთ ელექტრო ენერჯის როგორც
წარმოების ისე მიწოდების წყაროების დივერსიფი-
ცირებას და უზრუნველვყოფთ კომპანიების დაშ-
ვების თავისუფლებას არა რეგულირების, არამედ,
უბრალოდ, სისტემის თამაშის წესებში არჩარევის
მეშვეობით, მწარმოებელი და მიწოდებელი კომპა-
ნიები ვერ შეძლებენ ფასების თავის ნებაზე დაწე-
სებას. პირიქით, სისტემა გახდება უფრო მოქნილი,
ეფექტიანი და მივიღებთ უკეთეს მომსახურებას
შესაძლებლად დაბალ (ბაზარზე არსებული სიტუ-
აციიდან გამომდინარე ოპტიმალურ) ფასში.

**რაც შეეხება კომუნიკაციებისა და მაუნყებლო-
ბის სფეროს.**

პოსტინდუსტრიულ ერაში, მაშინ, როცა კომუ-
ნიკაციის უამრავი საშუალება არსებობს, რატომ
უნდა გვქონდეს ესეთი მკაცრი მარეგულირებელი
კანონმდებლობა და სექტორული მარეგულირებე-
ლი კომუნიკაციების სექტორში გაუგებარია. ას-
ევე, დასაზუსტებელია მაუნყებლობის სექტორის
არსებული ფორმით რეგულირების საჭიროების
საკითხი. რატომ არის მაუნყებლობის ბაზარზე
კონკურენციის ხელოვნური ჩარევით რეგულირე-
ბის აუცილებლობა მაშინ, როცა, დღესდღეობით,

ინფორმაციის გავრცელების, გადაცემების შექმნისა და საზოგადოებისთვის მიწოდების სხვადასხვა ალტერნატივები არსებობს (როგორც ინტერნეტით ისე „სიხშირული მაუნყებლობით“).

კომუნიკაციებისა და მაუნყებლობის არსებული ფორმით რეგულირება აზრს კარგავს იმ ფონზე, როცა დაგეგმილია, უახლოეს მომავალში (2020-2021 წლისთვის) მთელი დედამიწაზე უფასო ინტერნეტის მიწოდება - ილონ მასკმა² უკვე განაცხადა, რომ იგი აპირებს მთელ დედამიწას უფასო ინტერნეტი მიანოდოს. მასკის მიერ დაფუძნებულმა კომპანია SpaceX-მა უკვე გაუშვა 60 თანამგზავრი ორბიტაზე. პროექტის ფარგლებში, იმისათვის, რომ მთელ დედამიწას მაღალი სიჩქარის - 1GB/წმ ინტერნეტი მიეწოდოს, დაგეგმილია, ორბიტაზე ჯამში, 12,000 თანამგზავრის გაშვება [44, 45, 46]

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე ვფიქრობთ, რომ კონკურენტული გარემოს შექმნა შესაძლებელია მათ შორის ე.წ. რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებში ისე, რომ სახელმწიფოს ჩარევისა და რეგულაციების გარეშე (მინიმალურად ჩარევის) მივიღოთ ოპტიმალური, ჯანსაღი ბაზრისთვის დამახასიათებელი სიტუაცია.

დასკვნა

დასკვნის სახით ვიტყვი, რომ:

1. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ქვეყანაში კონკურენციის პოლიტიკის ზედამხედველობა განახორციელოს ერთმა პასუხისმგებელმა ორგანომ, კონკურენციის სააგენტომ, ეკონომიკის ყველა სფეროში. მათ შორის, რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებში.

2. კონკურენციის მარეგულირებელ ჩარჩო კანონით უნდა განისაზღვროს კონკურენციის რეგულირების ძირითადი დებულებები ყველა სექტორში და მასთან შესაბამისობაში უნდა მოვიდეს ყველა კონკრეტული/სპეციფიკური კონკურენციის მარეგულირებელი დებულება.

2 ილონ რივი მასკი — ამერიკელი ბიზნესმენი, გამომგონებელი და ინვესტორი; SpaceX-ის დამფუძნებელი, აღმასრულებელი დირექტორი და წამყვანი დიზაინერი; Tesla, Inc.-ის თანადამფუძნებელი და აღმასრულებელი დირექტორი; x.com-ის თანადამფუძნებელი, რომელსაც დაფუძნებდან ერთი წლის შემდეგ შეეცვალა სახელი და დაერქვა PayPal.

3. უნდა გაუქმდეს რეგულირების საფასური, რომელიც მარეგულირებელი ორგანოსათვის დაფინანსების წყაროს წარმოადგენს. მარეგულირებელი ორგანოები უნდა გადავიდეს საბიუჯეტო დაფინანსებაზე.

4. მიზანშეწონილია კონკურენციის რეგულირების საკითხის კონსტიტუციით განსაზღვრა (მითუმეტეს, რომ იქვე მითითებულია გამონაკლისი „გარდა კანონით განსაზღვრული შემთხვევებისა“).

5. მიზანშეწონილია გაუქმდეს „ელექტრონული კომუნიკაციების შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული ელექტრონული საკომუნიკაციო ქსელებით საქმიანობაში მონოპოლიური მდგომარეობის დაუშვებლობის დებულება.

6. გაიმართოს მსჯელობა კონკურენციის კანონმდებლობის, მათ შორის რეგულირებადი ეკონომიკური სფეროების მარეგულირებელი კანონმდებლობის, შემდგომი ლიბერალიზაციისათვის (და არა დამატებითი მარეგულირებელი დებულებების შემოღებისა და კიდევ უფრო გამკაცრებისათვის) და აღნიშნული მიმართულებით დაიხვეწოს კონკურენციის მარეგულირებელი კანონმდებლობა.

ამრიგად შეიძლება ითქვას, რომ რეგულირებადი ეკონომიკური სფეროები, დღესდღეობით შემოღებული რეგულაციების მძევალია.

შესაბამისად, საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობიდან, ქვეყნის ეკონომიკური ზომისა და გეოპოლიტიკური გამონვევებიდან გამომდინარე, ქვეყანას არ ესაჭიროება რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებში დღეს არსებული კონკურენციის რეგულირების მკაცრი მექანიზმები (მითუმეტეს, რომ ნორმატიული ბაზა/რეფორმები რეგულირების კიდევ უფრო გამკაცრებისკენ არის მიმართული, იშვიათი გამონაკლისის გარდა). რეფორმები უნდა იყოს მიმართული რეგულირების მექანიზმების შემსუბუქებისკენ და არა გამკაცრებისკენ. სისტემა უნდა მოეწყოს ისე რომ კონკურენციის ხელოვნურად რეგულირების საჭიროება უფრო და უფრო მცირდებოდეს (კონკურენციის რეგულირების მიზნით, სფეროში სახელმწიფო მხრიდან ჩარევა ხდებოდეს მინიმალურად, გარდაუვლად აუცილებელ შემთხვევებში. სისტემა უნდა აიგოს ისე, რომ არ უნდა იყოს სახელმწიფო რეგულირების საჭიროება).

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს კონსტიტუცია
2. საქართველოს კანონი „თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ“
3. საქართველოს კანონი „კონკურენციის შესახებ“
4. საქართველოს კანონი „ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოების შესახებ“
5. საქართველოს კანონი „ელექტრონული კომუნიკაციების შესახებ“
6. საქართველოს კანონი „ელექტროენერგეტიკისა და ბუნებრივი გაზის შესახებ“
7. საქართველოს კანონი „რეგულირების საფასურის შესახებ“
8. საქართველოს კანონი „მაუწყებლობის შესახებ“
9. საქართველოს კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“
10. საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“
11. საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“
12. საქართველოს კანონი. „დაზღვევის შესახებ“
13. საქართველოს კანონი „სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ“
14. საქართველოს კანონი „მონოპოლიური საქმიანობისა და კონკურენციის შესახებ“,
15. საქართველოს მთავრობის 2010 წლის 3 დეკემბრის #1551 განკარგულება „კონკურენციის პოლიტიკის ყოვლისმომცველი სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ“
16. საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის, 2014 წლის 30 ივლისის №14 დადგენილება „ელექტროენერჯის ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიის დამტკიცების შესახებ“
17. საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2017 წლის 10 აგვისტოს № 21 დადგენილება „წყალმომარაგების ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიის დამტკიცების შესახებ“
18. საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2014 წლის 25 დეკემბრის №33 დადგენილება „ბუნებრივი გაზის ტარიფების გაანგარიშების მეთოდოლოგიის დამტკიცების შესახებ“
19. საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის გადაწყვეტილება/კვლევა (მიღებულია 2011 წლის 25 იანვარს) [134] „მოძრავი საკომუნიკაციო ქსელის ოპერატორის ძირითადი ქსელის საკომუნიკაციო ტერმინალურ ელემენტებთან დაშვებისა და ურთიერთჩართვის (სატელეფონო ზარების წამოწყების/ დასრულების) საბითუმო ბაზრის შესაბამის სემენტებზე კონკურენციის კვლევისა და ანალიზის შედეგების შესახებ“ <http://www.gncc.ge/ge/legal-acts/solutions/2011-26-9.page>
20. საქართველოს კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის 2010 წლის 6 ივლისის #3 დადგენილებით დამტკიცებული დებულება „სააბონენტო ნომრების პორტაბელურობის შესახებ“. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1030770?publication=0>
21. Karchava, L. and Kutaladze, E., 2020. Tourism as one of the priority directions in Georgia/ტურიზმი როგორც ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება საქართველოში. The New Economist, 15(2, 2020), pp.1-1.
<http://www.neweconomist.com.ge/journal/article/Tourism-as-one-of-the-priority-directions-in-Georgia-turizmi-rogorc-erT-erTi-prioritetuli-mimarTuleba-sakarTveloSi-1603913380>
22. Karchava, L., 2014. Again about the investment environment in Georgia Or what kind of investor do we need?/ისევ საინვესტიციო გარემოს შესახებ საქართველოში ანუ როგორი ინვესტორი გვჭირდება?. The New Economist, 9(3, 2014), pp.1-1.
<http://neweconomist.com.ge/journal/article/Again-about-the-investment-environment-in-Georgia-Or-what-kind-of-investor-do-we-need-1597473717>
23. Karchava, L., 2018. Theoretical basics of business communication and Its connection with other sciences/ ბიზნესკომუნიკაციების თეორიული საფუძვლები და მისი კავშირი სხვა მეცნიერებებთან. The New Economist, 13(3, 2018), pp.1-1.
<http://neweconomist.com.ge/journal/article/bizneskomunikaciebis-Teoriuli-sapuZvlebi-da-misi-kavSiri->

sxva-mecnierebebTan-1594468243

24. Karchava, L., 2012. Business-communications. Tbilisi, Loi, 328.
25. Lomia, E., 2020. „ახალი მსოფლიო წესრიგის“ ისტორიული ნარატივები. The New Economist, 15(1, 2020), pp.1-1.
26. Lomia, E., 2020. The Evaluation of Russia's foreign policy towards Georgia following the 'Rose Revolution'. Journal of Liberty and International affairs, 6(1), pp.112-128.
27. Lomia, E., 2017. The United States-Russia Relations Before and After Russia's Intervention in Georgia and Ukraine.
28. Lordkipanidze R. Objective Laws from Wise Competition and Marathon of Life for Strengthen INTERPOL. - By studying of scientific courses at Harvard, St. Petersburg and I. Javakhishvili Tbilisi Universities: 2021: 726. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.13704.24320>
29. Lordkipanidze R. Practical application of my 700 works at the Researchgate <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.26557.49125>
30. Lordkipanidze R. For creation (with UN assistance) anti-pandemic and anti-conflict economic zones "Wealth Catalyzing". - Theses on Law, Economic Policy and Money: Issue N3: 2021. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.28326.96325>
31. Mgeladze, L., 2020. Future Economy and Georgia/მომავლის ეკონომიკა და საქართველო. The New Economist, 15(2, 2020), pp.1-1.
32. Mgeladze, L., 2020. მკვდრადმოხილი საჯარო სამსახურის მაკოორდინირებელი ინსტიტუტი. The New Economist, 15(1, 2020), pp.1-1.
33. Mgeladze, L., 2019. ეროვნული ვალუტა საქართველოში, ეკონომიკური განვითარების შემაფერხებელი თუ ხელშემწყობი ინსტრუმენტი. The New Economist, 14(2, 2019), pp.1-1.
34. Lasha Tabatadze, „The New Vision of Modern Management Theory“, The New Economist, No 1-2 (2020), Vol 15, Issue 1;
35. Lasha Tabatadze, „The Evolution of Management Theories“, The New Economist No 3-4 (2019), Vol 14, Issue 2;
36. სლავა ფეტელავა, „კონკურენციის თეორია და ანტიმონოპოლიური რეგულირება საქართველოში“ - გამომცემლობა „ლოი“, თბილისი, 2007 წელი, 276 გვ.
37. სლავა ფეტელავა, თამარ გამსახურდია, „ენერგო და ეკო სამართალი“ - გამომცემლობა „ლოი“, თბილისი, 2010 წელი, 412 გვ.
38. ლაშა მგელაძე, „კონკურენციის პოლიტიკის გამოწვევები და მისი სრულყოფის გზები“ - გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“, თბილისი, 2020 წ. 276 გვ.
39. ლაშა მგელაძე - სტატია „კონკურენციის პოლიტიკის პრაქტიკული რეალიზაციის ასპექტები საქართველოში“; საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი „ახალი ეკონომისტი“ 2016წ. #3
40. ლაშა მგელაძე - „კონკურენციის პოლიტიკის ხარვეზები და მათი დაძლევის გზები“, პირველი საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „კონკურენციის პოლიტიკა: თანამედროვე ტენდენციები და გამოწვევები“, 2017 წ. (ორგანიზატორები – სსიპ საქართველოს კონკურენციის სააგენტო, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველოს კონკურენციის ინსტიტუტი, ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი).
- მოსხენება გამოქვეყნებულია შრომების კრებულში: პირველი საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „კონკურენციის პოლიტიკა: თანამედროვე ტენდენციები და გამოწვევები“, თბილისი, 2017 წელი. გვ. 160-168
41. ლაშა მგელაძე - „კონკურენციის პრობლემატიკა სახელმწიფო შესყიდვების სისტემაში“, მეორე საერთაშორისო კონფერენცია „კონკურენციის პოლიტიკა: ტენდენციები და გამოწვევები“, 2018წ. (ორგანიზატორები – სსიპ საქართველოს კონკურენციის სააგენტო, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ევროკავშირი საქართველოსთვის).
- მოსხენება გამოქვეყნებულია შრომების კრებულში: კონკურენციის პოლიტიკის მეორე საერთაშორისო კონფერენცია „კონკურენციის პოლიტიკა: ტენდენციები და გამოწვევები“, თბილისი, 2018 წელი, გვ.97-112

42. ლაშა მგელაძე - სტატია „კონკურენციის პოლიტიკის პრაქტიკული რეალიზაციის ასპექტები საქართველოში“; საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი „ახალი ეკონომისტი“ 2016წ. #3
43. ლაშა მგელაძე - „კონკურენციის ევოლუცია და კონკურენციის თანამედროვე პოლიტიკის კრიტიკოსები“, ყოველკვარტალური რეფერირებადი და რეცენზირებადი საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი „ბიზნეს-ინჟინერინგი“, #3-4. 2018 წელი, გვ. 166-170
44. ილონ მასკმა დედამინის უფასო ინტერნეტით დაფარვა დაინყო - <https://reginfo.ge/offload/item/5336-ilon-maskma-upaso-internetit-planetis-daparva-daixybo>
45. კერძო აეროკოსმოსურმა კომპანია SpaceX-მა, 2018 წელს, ორი თანამგზავრი გაუშვა ორბიტაზე, დედამინაზე უფასო ინტერნეტის დანერგვის პროექტის ფარგლებში - <https://www.palitravideo.ge/yvela-video/skhvadaskhva/93092-ufaso-da-stsrafi-interneti-msoflios-elon-maskis-akhali-iniciativa.html>
46. კერძო აეროკოსმოსურმა კომპანია SpaceX-მა, 2019 წელს, ორბიტაზე 60 თანამგზავრი გაუშვა, დედამინაზე უფასო ინტერნეტის დანერგვის პროექტის ფარგლებში - <https://www.marketer.ge/space-x-orbit-starlink-60/>
47. ბლუმბერგის ვებ გვერდი
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-06-01/chile-has-so-much-solar-energy-it-s-giving-it-away-for-free>
48. საინფორმაციო ვებგვერდი „BUSINESS MEDIA GEORGIA“, „ჩილეში მზის ენერჯის ჭარბი გამოშვების გამო, მისი ტარიფი განულდა“ <https://www.bm.ge/ka/article/chileshi-mzis-energiis-charbi-gamomushavebis-gamo-misi-tarifi-ganulda/4060>
49. ქარის გენერატორების მიერ გამოშვებული ელექტრო ენერჯის გამო ფინეთში ელექტრო ენერჯის ფასმა რეკორდულად დაიკლო https://www.rosbalt.ru/world/2020/02/18/1828668.html?fbclid=IwAR3PeSy7x_wH3CeZbO5jkrWPqk-3p5KYYgedvny_wSyVDG_AzZKuStzZ64E
50. შვედებმა დაიწყეს მზის ენერჯის გადასახური საშუალებების წარმოება რომელსაც კრამიტის ფორმა აქვს - <https://building-tech.org/шведы-начали-производство-солнечных-/?fbclid=IwAR3iKaBGHbceruFB-8DMDPNKJSytk5omiwYXnGrv5voT9DDvN2WxzXeuajS>
51. ტესლამ მესამე თაობის მზის პანელი სახურავები გამოუშვა - https://popx.ge/article/4498-tesla-mzis-panelebis-sakhuravebis-carmoebas-ramdenime-dgheshi-daicqebS?fbclid=IwAR1hfGBUHEoL17JLlo7YTVvga2H_mc0KldnPNLI79xs_u3EeuhtSLNt1QhY
52. 2023 წლისთვის მზის საშუალებით გამოშვებული ელექტრო ენერჯია გაზზე უფრო იაფი იქნება https://building-tech.org/k-2023-godu-solnechnaya-energiya-budet-deshevle-gaza-po-vsemu-miru/?fbclid=IwAR2OyoMbNlOkEgPmwqJCG-oLNqEGbbrDjcaoyhspPxUSJi5qukQAwe_qMCg
53. კონსალტინგური კომპანია Wood Mackenzie-ის ოფიციალური ვებ-გვერდი <https://www.woodmac.com>
54. გამოგონება: ახალი ხელსაწყო ელექტრო ენერჯიას ჰაერიდან გამოიმუშავებს - <https://www.amerikiskhma.com/a/galileo-electricity-generated-from-air/5294977.html?fbclid=IwAR18L3I5deSI4kO9V6D17DltUBoLN38VtWoXR6n5DlGwPt9C72BDT7L7nts>
55. ქუთაისში მზის ენერჯის პანელების მწარმოებელი ქარხანა გაიხსნა - https://iberiana.wordpress.com/2020/02/22/kutaisi/?fbclid=IwAR1aZIkStSIYRTjjeLz_SptgLnYidQH7o4k2Qimz-gBerp1BvklwbCO3yZ8
56. გერმანული კომპანია „ეი სოლარი“-ს ოფიციალური ვებ-გვერდი - <https://ae-solar.com>

INNOVATIVE METHODS OF PERSONNEL MANAGEMENT

MAMUKA TORIA,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Caucasus International University,
E-mail: mamuka.toria@ciu.edu.ge

LASHA TABATADZE,

DBA, Associate Professor, Caucasus International University,
E-mail: l_tabatadze@ciu.edu.ge

ABSTRACT

The article analyzes the fundamental methods of personnel management. The authors points out the leading role of innovative methods of personnel management of a strategic resource in modern conditions of a market economy. Personnel is both a resource and a control element that affects other resources, and with a significant impact on the costs of the enterprise. Moreover, the motivational system of enterprises was considered by a huge number of developers and analysts. But any proposal, implemented in practice, eventually ceases to work as an incentive to constant effective work.

Therefore, the subsystem of incentives for the personnel of the enterprise is one of those where the use of creative management should be mandatory and constant.

The main methods have been proposed for enhancing creativity and searching for innovative ideas among personnel in order to diversify the services of enterprises and increase their competitiveness. Conclusions are presented about the need to move to a new vision of the role of workers in the activities of organizations and search for methods to activate their potential.

Keywords: *innovative methods of personnel management, personnel management*

INTRODUCTION

In the era of market relations and the intensification of enterprise development, only those companies that can offer their customers high-quality service can withstand a tough struggle. In turn, the quality of service directly depends on the availability of properly directed and professionally trained personnel. For a modern enterprise manager, the question of finding

the most effective methods of personnel management is becoming extremely urgent. Maximizing the use of its potential to ensure the productive operation of the enterprises, increase its competitiveness and profitability. The manager must understand that people who have different abilities, characters and habits work for him. Therefore, he should treat his employees as individuals, and it is these factors that should primarily affect the

organization of work of subordinates. Creative management, including personnel management, is considered by most authors as a process of creating conditions for the formation of innovative ideas and developments. And this process today, despite the lack of clear definitions and a formed mechanism, has been studied in a significant volume. At the same time, it is assumed that any element of the control system requires the use of innovative, creative developments. But few people assess where it is most important to apply these solutions. Therefore, we stopped at justifying the need to apply creative management in relation to individual components of management, and especially regarding the personnel management subsystem. As you know, employees are forced to apply creative solutions where standard solutions either do not give the desired effect, or cannot be used at all. The second factor forcing the formation of an unconventional approach to the traditional process is the need to reduce the cost of implementing this very process. When considering the subsystems of the personnel management system, it can be argued that for most enterprises that are in a difficult financial situation, the main reative management application should be focused on staff motivation.

THE CREATIVE MANAGEMENT.

Today, in the conditions of the decline in the attractiveness of working specialties and the constant growth of the need for them among enterprises and organizations, it becomes necessary to actively use creative proposals in vocational guidance work, as well as planning and marketing of personnel. Without a constant “enticing” advertising policy, most enterprises today will not be able to attract the required number of employees of working specialties (given the not sufficiently high level of wages, public opinion, the lack of skills of most young people for sufficiently hard work and for compliance with a strict regime of work and rest for a long period of time). And, moreover, today it is still difficult to speak about the competition of applicants for these jobs. This creates a high need for a fundamentally new approach to the implementation of the functions of this subsystem of personnel management. [3,2]

The next direction, which requires a non-standard approach to the implementation of the tasks assigned to it, is the formation of corporate culture. It is she who affects the actual content and maintenance at the proper level of labor relations, working conditions, the

level of social responsibility of all participants in the labor process in the organization. And the standard, rather formalized approaches to its formation in practice no longer justify themselves. There is a need for creative developments for the introduction of elements of corporate culture into the life of the enterprise in the volume, timing and content that will keep pace with the development of the domestic and global economy and increase the social responsibility of the workforce and each individual employee. The next step, no less important, is the direction of personnel development. And in our society on this issue there are certain trends that slow down the development of enterprises and organizations, the development and implementation of new technical, technological and organizational developments. On se-ᵗodnya staff develops when there are prospects of career ros-ᵗa, new elements of the labor process implemented (methods, equipment, and so on.). And only a small part develops constantly, regardless of the content of labor, due to the presence of an internal need to acquire new knowledge, skills and abilities. However, given the constant development of science, technology and technology, the world community has recognized the need for the constant development of each member of the team in order to keep pace with the changes being introduced into life. And this requires the management of enterprises and organizations to form such a creative approach to the mechanism of personnel development, which could provide it in a constant mode, in the required direction, with sufficient speed and quality. At the same time, this mechanism should take into account both the capabilities of the enterprise and the capabilities and needs of its employees, in particular the internal motivation and the ability to learn. To achieve all of the above, enterprises and organizations must have employees capable of producing, justifying and implementing creative solutions in the personnel management system. To do this, you need to convert approaches to recruitment and selection of personnel, as standart-nyimi methods of selection is difficult to identify a creative employee, evaluate pozi-tivnost his work for the company. That is, creative management should be directed to the personnel recruitment subsystem, forming fundamentally new mechanisms for selecting a modern employee.

Despite the fact that the topic of personnel management has been studied quite deeply, there are a number of modern aspects of this direction that have not yet found an effective solution. The conditions of

a market economy require a change in the approach to personnel management from understanding it as a functional component of the management and production link of an enterprise. To study and optimize it as a strategic resource with a significant and highly potential, which includes professional competence, the ability to develop creativity and creative ideas. Understanding this poses a challenge for modern managers to search for new methods of personnel management in order to maximize the use of its potential capabilities, creative ideas.

THE CLASSICAL METHODS OF PERSONNEL MANAGEMENT.

The theoretical basis for economic management methods are economic laws. By applying these methods in practice, the manager has the choice to either reward the employee or apply a punishment method. In modern scientific literature, there is an opinion that economic methods should have commodity-money relations of a market economy as their basis. The effectiveness of the application should be assessed by the following parameters: by the form of ownership, by the specifics of doing business, by the type of organizational cultures, by the results of the use of personnel audit, by the tax base system and by the incentive mechanism. Many companies still use material incentives as one of the key methods in personnel management. This enables them to quickly and efficiently improve the quality of their work and achieve the goals and objectives set for the company. But this method also has a “flip side of the coin”.

It consists in the fact that if you use this principle correctly, then the result will not be long in coming, as described above. If misused, this will lead to losses, strikes, overstocking, non-payment, and worse, bankruptcy. Within the framework of administrative methods of management, the head uses his managerial capabilities, applying power relations, a system of administrative and legal penalties, administrative and organizational policies. Administrative methods by their nature encourage staff to understand work discipline, responsibility for the work performed, and a structured activity. Therefore, these methods have a direct impact, since any regulatory and administrative act must be followed. Examples of administrative management practices include prohibition, instruction, order, consultation, business advice, as well as clarification and suggestion.

It is worth noting that with the “negative” impact

of these methods, the organization may face the problems of adopting formal collective agreements, using outdated regulations and rules, staff turnover, lack of a control system, and simply indifferent attitude of workers to their work. The purpose of socio-psychological management methods is to understand the laws of the psychological side of people’s activities, in their use and optimization of psychological manifestations in the interests of the company and the individual as a whole. There are two main blocks of methods: by the volume of exposure and by the method of application. The methods are applicable both for large groups of employees and are aimed at the process of interaction in the working environment, and for a specific person in order to influence his inner world. Thus, the leader manages to assess the place and value of the employee in the team, to focus his internal potential on solving specific production problems and to create a favorable socio-psychological climate in the organization.

THE MODERN MANAGEMENT METHODS AND METHODS OF SEARCHING FOR INNOVATIVE IDEAS AMONG STAFF.

Recently, the idea of perceiving personnel as a strategic resource has gained great popularity, especially in the corporate sector. To effectively manage this resource, it is necessary to maximize its apparent and hidden potential. This potential is based not only on professional skills, but also on the ability to be creative, to think creatively and generate new ideas. It is the last components that can become a significant factor in increasing the competitiveness of the enterprise and expanding the segment of potential consumers.

- Participatory style (explain why the employee is important in the team, create a sense of self-worth; applied to new team members and grassroots workers);
- Direct leadership style (answer 5 questions to employees What? How? Why? When? enterprises);
- Teamwork style (exchange of experience, joint problem solving, collective advice: as an example, it is used when organizing banquets and similar events in restaurants);
- «Challenge» - (the manager forms an imaginary problem, and the staff must solve it without any help). According to this method, the leader challenges subordinates, following their subconscious desire to prove their worth to independently solve problems and make decisions;
- «Scamper method» - (solving a problem by

replacing, combining, adapting, modifying, applying, eliminating, creating the opposite). The method name includes the first letters of the actions. Which need to be done by personnel over a product, service or a phenomenon in the organization. This will allow you to find many unexpected ideas for modifying existing and creating new products or services;

- «Method of provocations» (search for benefits from unusual, even ridiculous ideas). This method encourages the generation of ideas among staff that transcend standard thinking patterns and are particularly useful. When an enterprise wants to create a completely new product, start a new business;

- «Reframing» (used to solve important business problems). The most common form of reframing is how employees evaluate a problem from the perspective of people in different professions. The manager assigns subordinates to play different roles in critical assessment of various components of the product or service of the enterprise and listens to their opinions, capturing new ideas;

- «Inversion method» (search for rational solutions to the problem when analyzing the opposite problem). According to this method, the leader sets a task for subordinates that is the opposite of the one he wants to solve. As a result, you can get a list of actions and solutions that are not acceptable for a given product or service and use this knowledge to improve them. This method allows workers to see things that they would not notice if the problem was formulated directly. [6,4]

CONCLUSION

In modern economic conditions, creative management is becoming the norm of management, only its use will allow enterprises and organizations to keep pace with the development of science and technology, the possibility of introducing new mechanisms for managing the team and the production process. Each subsystem, especially the subsystem of personnel management, needs an early transition to creative, non-standard, constantly modernizing management. A variety of methods of personnel management and activation of their innovative potential, on the one hand, gives significant results, and on the other, creates a number of new management problems, due to the fact that they do not provide standard schemes of actions in various situations and a specific binding of each method to situational tasks. A highly qualified manager must be able to choose exactly those methods of searching for innovative ideas that will be most productive in a particular environment and for specific employees. In addition, the end result largely depends on how the manager was able to recognize the overt and hidden abilities of his employees. And gave the opportunity to each of them to take part in innovative activities. So, the modern process of personnel management includes a set of innovative mechanisms organized around the interaction of employees, enhancing the creative potential of personnel, integrating their efforts to achieve the set goals. It is the development of creativity and innovative thinking of the personnel of modern enterprises that can become their key competence and a factor of survival in the competition.

REFERENCES:

Teresa M. Amabile, „Motivation for Creativity in Organizations” Harvard Business Review Press, 2014;
Gary Dessler, „Human Resource Management”, Fifteenth Edition, 2016;
Kirsten & Martin Edwards. „Predictive HR Analytics: Mastering the HR Metric”, Kogan Page, 2017;
1. Karchava, L. and Kutaladze, E., 2020. Tourism as one of the priority directions in Georgia/ტურიზმი როგორც ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება საქართველოში. The New Economist, 15(2, 2020), pp.1-1.
<http://www.neweconomist.com.ge/journal/article/Tourism-as-one-of-the-priority-directions-in-Georgia-turizmi-rogorc-erT-erTi-prioritetuli-mimarTuleba-sakarTveloSi-1603913380>
2. Karchava, L., 2014. Again about the investment environment in Georgia Or what kind of investor do we need?/ისევ საინვესტიციო გარემოს შესახებ საქართველოში ანუ როგორი ინვესტორი გვჭირდება?. The New Economist, 9(3, 2014), pp.1-1.
<http://neweconomist.com.ge/journal/article/Again-about-the-investment-environment-in-Georgia-Or-what-kind-of-investor-do-we-need-1597473717>
3. Karchava, L., 2018. Theoretical basics of business communication and Its connection with other sciences/ ბიზნესკომუნიკაციების თეორიული საფუძვლები და მისი კავშირი სხვა მეცნიერებებთან. The New Economist, 13(3, 2018), pp.1-1.
<http://neweconomist.com.ge/journal/article/bizneskomunikaciebis-Teoriuli-sapuZvlebi-da-misi-kavSiri-sxva-mecnierebebTan-1594468243>
4. Karchava, L., 2012. Business-communications. Tbilisi, Loi, 328.

5. Lomia, E., 2020. „ახალი მსოფლიო წესრიგის “ისტორიული ნარატივები. The New Economist, 15(1, 2020), pp.1-1.
6. Lomia, E., 2020. The Evaluation of Russia’s foreign policy towards Georgia following the ‘Rose Revolution’. Journal of Liberty and International affairs, 6(1), pp.112-128.
7. Lomia, E., 2017. The United States-Russia Relations Before and After Russia’s Intervention in Georgia and Ukraine.
8. Lordkipanidze R. Objective Laws from Wise Competition and Marathon of Life for Strengthen INTERPOL. - By studying of scientific courses at Harvard, St. Petersburg and I. Javakhishvili Tbilisi Universities: 2021: 726. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.13704.24320>
9. Lordkipanidze R. Practical application of my 700 works at the Researchgate <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.26557.49125>
10. Lordkipanidze R. For creation (with UN assistance) anti-pandemic and anti-conflict economic zones «Wealth Catalyzing». - Theses on Law, Economic Policy and Money: Issue N3: 2021. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.28326.96325>
11. Mgeladze, L., 2020. Future Economy and Georgia/მომავლის ეკონომიკა და საქართველო. The New Economist, 15(2, 2020), pp.1-1.
12. Mgeladze, L., 2020. მკვდრადშობილი საჯარო სამსახურის მაკოორდინირებელი ინსტიტუტი. The New Economist, 15(1, 2020), pp.1-1.
13. Mgeladze, L., 2019. ეროვნული ვალუტა საქართველოში, ეკონომიკური განვითარების შემაფერხებელი თუ ხელშემწყობი ინსტრუმენტი. The New Economist, 14(2, 2019), pp.1-1.
14. Lasha Tabatadze, „The New Vision of Modern Management Theory”, The New Economist, No 1-2 (2020), Vol 15, Issue 1;
15. Lasha Tabatadze, „The Evolution of Management Theories”, The New Economist No 3-4 (2019), Vol 14, Issue 2;
16. Mamuka Toria, „Human Resource Management”, course of lectures, Tbilisi, „Meridiani“, 2014;
17. Dave Ulrich, Jon Younger, Wayne Brockbank, Mike Ulrich, „HR from the Outside In: Six Competencies for the Future of Human Resources”, Victory Through Organization, 2017;

პერსონალის მენეჯმენტის ინოვაციური მეთოდები

მამუკა თორია, ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი;

ლაშა ტაბატაძე, ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,

ანოტაცია

სტატიაში გაანალიზებულია პერსონალის მართვის ფუნდამენტური მეთოდები. ავტორები აღნიშნავენ სტრატეგიული რესურსის - პერსონალის მართვის ინოვაციური მეთოდების წამყვან როლს საბაზრო ეკონომიკის თანამედროვე პირობებში. ადამიანური რესურსი არის ყველაზე ღირებული რესურსი, რომელიც გავლენას ახდენს საწარმოს სხვა რესურსებზე, როგორცაა საწარმოს ხარჯები. შესაბამისად სულ უფრო მეტად, წინა პლანზე იწევს ადამიანური რესურსების მართვის ინოვაციური მეთოდების მნიშვნელობა. საწარმოთა სამოტივაციო სისტემა განიხილება, როგორც ერთ-ერთი გადამწყვეტი ფაქტორი, დეველოპერებისა და ანალიტიკოსების მხრიდან.

ნაშრომში შემოთავაზებულია პერსონალის კრეატიულობის ამაღლებისა და ინოვაციური იდეების ხელშემწყობის მართვის ძირითადი მეთოდები, რომელიც უზრუნველყოფს საწარმოების კონკურენტუნარიანობის გაზრდას. ნაშრომდგენილია დასკვნები მომსახურების კომპანიების საქმიანობაში ადამიანური რესურსების მართვის ახალ ხედვებზე გადასვლისა და მათი პოტენციალის გააქტიურების მეთოდების ძიების აუცილებლობის შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: პერსონალის მენეჯმენტის ინოვაციური მეთოდები, პერსონალის მენეჯმენტი.

STRATEGIC MECHANISMS OF ECONOMIC POLICY IN GEORGIA

REVAZ LORDKIPANIDZE

Academic of the Georgian Academy of Economic Sciences,
with the highest grade in the Harvard University course "US Government"
E-mail: revazlordkipanidze@gmail.com
Tel.:+995 557007217

ABSTRACT

The study confirmed that in the process of globalization, some material benefits and risks associated with them have increased significantly, and society should seriously think about what characteristics (non-corruption, qualification, including business) and, therefore, what kind of human enrichment will be acceptable (effective) in the future. Accordingly, what kind of competition, as the main motivator of the economy, will be based on the principles of true spirituality and economic expediency.

According to the author, from the new year 2021, with the overcoming of the pandemic, government orders and recommendatory planning tools will acquire the function of important regulators in the aforementioned strategic tasks. The author claims that there is no other way.

Keywords: Economic policy, strategic mechanisms, government order, recommendatory plan.

ეკონომიკური პოლიტიკის სტრატეგიული მექანიზმები საქართველოში

რევაზ ლორთქიფანიძე

საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის
აკადემიკოსი, ჰარვარდის უნივერსიტეტის უმაღლესი
შეფასებით კურსში „აშშ მთავრობა“
557007217; revazlordkipanidze@gmail.com

ანოტაცია

კვლევის შედეგად, დადასტურდა, რომ, გლობალიზაციის პროცესში, მნიშვნელოვნად გაიზარდა გარკვეული მატერიალური სიკეთეები და რისკებიც მისგან და საზოგადოება სერიოზულად უნდა დაფიქრდეს, თუ კომპიუტერული სიჩქარეების მომავალში, როგორი საქმიანი თვისებები (არაკორუფციული, კვალიფიკაციაზე დაფუძნებული, მ.შ. ბიზნესშიც) და, გამომდინარე, როგორი გამდიდრება იქნება ადამიანისთვის გამართლებული (ეფექტიანი). შესაბამისად, როგორი კონკურენცია, როგორც ეკონომიკის მთავარი მოტივატორი, დაეფუძნება ჭეშმარიტი სულიერებისა და ეკონომიკური მიზანშეწონილობის პრინციპებს.

ავტორის აზრით, ახალი 2021 წლიდან, პანდემიის დაძლევისასთან ერთად, სახელმწიფო შეკვეთები და საგვემო ინსტრუმენტები, ზემოაღნიშნულ სტრატეგიულ ამოცანებში, მნიშვნელოვანი მომწესრიგებლის ფუნქციას შეიძენს. ავტორი ასაბუთებს, რომ სხვა გზა არც არსებობს.

საკვანძო სიტყვები. ეკონომიკური პოლიტიკა, სტრატეგიული მექანიზმები, სახელმწიფო შეკვეთა, სარეკომენდაციო გეგმა.

შესავალი

ზოგმა შეიძლება იკითხოს, თუ რას ნიშნავს სტრატეგიული მექანიზმები ეკონომიკაში? ეკონომიკური მექანიზმების ამ კონტექსტში გააზრება ახალ (გლობალურ) რეალობაში უმნიშვნელოვანესი (სტრატეგიული) ეკონომიკურ-პოლიტიკური გადაწყვეტილებების გრძელვადიანად გააზრებისა და მოქმედებების მწვავე აუცილებლობებმა გამოიწვია.

ეკონომიკურად განვითარებული ნებისმიერი ქვეყნის მართვის სისტემებს თუ გადავხედავთ, საკმაოდ მკაცრი რეგულაციები და ეროვნული ინტერესების დამცავი მოქნილი სტრატეგიული გეგმები აბსოლუტურად ყველგან გამოიყენება. თუმცა, განსხვავებით აღნიშნულისგან, საქართველოში უკონტროლოდ გატარებულმა «შოკურმა თერაპიამ», მართვის გამოუცდლობისა და კომუნისტური წარსულის გარკვეული დადებითი ტენდენციების დაუკვირვებლობით საზიანოდ «ჩამონერის» გამო, ერთი უკიდურეობიდან უარეს მეორეში მოგვაცქია.

შედეგად, გასული და მიმდინარე საუკუნეების მიჯნის ცნობილი ზემოაღნიშნული მოვლენების გახანგრძლივებით, სტრატეგიული გეგმებიც მთლიანად მოიშალა და ნაჩქარევად გატარებულმა პრივატიზებამ და გაუაზრებელმა «ლიბერალიზებამ», მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის დაპირებული ამოქმედების ნაცვლად, მათი თითქმის სრული კოლაფსი გამოიწვია.

ძირითადი ტექსტი

ეკონომიკური სტრატეგიისა და პოლიტიკის თანამედროვე საკითხებთან დაკავშირებული შრომების განზოგადებით [1-7], ვფიქრობთ, სასიცოცხლო მნიშვნელობით გამოიკვეთა ეკონომიკური პოლიტიკის შემდეგი 3 უმთავრესი პრიორიტეტული მართულება:

1) **ევროკავშირის კანონმდებლობასა და მომავალი ელექტრონული სამყაროს რეალობასთან გონივრული ჰარმონიზება;**

2) **საერთაშორისო და ეროვნული ეკონომიკის დამოუკიდებლობის ინტერესების არგუმენტირებული დაბალანსება, მ.შ. სარეკომენდაციო გეგმა-შეკვეთების გამოცდილების გამოყენება (ინოვაციური ტექნოლოგიური გიგანტების დამატებითი სტიმულირებისათვის ამერიკული სახელმწიფო შეკვეთები სილიკონის ველზე, იაპონური საგეგმო კაპიტალიზმი, გერმანული სოციალური ბაზარი, მრავალი სხვა მაგალითი) და სტრატეგიულ ობიექტებზე სახელმწიფო კონტროლის შენარჩუნება, ხოლო გარკვეულ - უკვე დაკარგულ შემთხვევებში,**

დაუყოვნებელი აღდგენა (გამოსყიდვის ან შეუსრულებელი ვალდებულებების გათვალისწინებით, ჩამორთმევის გზებით);

3) **კეთილსინდისიერი მცირე, საშუალო და მსხვილი ბიზნესების არსებითი ხელშეწყობისათვის, ეკონომიკური კლასტერების გამოცხადება, სახელმწიფო და მუნიციპალური ხელისუფლების, უნივერსიტეტებისა და ბანკების ურთიერთხელსაყრელი ჩართულობით.** შესაბამისად, სახელმწიფოს მზრუნველი მონაწილეობით, ქსელური მენეჯმენტის მექანიზმების გამოყენება კერძო სამართლის იურიდიულ პირებში.

ქართულ ეკონომიკას, გასული ათასწლეულიდან, გახანგრძლივებულ უმწვავეს ქრონიკულ სენად ექსპორტ-იმპორტის უმძიმესი უარყოფითი სალდოც გადმოჰყვა, რომლის საწინააღმდეგოდ ექსპორტის დაბეგვრის 0-ვანი განაკვეთი იქნა შემოღებული, რაც, ერთი შეხედვით საუკეთესო გზად ჩანდა ჯერ კიდევ 90-იან წლებში, მაგრამ, ჩემი გაანგარიშებით, ამ „სტიმულს“ საწინააღმდეგო ეფექტის მოქმედებები გამოუვლინდა და სასწრაფოდ შესაცვლელია რეფორმირებადი პარლამენტის მიერ. შეღავათი მხოლოდ მზა პროდუქციაზე უნდა გავრცელდეს და არავითარ შემთხვევაში მასალაზე და ნედლეულზე, არც ნახევარფაბრიკატებზე.

ამ მხრივაც, საწინააღმდეგო ეფექტი გამოიწვია მართვის გამოუცდლობამ და შესაბამისმა შეცდომებმა. კერძოდ, სათანადოდ ვერ იქნა შეფასებული გარემოება, რომ ქვეყანაში ადგილობრივი მენარმეობა ჯერ კიდევ სუსტია, მისი პროდუქცია კი არაკონკურენტუნარიანი. შედეგად, აღნიშნული საგადასახადო შეღავათით შენიღბულმა ფარულმა გარე მონოპოლიებმა ისარგებლეს და, ქვეყნიდან მზა პროდუქციის ნაცვლად, უნიკალურმა ნედლეულმა დაიწყო მასობრივი გადინება, რამაც, ისედაც სუსტ ადგილობრივ მენარმეობას საფუძველი გამოაცალა, შესაბამისად, უარყოფითად იმოქმედა დასაქმებისა და ცხოვრების დონის მაჩვენებლებზეც. გატანილი ნედლეული, უკვე გაძვირებული მზა პროდუქციაში, იმპორტად გვიბრუნდება, რაც, ბუნებრივია, აორმაგებს საწინააღმდეგო ეფექტის მოქმედებას.

ამასთანავე, საჭიროა სათანადოდ შეფასდეს, რომ საქართველო ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი გეოპოლიტიკური კვანძია მსოფლიოში და თანამედროვე პირობებში მას იმვითავე ისტორიული შესაძლებლობებიც მიეცემა ეკონომიკური დაწინაურებისათვის, მათ შორის, როგორც მეცნიერებატევადი წარმოების ქვედარგებში, ასევე, უნიკალურ სოფლის მეურნეობასა და უმწვავესი საჭიროების ჯანდაცვითი მომსა-

ხურების თანამედროვე მიმართულებებით.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ საქართველოში ინიცირებული ეკონომიკური პოლიტიკა მსოფლიოში უნიკალური საყოველთაო ჯანდაცვის რეფორმის გატარებით წარმოიჩინდა, რომელიც, ფაქტობრივად, ამერიკული (მედიქეიდ), გერმანული (ბისმარკი) და ინგლისური (ბევერიჯი) მოდელების შეხამებული განვითარებაა.

კოვიდ-19-ის ძალზე სახიფათოდ გამწვავებულმა მე-2 ტალღამ გვაჩვენა, რომ ჩინეთისა და სხვა კომუნისტური ქვეყნების გადასვლამ საბაზრო ეკონომიკაზე, ჯერ სრულად ვერ შეცვალა კომუნისტური მართვის სუბიექტური სტილი მედიცინაში, სადაც სასიცოხლოდ აუცილებელია საერთაშორისო მონიტორინგის გამკაცრება. ზოგს ჰგონია, რომ საბჭოთა იმპერია რომ დაიშალა და მისი გავლენები მოიშალა პოლიტიკურად, მისი ეკონომიკური პრობლემები და მენტალიტეტიც გაქრა. ეს არ არის ასე მარტივი ცალსახა ამოცანა. მაგალითისათვის, მთავარი ექიმის «ინსტიტუტი» ჯერ კიდევ მძიმე ტვირთად აწევს სამედიცინო საზოგადოებას.

სსრკ-ს ჰქონდა გარკვეული დადებითი ასპექტები და ზოგი მთავარი ექიმი იყო კიდევაც გამართლებული, მაგრამ პროფესიონალი ექიმი ვერაფრით იქცევა კარგ ხელმძღვანელად, ისევე, როგორც თევზი ხმელეთზე ვერაფრით იუფროსებს და თავსაც დაილუპავს ან ანეგდოტურად სასაცილო მდგომარეობაში ჩავარდება. ტექნიკურად სუსტად მომზადებული ფეხბურთელის მაგალითს თუ ავიღებთ, ის, საუკეთესო შემთხვევაში, მეტწილად უხეშობაზე გადადის.

ასევე იყვნენ მთავარი ექიმები - მცირე დიქტატორებად გვევლინებოდნენ ხშირად თავიანთ საავადმყოფოებში და ახლაც, მათი მემკვიდრეები, ფარული თუ ცხადი გზებით, ყოველმხრივ ცდილობენ შეინარჩუნონ გავლენები მენეჯმენტში. თანამედროვე მენეჯმენტი მხოლოდ კერძო ბიზნესის მართვა არაა და მასში მზრუნველად ერევა სახელმწიფო და თანამედროვე გაეროც კი, მაგალითისათვის, მსოფლიო ბანკის საერთაშორისო საფინანსო კორპორაციის (IFC) სახით, რომელშიც აქციონერებად მთელი რიგი პროგრესული სახელმწიფოები დანიშნულდნენ.

როგორც ადრინდელ კვლევებში წარმოჩინდა, მომავალი ელექტრონული კომერციის მონინალ-მდეგეები აგრძელებენ ქილიკს (დღესაც შეეყარე ცხვრის ტყავში მოჩვენებით შემოსილ ასეთ „გენიოსებს“), რომ ელექტრონიკა გაზრდის უმუშევრობას და დიდ დეპრესიას გამოიწვევს ნავთობისა და გაზის გიგანტების გაკოტრებითა და ელექტრონული კრიპტოვალუტების გაუფასურებით, მაგრამ ეს ასე

არ იქნება. ნამდვილად „არაფერი იკარგება“ - აღნიშნული გიგანტები ასევე მზარდი ნავთობქიმიის მიმართულებებზე შეიძლება გადაერთონ, კრიპტოვალუტები მეტად ღია ელექტრონულ ფულად ერთეულებად განვითარდება, ხოლო უმუშევრობა, პირიქით, შემცირდება დასაქმების ინდივიდუალური მექანიზმების გაძლიერების გზით.

დასკვნისათვის

როგორც ხაზგასმით აღვნიშნავთ და ვიხილავთ ჩვენს კვლევებში, გლობალურ ეკონომიკაში მნიშვნელოვანი ცვლილებების ჟამი დადგა, რაც კორონავირუსული პანდემიის რეალობამ კიდევ უფრო თვალსაჩინოდ წარმოაჩინა. ბიზნეს-პროცესებისათვის, განსაკუთრებით აქტუალური ხდება ინფორმაციების ოპერატიული გაცვლისა და ფინანსების მართვის მაქსიმალურად უდანაკარგო საერთაშორისო და ლოკალური მექანიზმების ამოქმედება.

ამჟამად გამოიკვეთა, რომ გონივრულად ორგანიზებული საბაზრო ინსტიტუტების შედეგად, ბიზნეს-პროცესები მეტად გამჭვირვალე გახდება, შედეგად, კონკურენტული გარემო მეტად გაჯანსაღდება, გზა დაეკეტება ფარული მონოპოლიების უმართაობას, მნიშვნელოვნად შემცირდება მენეჯერული ხარჯები და მასობრივი სიღარიბე და არნახული გასაქანი მიეცემა ეკოლოგიურად სუფთა ტექნოლოგიების გამოყენებას.

ყოველივე ზემოაღნიშნული მეტყველებს, რომ გასული წლის ჩვენი ყველა ის კვლევა, რომლებიც კონკურენციის შეფასების ფიზიკურ-მათემატიკური მეთოდების გამოყენებასა და, ჰარვარდული გამოცდილებით, მენეჯერული ხარჯების შემცირებას უკავშირდება, განსაკუთრებით გამოყენებადი გახდება. მართალია, მსოფლიო მეურნეობის მომავალი უკავშირდება კრიმინალური კიბერშეტევების მნიშვნელოვან საფრთხეებსაც, მაგრამ, აღნიშნულს, საერთაშორისო თანამაგობრობის აქტიური ჩართულობის გაფართოებით უნდა დავუპირისპირდეთ.

მოგეხსენებათ, ინტერნეტთან ერთად, მსოფლიო ეკონომიკაში საბოლოოდ გამოიკვეთა მსოფლიო ბაზრის ფენომენიც, შესაბამისად, გაიზარდა მატერიალური სიკეთეები და რისკებიც მისგან და საზოგადოება სერიოზულად უნდა დაფიქრდეს, თუ კომპიუტერული სიჩქარეების მომავალში, როგორი მართლზომიერი (არაკორუფციული, კვალიფიკაციაზე დაფუძნებული, მ.შ. ბიზნესშიც) გამდიდრება იქნება ადამიანისთვის გამართლებული (ეფექტიანი) და, შესაბამისად, როგორი კონკურენცია, როგორც ეკონომიკის მთავარი მოტივატორი, დაეფუძნება

ჭეშმარიტი სულიერებისა და ეკონომიკური მიზან-
შენიშვნის პრინციპებს.

დარწმუნებული ვარ, რომ ახალი 2021 წლიდან,
პანდემიის დაძლევისთან ერთად, სახელმწიფო შეკ-

ვეთები და რეკომენდაციული საგემო ინსტრუმენ-
ტები, ზემოაღნიშნულ სტრატეგიულ ამოცანებში,
მნიშვნელოვანი მომხსარიგებლის ფუნქციას შეიძ-
ენს. სხვა გზა არც არსებობს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Karchava, L. and Kutaladze, E., 2020. Tourism as one of the priority directions in Georgia/ტურიზმი როგორც ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება საქართველოში. The New Economist, 15(2, 2020), pp.1-1.
<http://www.neweconomist.com.ge/journal/article/Tourism-as-one-of-the-priority-directions-in-Georgia-turizmi-rogorc-erTi-prioritetuli-mimarTuleba-sakarTveloSi-1603913380>
2. Karchava, L., 2018. Theoretical basics of business communication and Its connection with other sciences/ბიზნესკომუნიკაციების თეორიული საფუძვლები და მისი კავშირი სხვა მეცნიერებებთან. The New Economist, 13(3, 2018), pp.1-1.
<http://neweconomist.com.ge/journal/article/bizneskomunikaciebis-Teoriuli-sapuZvlebi-da-misi-kavSiri-sxva-mecnierebebTan-1594468243>
3. Karchava, L., 2014. Again about the investment environment in Georgia Or what kind of investor do we need?/ისევ საინვესტიციო გარემოს შესახებ საქართველოში ანუ როგორი ინვესტორი გვჭირდება?. The New Economist, 9(3, 2014), pp.1-1.
<http://neweconomist.com.ge/journal/article/Again-about-the-investment-environment-in-Georgia-Or-what-kind-of-investor-do-we-need-1597473717>
4. Karchava, L., 2012. Business-communications. Tbilisi, Loi, 328.
5. Lordkipanidze R. Objective Laws from Wise Competition and Marathon of Life for Strengthen INTERPOL. - By studying of scientific courses at Harvard, St. Petersburg and I. Javakhishvili Tbilisi Universities: 2021: 726.
<http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.13704.24320>
6. Lordkipanidze R. Practical application of my 700 works at the Researchgate
<http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.26557.49125>
7. Lordkipanidze R. For creation (with UN assistance) anti-pandemic and anti-conflict economic zones "Wealth Catalyzing". - Theses on Law, Economic Policy and Money: Issue N3: 2021.
<http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.28326.96325>
8. Lomia, E., 2020. „ახალი მსოფლიო წესრიგის“ ისტორიული ნარატივები. The New Economist, 15(1, 2020), pp.1-1.
9. Lomia, E., 2020. The Evaluation of Russia's foreign policy towards Georgia following the 'Rose Revolution'. Journal of Liberty and International affairs, 6(1), pp.112-128.
10. Lomia, E., 2017. The United States-Russia Relations Before and After Russia's Intervention in Georgia and Ukraine.
11. Mgeladze, L., 2020. Future Economy and Georgia/მომავლის ეკონომიკა და საქართველო. The New Economist, 15(2, 2020), pp.1-1.
12. Mgeladze, L., 2020. მკვდრადშობილი საჯარო სამსახურის მაკოორდინირებელი ინსტიტუტი. The New Economist, 15(1, 2020), pp.1-1.
13. Mgeladze, L., 2019. ეროვნული ვალუტა საქართველოში, ეკონომიკური განვითარების შემაფერხებელი თუ ხელშემწყობი ინსტრუმენტი. The New Economist, 14(2, 2019), pp.1-1.
14. Lasha Tabatadze, „The New Vision of Modern Management Theory“, The New Economist, No 1-2 (2020), Vol 15, Issue 1;
15. Lasha Tabatadze, „The Evolution of Management Theories“, The New Economist No 3-4 (2019), Vol 14, Issue 2;

ECONOMIC ASPECTS OF TRANSNATIONAL MIGRATION

NONA GELITASHVILI

Doctor of Economics

Professor of Tbilisi Humanitarian

Teaching University

E-mail: ngelitashvili@thu.edu.ge

ABSTRACT

The article introduces various forms of international migration and the term - transnational migration. The conceptual considerations understand migration as a process that is divided into three phases to simplify matters: the emergence of willingness and the decision to migrate, the search for a possible destination and the decision as to whether and which household member will ultimately migrate, as well as social integration at the destination. The micro-theoretical concept of Utility is of fundamental importance for this process. Macro and microeconomic conditions, historically grown interdependencies between states, the social context in the country of origin and destination or existing migrant networks to flow into the presentation of the complex decision-making process. A summary of selected theoretical approaches to explain transnational migration concludes the article. The phenomenon of transnationality also has a higher priority with regard to recommendations for action.

Keywords: International Migration, Transnational Migration, New Migration Economy.

ტრანსნაციონალური მიგრაციის ეკონომიკური ასპექტები

ნონა გელიტაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, თბილისის ჰუმანიტარული

სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი

E-mail: ngelitashvili@thu.edu.ge

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია საერთაშორისო მიგრაციის სხვადასხვა ფორმები, მოცემულია ტრანსნაციონალური მიგრაციის არსი და მნიშვნელობა. კონცეპტუალური მოსაზრებების თანახმად, მიგრაცია აღიქმება როგორც პროცესი, რომელიც, სიმარტივის მიზნით, სამ ფაზად იყოფა. ესენია: მიგრაციის სურვილის გაჩენა და მიგრაციის შესახებ გადაწყვეტილების მიღება; შესაძლო დანიშნულების ადგილის ძიება; და ბოლოს – მიგრაციის განხორციელება. მესამე ეტაპი ხასიათდება დანიშნულების ადგილზე სოციალურ გარემოში ინტეგრაციით. სარგებლიანობის მიკროეკონომიკურ კონცეფციას ფუნდამენტური მნიშვნელობა აქვს ამ პროცესისთვის. გადაწყვეტილების მიღების რთული პროცესის წარმოდგენაში გვეხმარება მაკრო- და მიკროეკონომიკური პირობების, ქვეყნებს შორის ისტორიულად გაზრდილი ურთიერთდამოკიდებულების, წარმოშობისა და დანიშნულების ქვეყანაში არსებული სოციალური კონტექსტის, ან მიგრანტთა არსებული ქსელების ტენდენციების შესწავლა. სტატია ასრულებს ტრანსნაციონალური მიგრაციის ასახსნელად შერჩეული თეორიული მიდგომების რეზიუმე. ტრანსნაციონალური ზმის ფენომენი მაღალი პრიორიტეტულით გამოიჩინება, რაც სამოქმედო რეკომენდაციებშიც გამოიხატება.

საკვანძო სიტყვები: საერთაშორისო მიგრაცია, ტრანსნაციონალური მიგრაცია, ახალი მიგრაციული ეკონომიკა.

შესავალი

გლობალიზაციის დღევანდელ პირობებში, საერთაშორისო მიგრაციის მასშტაბები ყოველწლიურად იზრდება, სულ უფრო მრავალფეროვანი ხდება მიგრაციის სახეობებიც. საერთაშორისო მიგრაციის ცნობილ ფორმებთან ერთად, რაც სხვა სახელმწიფოში მეტ-ნაკლებად დიდი ხნით გადასვლას გულისხმობს, ადგილი აქვს ასევე დროებით, ცირკულარულ მიგრაციას და ტრანსნაციონალურ მიგრაციას. იზრდება ისეთ მიგრანტთა რაოდენობა, რომლებიც ორიენტირებულნი არიან ორ ან მეტ საზოგადოებაში ცხოვრების კენ, ტრანსნაციონალური თემისა და მრავალმხრივი კულტურული კავშირების განვითარების კენ. შეიძლება ითქვას, რომ ტრანსმიგრანტები ერთდროულად რამდენიმე ადგილას ცხოვრობენ და ერთზე მეტ თემში არიან ჩართულნი; ისინი ქმნიან ურთიერთდამოკიდებულებისა და საზოგადოებრივი თანაცხოვრების ახალ ფორმებს, რომლებიც, თავის მხრივ, არსებულ ეროვნულ სახელმწიფოებთან კავშირს ეფუძნებიან. მიგრანტები ტრანსმიგრანტები ხდებიან, როდესაც ისინი ავითარებენ და ინარჩუნებენ მრავალფეროვან, საზღვრების გადამლახავ ოჯახურ, სოციალურ, ეკონომიკურ, ორგანიზაციულ, რელიგიურ და პოლიტიკურ ურთიერთობებს. გაეროს მონაცემებით, ამჟამად მსოფლიოში დაახლოებით 200 მილიონი ტრანსნაციონალური მიგრანტია.

ტრანსნაციონალური მიგრაცია, როგორც საერთაშორისო მიგრაციის ახალი ფორმა

ადამიანები ყველა დროში იცვლიდნენ საცხოვრებელ ადგილს, რაც ისეთი განსხვავებული მიზეზების

გამოხდებოდა, როგორებიცაა: შიმშილი, ომები, დევნა, უკეთესი საცხოვრებელი ან სამუშაო პირობების ძიება, ასევე პროფესიული კარიერა და თავგადასავლების წყურვილი, რაც გრძელვადიანი ან მუდმივი ცვლილებების მოტივებად შეიძლება იქცნენ.

იმისდა მიხედვით, ეს არის სოციალურად თუ სივრცულად განსაზღვრული სისტემა, საუბარია სოციალურ ან სივრცულ მობილობაზე. სივრცული მობილობის თვალსაზრისით, განასხვავებენ ყოველდღიურ მობილობას, როგორცაა სამსახურში ან სასწავლებლად გადაადგილება; დროებით მობილობას, როგორცაა საცხოვრებელი ადგილის სეზონური ცვლილებები; და გრძელვადიან ან მუდმივ გადაადგილებას, რაც ჩვეულებრივ მიგრაციად მოიხსენიება [7. P.4] მიგრაციის განსაზღვრის კიდევ ერთი გადამწყვეტი ფაქტორია ის, რომ ინდივიდი ან საოჯახო მეურნეობის რამდენიმე წევრი გადალახავს ადმინისტრაციულ, ანუ სახელმწიფო საზღვარს; ამ დროს საუბარია საერთაშორისო მიგრაციაზე, ან გარე მიგრაციაზე (ნახ. 1). დანიშნულების ქვეყანაში მიგრანტთა ყოფნის ხანგრძლივობა დამოკიდებულია ამ ქვეყანაში არსებული ბინადრობის უფლებისა და ქვეყანაში შესვლის სპეციფიკურ პირობებზე. მაგალითად, როცა საუბარია სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულ სეზონურ მუშაკებზე, ვადიანი კონტრაქტის მქონე პირების ვიზიტზე, ან სტუდენტების გაცვლაზე, ამ შემთხვევებში დამახასიათებელია მინიმუმ ორი საცხოვრებელი ადგილის არსებობა: ერთი მათგანი საცხოვრებელი ადგილია, სადაც ძირითადად ოჯახის წევრები ან ნათესავები ცხოვრობენ, მეორე კი დასაქმების, ან სასწავლო მიზნებისთვის გამოიყენება. თანამედროვე კვლე-

THE NEW ECONOMIST / ახალი ეკონომისტი

ნახ. 1: საერთაშორისო მობილობისა და მიგრაციის სხვადასხვა ფორმის სქემატური გამოსახულება

მეზავრთა მობილობა	მიგრაცია / საერთაშორისო მობილობა	ტრანსნაციონალური მიგრაცია
<p>საცხოვრებელი ადგილი</p>	<p>წარმოშობის ქვეყანა</p> <p>დანიშნულების ქვეყანა</p>	<p>წარმოშობის ქვეყანა</p> <p>დანიშნულების ქვეყანა</p>

წყარო: [3] P. 5. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0156-0754022>

ვები ასეთ შემთხვევებს საერთაშორისო მიგრაციის ახალ ფორმად, კერძოდ, ტრანსნაციონალურ მიგრაციად აკლასიფიცირებს (ნახ.1).

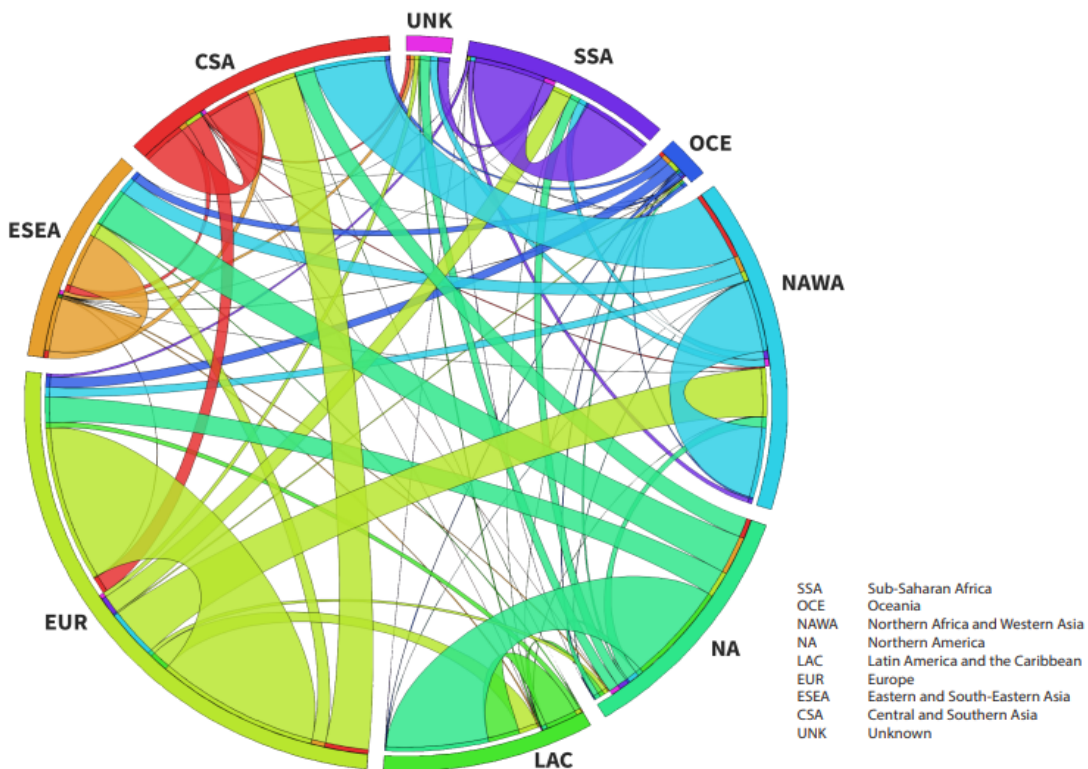
ინდივიდების ან საოჯახო მეურნეობების გადაწყვეტილებები საერთაშორისო მიგრაციის თაობაზე, სხვადასხვა სოციალურ პირობებთან, ინდივიდუალურ მოსაზრებებთან, მოლოდინებთან და შეზღუდვებთან არის დაკავშირებული. ამ სირთულის წარმოსადგენად, მიგრაცია შეიძლება აღინეროს, როგორც პროცესი, რომელიც სამ ფაზად მიმდინარეობს: პირველი ფაზა იწყება სურვილით, მივიღოთ სპეციფიკური გადაწყვეტილება, თუ რომელ ქვეყანაში გადავიდეთ საცხოვრებლად. მეორე ეტაპი მოიცავს შესაძლო დანიშნულების ადგილის ძიებას, აგრეთვე გადაწყვეტილებას იმის შესახებ, თუ საბოლოოდ სად გვსურს მიგრაცია, და ბოლოს – მიგრაციის განხორციელება. მესამე ეტაპი ხასიათდება დანიშნულების ადგილზე სოციალურ გარემოში ინტეგრაციით. მიგრაციის სურვილის ფორმირება ხდება სანაყის საზოგადოებაში, რომლის კონტექსტშიც ყალიბდება პოტენციური მიგრანტების ქცევა და დამოკიდებულება. [5.P.28] ეს ჩარჩო პირობები გავლენას ახდენს ადამიანებისა და საოჯ-

ახო მეურნეობების მიერ არსებული რესურსების გამოყენებისა და ცხოვრებისეული მიზნების მიღწევის შანსებზე, რაც დამოკიდებულია მათ პირად აქტივებზე, როგორცაა მინის საკუთრება, შემოსავალი, განათლების დონე, ან ეკოლოგიური მდგომარეობა.

მიგრაციას დიდი გავლენა აქვს როგორც ინდივიდებზე, ასევე მონაწილე ქვეყნებზე. სათანადო პოლიტიკის გავლენით, მიგრაციას შეუძლია ხელი შეუწყოს ინკლუზიურ და მდგრად განვითარებას როგორც წარმოშობის, ისე დანიშნულების ქვეყნებში, ხოლო მიგრანტებისა და მათი ოჯახებისთვის სარგებლიანობის მომტანი შეიძლება იყოს. ნახ.2-ზე მოცემული მაჩვენებლები აჯამებს საერთაშორისო მიგრაციის 2019 წლის ანგარიშის ძირითად დასკვნებს; საერთაშორისო მიგრანტთა ნაკადების უახლეს შეფასებებზე დაყრდნობით, აანალიზებს საერთაშორისო მიგრაციის ტენდენციებს გლობალურ და რეგიონალურ დონეზე, იკვლევს მიგრაციის წვლილს დემოგრაფიულ ცვლილებებში.

1990-დან 2019 წლამდე პერიოდში, საერთაშორისო მიგრანტთა რაოდენობა 119 მილიონით გაიზარდა. ამ პერიოდის განმავლობაში, უფრო მაღალგანვითარებულ რეგიონებში შემავალმა ქვეყნებმა მიიღეს

ნახ.2. საერთაშორისო მიგრანტთა ნაკადები, 2019

წყარო: [10] https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migration-report/docs/MigrationReport2019_Highlights.pdf

ცხრილი 1. საერთაშორისო მიგრანტების რიცხვი და წილი მთლიან მოსახლეობასთან მიმართებით, განვითარების, შემოსავლებისა და რეგიონების მიხედვით, 1990-2019 წწ.

	საერთაშორისო მიგრანტების რაოდენობა (მლნ)				საერთაშორისო მიგრანტების წილი მთლიან მოსახლეობაში (%)	
	1990	2000	2010	2019	1990	2019
მსოფლიო	153.0	173.6	220.8	271.6	2.9	3.5
მაღალგანვითარებული რეგიონები	82.8	104.0	130.6	152.1	7.2	12.0
დაბალგანვითარებული რეგიონები	70.2	69.6	90.2	119.6	1.7	1.9
მაღალი შემოსავლების მქონე ქვეყნები	77.8	103.0	144.3	175.8	7.5	14.0
საშუალო შემოსავლების მქონე ქვეყნები	65.0	61.0	65.9	82.1	1.7	1.4
დაბალი შემოსავლების მქონე ქვეყნები	9.8	9.0	10.0	13.1	2.8	1.7
სუბსაჰარული აფრიკა	13.3	13.2	15.9	23.6	2.7	2.2
ჩრდილოეთ აფრიკა და დასავლეთ აზია	17.6	20.3	32.6	48.6	6.1	9.4
ცენტრალური და სამხრეთ აზია	26.2	20.5	19.6	19.6	2.1	1.0
აღმოსავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზია	6.8	10.5	15.7	18.3	0.4	0.8
ლათინური ამერიკა და კარიბის ზღვის აუზი	7.2	6.6	8.3	11.7	1.6	1.8
ოკეანეთი	4.7	5.4	7.1	8.9	17.3	21.2
ევროპა	49.6	56.9	70.7	82.3	6.9	11.0
ჩრდილოეთ ამერიკა	27.6	40.4	51.0	58.6	9.9	16.0

წყარო: [11]United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. 2019.

69 მილიონი საერთაშორისო მიგრანტი, ხოლო დაბალგანვითარებულ რეგიონებში შემავალ ქვეყნებში მიგრანტთა რიცხვი 50 მილიონით გაიზარდა. 2019 წელს საერთაშორისო მიგრანტთა თითქმის 56 პროცენტი უფრო განვითარებულ რეგიონებში ცხოვრობდა, ხოლო ნაკლებად განვითარებულ რეგიონებში 44 პროცენტი იმყოფებოდა. საერთაშორისო მიგრანტებს შეადგენდა მსოფლიოს მთლიანი მოსახლეობის შედარებით მცირე წილი, 2019 წელს 3,5 პროცენტი. ეს წილი გაიზარდა 2,9 პროცენტიდან 1990 წელს. 2019 წელს მაღალგანვითარებულ რე-

გიონებში საერთაშორისო მიგრანტებმა შეადგინეს მთლიანი მოსახლეობის 12,0 პროცენტი, დაბალგანვითარებულ რეგიონებში კი - მთლიანი მოსახლეობის 1.9 პროცენტი (იხ. ცხრილი 1).

**ახალი მიგრაციული ეკონომიკა,
ტრანსნაციონალიზმის თეორია და
ტრანსნაციონალური მოქილავების
ეკონომიკური შეფასება**

ტრანსნაციონალიზმის თეორია აღწერს ეკონომიკურ, კულტურულ, პოლიტიკურ და სოციალურ

კავშირ-ურთიერთობებს, რომლებიც ეროვნულ საზღვრებს მიღმა მყარდება. მიგრაციის თანამედროვე მკვლევარები აღწერენ ეგრეთ წოდებულ ტრანსნაციონალიზაციას „ქვემოდან“, რაც გულისხმობს სოციალურ ქსელებს, რომლებიც გლობალურად, მთელს მსოფლიოში კი არ ფუნქციონირებს, არამედ მოიცავს ეროვნულ საზღვრებს გარეთ არსებულ ლოკალურ ადგილებსა და სივრცეებს.

ახალი მიგრაციული ეკონომიკა მიიჩნევს, რომ მიგრაციის შესახებ გადანყვეტილება მიიღება უფრო მსხვილ ერთეულებში, როგორცაა ოჯახი, ან საოჯახო მეურნეობა. მიგრაციის შესახებ მიღებული გადანყვეტილება არის კოლექტიური აქტის შედეგი, რომელშიც ყურადღება გამახვილებულია არა სარგებლიანობის ინდივიდუალურ მაქსიმიზაციაზე, არამედ ოჯახის კოლექტიურ სარგებლიანობაზე. [4. P. 22] ოპტიმიზაცია მიმართულია არა მხოლოდ მოსალოდნელი შემოსავლის, არამედ გადანყვეტილების მიღების ისეთი კრიტერიუმების გაზომვისკენ, როგორებიცაა, მაგ. შემოსავლის წყაროების დივერსიფიკაცია, დასაქმების გარანტია, სამუშაო უსაფრთხოება, წინსვლის შესაძლებლობები, საგარეო რისკების შემცირება, მიგრაციული პოლიტიკა და სამიზნე ქვეყნების სოციალური სისტემები, აგრეთვე იქ არსებული პოლიტიკური სისტემები. მიგრაციისთვის ერთი ან მეტი ოჯახის წევრის შერჩევის პროცესის შედეგი შეიცავს სტრატეგიულ კომპონენტს, რადგან მოსალოდნელია, რომ ეს გადანყვეტილება მაქსიმალურ ზეგავლენას მოახდენს მთელ საოჯახო მეურნეობაზე. ამ კოლექტიურ გადანყვეტილებას შეიძლება ჰქონდეს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი ინდივიდუალური შედეგები საოჯახო მეურნეობის დაინტერესებული პირებისთვის. [3. P. 28-53.]

ეკონომიკური თვალსაზრისით, ტრანსნაციონალიზმის კონცეფცია შეიძლება განვიხილოთ შემდეგ სამ დონეზე: კერძოდ, მეზო, მიკრო და მაკრო დონეებზე. ტრანსნაციონალიზმის მიკრო დონე მოიცავს, მაგალითად, მიგრანტ ოჯახებსა და მათი ურთიერთობების ქსელს, რომლებიც თანხის რეგულარულად გადარიცხვის, ან ხშირი სატელეფონო თუ სხვა სახის კონტაქტების ფორმას იღებს, და ასევე გამოხატულია ცირკულარული ადგილობრივი მოძრაობებით - მაგალითად, ტრანსსასაზღვრო ოჯახური ვიზიტებით. მეზო დონეზე, ტრანსნაციონალური ურთიერთდამოკიდებულება შეიძლება გამოიხატოს, უპირველეს ყოვლისა, კომერციული და არაკომერციული სფეროების, ასევე საერთაშორისო კორპორაციების სახით. მიგრაციის

მკვლევარი - ლ. პრისი ასევე ასახელებს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას, როგორც პოლიტიკური კომპეტენციის მოქმედ პოზიტიურ მაგალითს ეროვნული კომპეტენციების მიღმა. იგი აღწერს ტრანსნაციონალური ქსელის ამ დონეს, როგორც მაკრო დონეს. [7]

ტერმინ „ტრანსნაციონალიზმის“ გაჩენას მიაკუთვნებენ გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისს, ის უკავშირდება კულტურული ანთროპოლოგების - ნინა გლიკ შილერის, ლინდა ბაშის, კრისტინა ზანტონ ბლანკის სახელებს. მიუხედავად ამისა, ცნობილია, რომ ტერმინი „ტრანსნაციონალიზმი“ უფრო ადრე გამოიყენებოდა; კერძოდ, 1920-იან წლებში, ზოგიერთმა ეკონომისტმა გამოიყენა კონცეფცია „ტრანსნაციონალური ეკონომიკა“, როგორც საერთაშორისო ეკონომიკის სინონიმი, ხოლო 1970-იან წლებში ტრანსნაციონალური ურთიერთობების იდეამ ფართო გავრცელება ჰპოვა ქვეყნების საერთაშორისო ურთიერთდამოკიდებულების ზრდის გამო. თუმცა, გლიკ შილერის კონცეფცია არსებითად არ ასოცირდებოდა ამ ტერმინის ადრეულ გამოყენებასთან. ავტორებმა განაცხადეს, რომ მიგრაციის ინტერპრეტაციის ახალი კონცეპტუალური მოდელი გაჩნდა. მათი მიდგომის სიახლე განისაზღვრა, ერთი მხრივ, მე-20 საუკუნის ბოლოს, მიგრაციული პროცესების განსხვავებული ტენდენციების ახსნის მცდელობით; ხოლო მეორე მხრივ, არსებული თეორიების კრიტიკით, რაც განპირობებული იყო ეროვნული სახელმწიფოების, როგორც ანალიზის მთავარი განმსაზღვრელი ფაქტორის, არსებობით.

ტრანსნაციონალური მიგრაციის კონცეფციის ფარგლებში, ინდივიდების მობილობა განიხილება, როგორც გლობალური სოციალური ტრანსფორმაციის ნაწილი, რომელიც გამოწვეულია ტრანსნაციონალური მიგრაციული ქსელების, ტრანსნაციონალური საზოგადოებებისა და ახალი იდენტურობის წარმოქმნითა და განვითარებით. ტრანსნაციონალური მიგრაციის კონცეფციამ და ტრანსნაციონალიზაციის შესწავლისადმი მიდგომებმა განსაკუთრებული აღმავლობა განიცადა 1990-იან წლებში, თავდაპირველად შეერთებული შტატების კონტექსტში და შემდგომში, გარკვეული შეფერხებით, ევროპაშიც. [8]

ტრანსნაციონალიზმისა და ტრანსნაციონალიზაციის ცნებები სრულიად განსხვავებული ინტერპრეტაციით გამოიყენება სხვადასხვა დისციპლინებში. საერთაშორისო მიგრაციული მოვლენების ანალიზის სფეროში, ალსანიშნავია ტრან-

სნაციონალიზაციის კვლევის მრავალფეროვანი და ინოვაციური მიდგომები, რომლებიც ძირითადად ყოველდღიური ტრანსსასაზღვრო სოციალური პრაქტიკის ანალიზს ეფუძნება. ბოლო ათწლეულის განმავლობაში, აღნიშნული საკითხის გარშემო გამოქვეყნდა უამრავი სტატია, მრავალტომეული თუ თემატური სამეცნიერო ჟურნალი, ჩატარდა მრავალი კონფერენცია და შეიქმნა კვლევითი ჯგუფები.

ტრანსნაციონალური მიგრაციის ფენომენი ძველია, თუმცა კვლევები ცხადყოფს, რომ რაოდენობრივი და ხარისხობრივი თვალსაზრისით, იგი წარმოადგენს საერთაშორისო მიგრაციის ახალ ტიპს. ტერმინები „ტრანსნაციონალური მიგრაცია“, „ტრანსნაციონალური მიგრანტები“ ან „ტრანსნაციონალიზმი“ იმ დაკვირვების შედეგია, რომლის თანახმადაც მიგრანტები არ არიან მაინც და მაინც თანმიმდევრულნი თავიანთ ქმედებებში, ისინი სხვებისგან განსხვავებულად ახდენენ ფოკუსირებას თავიანთ ცხოვრებაზე, ეკონომიკურ საქმიანობაზე, პოლიტიკურ და სოციალურ საკითხებზე. ამ ტიპის მიგრაცია გულისხმობს ჩართულობისა და ემოციური იდენტიფიკაციის გადატანას მიგრანტის წარმოშობის ქვეყნიდან მის ახალ საცხოვრებელ ქვეყანაზე. უფრო მეტიც, ტრანსმიგრანტები გადაადგილდებიან სხვადასხვა სამყაროს შორის, სადაც ისინი ქმნიან ახალ ჯგუფებს ტრანსნაციონალურ თემებში, ქსელებსა და დიასპორებში, რომელთაც არ შესწევთ უნარი, ცალსახად დააკავშირონ პიროვნება არც წარმოშობის და არც დანიშნულების ქვეყანასთან, არამედ განუვითარებს კუთვნილების რთულ გრძობებს, სხვადასხვა მიმართულებით. წარმოიქმნება ეგრეთ წოდებული ტრანსნაციონალური სოციალური სივრცეები, რომლებიც არსებობს ტერიტორიული საზღვრების, ან მოქალაქეობის მიღმა. ტერმინები „ტრანსნაციონალიზმი“ და „ტრანსნაციონალური მიგრაცია“ ეხება, ერთი მხრივ, რეალურ საზოგადოებაში არსებულ თვალსაჩინო მოვლენებს და, მეორე მხრივ, ინტეგრაციის კვლევაში ახალი თეორიული მიდგომის შემუშავებას. [6. P. 52].

აღსანიშნავია, რომ ტრანსნაციონალური საქმიანობა ემპირიულად შეიძლება შეფასდეს. ეკონომიკური გაცვლითი ურთიერთობები, ერთობლივი კომპანიების, ასოციაციებისა და ორგანიზაციების დაფუძნება, ტურისტული სააგენტოების შექმნა, - ეს ყოველივე მიზნად ისახავს ძველ და ახალ სამშობლოს შორის კავშირის დამყარებას. მაგალითისთვის, შეიძლება განვიხილოთ მიგრანტების საჭიროებებზე მორგებული იმპორტ-ექსპორტის

ბიზნესი, თუმცა, ხშირად ისინი ეთნიკურ ნიშანს ტოვებენ და ეკონომიკურ მეინსტრიმში გადადიან; უმეტეს შემთხვევაში, ამგვარი კომპანიები „ორ სამყაროდ“ გახლენილ, ეკონომიკურად და გონებრივად ერთმანეთთან დაკავშირებულ ოჯახებზე დაფუძნებით იქმნებიან.

მიუხედავად იმისა, რომ ეთნიკური და ტრანსნაციონალური საზოგადოებებისა და ორგანიზაციების, ასევე დიასპორული თემების არსებობა, საემიგრაციო ქვეყნის თვალსაზრისით, დიდი ხნის მანძილზე კრიტიკულად განიხილებოდა და ხელს უშლიდა ემიგრანტების ინტეგრაციას, ამგვარი კავშირები თანდათან უფრო მეტ აღიარებას ჰპოვებს. ასე მაგალითად, განვითარების პოლიტიკის პერსპექტივიდან გამომდინარე, უკვე ხშირია დისკუსია საკითხზე, თუ რამდენად შეიძლება ტრანსნაციონალური დიასპორის თემებმა დადებითი გავლენა მოახდინონ თავიანთ ქვეყანაში ეკონომიკურ ან / და პოლიტიკურ განვითარებაზე [6. P. 53]. განვითარების პოტენციალი, ისევე როგორც შესაძლო პრობლემური სფეროები, მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული კონკრეტულ სიტუაციაზე ემიგრანტის მშობლიურ ქვეყანაში. ერთმანეთისგან განსხვავებულია, მაგალითად, თურქების, პალესტინელების, იაპონელების, ინდოელების ან ერაყელთა ტრანსნაციონალური თემების პრობლემები. მართალია, მათ მეტ-ნაკლებად საერთო მახასიათებლებიც გააჩნიათ, მაგალითად ის, რომ მათ წევრებს უნდა ჰქონდეთ ტოლერანტობა სოციალური და სივრცული ორაზროვნების მიმართ. [7. P. 19] ასე რომ, ტრანსმიგრანტებს უნდა ჰქონდეთ ემოციური მზადყოფნა საიმისოდ, რომ შეძლონ ინდივიდუალურად სხვადასხვა კულტურული ფასეულობებისა და ღირებულებითი სისტემების შედეგად წარმოქმნილი პრობლემებისადმი წინააღმდეგობის განწევს უნარი. თუმცა, დომინირებს ასევე მკვლევართა ნაწილის აზრი, რომლებიც თვლიან, რომ მრავალფეროვანი ინტეგრაციის ეს ფორმა სხვადასხვა სოციალურ კონტექსტში თითქმის შეუძლებელია. [2]

ტრანსნაციონალური მიგრაციული პროცესები საჭიროებს გარკვეული სოციალური სტრუქტურების შექმნას, როგორცაა ეთნიკური ქსელები, რაც თავის მხრივ გავლენას ახდენს ტრანსნაციონალიზმის შესაძლებლობებზე. ერთ-ერთ კვლევაში გამოვლენილია ტრანსნაციონალური მიგრაციის ხუთი სტრუქტურული და ინსტიტუციური წინაპირობა [9. P. 65-71]:

1. გლობალიზაცია;

- 2. ტრანსნაციონალური ოჯახების არსებობა;
- 3. წარმოშობის ქვეყნების პოლიტიკა;
- 4. მასპინძელ ქვეყანაში დისკრიმინაცია და მარგინალიზაცია ;
- 5. ტექნიკური ინოვაციები სატრანსპორტო და კომუნიკაციების სფეროში.

ეკონომიკური გლობალიზაცია ხელს უწყობს შრომის საერთაშორისო განაწილებას და მიგრაციის ნახალისებას, რაც ძირითადად ანაზღაურების სისტემაში, შრომაზე მოთხოვნასა და სამუშაო პირობების განსხვავებების ხარჯზე ხდება. ასევე არსებობს მარქსიზმზე ორიენტირებული შეხედულება, რომლის თანახმადაც ცენტრები და პერიფერიები გლობალური კაპიტალიზმის შედეგად იქმნება, ხოლო მიგრაციული ნაკადები სწორედ ღარიბი პერიფერიებიდან მდიდარი ცენტრებისკენ მიემართება.

ტრანსნაციონალური ოჯახები, გარკვეული გაგებით, საბაზისო სოციალური სტრუქტურას წარმოადგენენ, რომლის ფარგლებშიც ხდება ტრანსნაციონალური მიგრაცია. [1. P. 40] ხშირად მიგრაციის შესახებ გადანყვეტილებას იღებენ არა ინდივიდუალური პირები, არამედ ოჯახის წევრები. მშობლიურ ქვეყანაში დარჩენილი ოჯახის წევრები უმეტეს შემთხვევაში, სხვადასხვა ხარისხით, დამოკიდებულნი არიან ფულად გზავნილებზე. სამომავლო კონტაქტები და ოჯახებთან ურთიერთობები შენარჩუნებულია, რაც ტექნიკური ინოვაციებისა და იაფი ციფრული კომუნიკაციების წყალობით გაცილებით გაიოლებულია. წარმოშობის ქვეყნებს, ფულადი გზავნილების მნიშვნელობის გათვალისწინებით, ასევე შეუძლიათ ინტერესი ჰქონდეთ თავიანთ ემიგრანტ მოქალაქეებთან კავშირის შენარჩუნებაში, რათა მათ ხელი შეუწყონ მნიშვნელოვანი გადარიცხვების განხორციელებას. აღნიშნული ფულადი გზავნილის ლოგიკის შესაბამისად, თურქეთი დიდი ხნის განმავლობაში არ იყო დაინტერესებული თურქების ასიმილაციით გერმანიაში. გარდა ამისა, სამომავლო ქვეყნების ეთნიკური ორგანიზაციები ასევე საინტერესო კვანძებია ტრანსნაციონალური ბიზნესის წამოწყებისთვის. მაგალითად, თურქული კომპანიები, ბიზნეს ასოციაციები და თურქეთის

მთავრობა იყენებენ ეთნიკურ ინსტიტუტებს, ორგანიზაციებსა და წარმომადგენლებს საიმეგრაციო ქვეყნებში, როგორც კონტაქტის, შუამავლობის, მოლაპარაკებისა და ბიზნესის პარტნიორებად. არცთუ იშვიათად ხდება ამგვარი მუდმივი ტრანსნაციონალური საქმიანი ურთიერთობების დამყარება წარმოშობის ქვეყნებსა და მიგრანტი მუშაკების მასპინძელ ქვეყნებს შორის. [9. P.69]

დასკვნა

ბოლოდროინდელი პოლიტიკური და ეკონომიკური განვითარების კონცეფციების თანახმად, ტრანსნაციონალიზმი დადებით მოვლენად უნდა შეფასდეს. თუმცადა, ასეთი მოსაზრებები ეწინააღმდეგება ეროვნულ სახელმწიფოთა ფართოდ გავრცელებულ ინტერესს სახელმწიფოს მიმართ მიკუთვნებისა და ლოიალურობის განმტკიცების საკითხში. მაგრამ, მეორეს მხრივ, მუდმივი დისკრიმინაცია შრომის ბაზარზე, განათლების სისტემაში ან ყოველდღიურ ცხოვრებაში მიგრანტებს ურთულეს მასპინძელ ქვეყანასთან იდენტიფიცირებას და ინტეგრირებას. სწორედ ეს არის მნიშვნელოვანი მიზეზი, რის გამოც ხდება ტრანსნაციონალური კავშირების შენარჩუნება.

ამავე დროს, ტრანსნაციონალური მიდგომა დღეს უკვე კრიტიკის ობიექტს წარმოადგენს. მკვლევართა ნაწილი მიუთითებს იმაზე, რომ ვერც ტრანსნაციონალიზმმა და ვერც ასიმილაციამ ვერ მიაღწიეს წარმატებას იმ კონფლიქტების გადაჭრის საკითხში, რომლებიც წარმოიქმნება ინდივიდების მიერ ეროვნული საზღვრების გადაკვეთისას. ჯვარედინა სასაზღვრო პერსპექტივა აღძრავს არა თანხმობას, არამედ შეუთავსებლობას ასიმილაციისა და ტრანსნაციონალიზმის თეორიებს შორის, რაც საერთაშორისო მიგრაციის ორი სხვადასხვა ფორმის შედეგებს კიდევ უფრო ამძაფრებს. [1. P. 3–17] მიუხედავად ამგვარი მოსაზრებებისა, თანამედროვე სამყაროში სულ უფრო მზარდია ტრანსნაციონალური მიგრაციის ტენდენციები, ამიტომ დღის წესრიგიდან არ იხსნება საზღვრების გადაკვეთასთან და ახალ გარემოში ინტეგრაციასთან დაკავშირებული პრობლემების ემპირიული კვლევის აუცილებლობა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Butterwegge, Ch., Hentges, G. (Hrsg.). Zuwanderung im Zeichen der Globalisierung Migrations-, Integrations- und Minderheitenpolitik. VS Verlag für Sozialwissenschaften | GWV Fachverlage GmbH, Wiesbaden 2009.
2. Esser, H. Integration und ethnische Schichtung. Arbeitspapier Nr. 40, Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung. 2001. <http://www.mzes.uni-mannheim.de/publications/>
3. Gans, P.; Glorius, B. Internationale Migration: Forschungsansätze und -perspektiven, In: Gans, Paul (Ed.): Räumliche Auswirkungen der internationalen Migration, ISBN 978-3-88838-075-4, Verlag der ARL - Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Hannover, 2014. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0156-0754022>
4. Gans, P.; Glorius, B. Book Part. Internationale Migration: Forschungsansätze und Perspektiven. Provided in Cooperation with: ARL – Akademie für Raumentwicklung in der Leibniz-Gemeinschaft. Forschungsberichte der ARL 3. Hannover 2014.
5. Hoerder, D.; Lucassen, J.; Lucassen, L. Terminologien und Konzepte in der Migrationsforschung. In: Bade, J. K.; Emmer, P. C.; Lucassen, L.; Oltmer, J. (Hrsg.): Enzyklopädie – Migration in Europa. Paderborn. 2007
6. Hoesch, K. Migration und Integration. Eine Einführung. Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH 2018.
7. Pries, L. Die Transnationalisierung der sozialen Welt. Sozialräume jenseits von Nationalstaaten. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. 2008
8. Schroeder J. Transnationale Perspektiven auf Migration, Arbeit und Bildung. Hamburg. 2009. https://www.ew.uni-hamburg.de/ueber-die-fakultaet/personen/schroeder-j/files/transnationale_perspektiven_korrekturen1.pdf
9. Schulte, Axel, und Andreas Treichler. Integration und Antidiskriminierung. Eine interdisziplinäre Einführung, Weinheim und München: Juventa Verlag. 2010.
10. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). International Migration 2019: Highlights (ST/ESA/SER.A/439). https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2019_Highlights.pdf
11. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (United Nations, 2019). https://www.ew.uni-hamburg.de/ueber-die-fakultaet/personen/schroeder-j/files/transnationale_perspektiven_korrekturen1.pdf

INCLUSIVE GROWTH FACTORS OF THE ECONOMY AND THE ROLE OF EDUCATION IN THEM

ZAIRA GHUDUSHAURI

Professor of Georgian Technical University,

E.mail: Zaira.Gudushauri@mail.ru

Tel: +995599314092

IRINE TSIKLAURI

Doctoral student of Georgian Technical University,

E.mail: Irathisklauri@gmail.com

Tel: +995 591415544

ABSTRACT

Given that the modern world has faced such a significant challenge as income inequality, which unfortunately has not diminished but increased over the years, existing models of economic growth have come under criticism and it has become necessary to find a new paradigm. Such a paradigm is inclusive economic growth, that is, economic growth with broader population involvement that will reduce poverty and economic inequality.

The article discusses the role of factors of economic growth in all five factors of production growth, however, for the purpose of the study, more attention is paid to the factor of labor and the factor of entrepreneurial ability. The authors express the opinion that both the labor of the employees and the entrepreneurial skills are based on human knowledge, and knowledge is provided by education. The knowledge and competencies accumulated in a person through education are called human capital. And, the higher its quality, the higher the growth of the country's economy. Based on this reasoning, the authors of the article consider human capital, or knowledgeable, educated people as a dominant factor in inclusive economic growth. At the same time, they believe that the delivery of quality education to people and their professional development should not start even during the student years, as it is accepted in Georgia, but during the years of being a pupil. The Scandinavian countries (especially Sweden) have a great experience in this. The authors give recommendations to adopt these experiences.

Keywords: Inclusive growth factors of the economy, inclusive education.

THE NEW ECONOMIST / ახალი ეკონომისტი

ეკონომიკის ინკლუზიური ზრდის ფაქტორები და განათლების როლი მათში

ზაირა ღუდუშაური

საქართველოს ტექნიკური

უნივერსიტეტის პროფესორი

ელ.ფოსტა: Zaira.Gudushauri@mail.ru

ტელ: 599 31 40 92

ირინე წიკლაური

საქართველოს ტექნიკური

უნივერსიტეტის დოქტორანტი

ელ.ფოსტა: Irathisklauri@gmail.com

ტელ: 591 41 55 44

ანოტაცია

გამომდინარე იქიდან, რომ თანამედროვე მსოფლიო დადგა ისეთი მნიშვნელოვანი გამოწვევის წინაშე, როგორც არის შემოსავლების განაწილებაში უთანასწორობა, რომელიც სამწუხაროდ, წლების განმავლობაში კი არ მცირდება, არამედ იზრდება, ეკონომიკური ზრდის არსებული მოდელები კრიტიკის ქვეშ მოექცა, და, საჭირო გახდა ახალი პარადიგმის მოძებნა. ასეთი პარადიგმა არის ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდა, ანუ ეკონომიკის ზრდა მოსახლეობის ფართო ჩართულობით, რომელიც შეამცირებს სიღარიბეს და ეკონომიკურ უთანასწორობას.

სტატიაში ეკონომიკური ზრდის ფაქტორების როლში განხილულია წარმოების ზრდის ხუთივე ფაქ-

ტორი, თუმცა, კვლევის მიზნიდან გამომდინარე, მეტი ყურადღება აქვს დათმობილი შრომის ფაქტორს და მენარმული უნარის ფაქტორს. ავტორები გამოთქვამენ მოსაზრებას, რომ როგორც დასაქმებულთა შრომას, ისე მენარმულ უნარს ადამიანის ცოდნა უდევს საფუძვლად, ცოდნას კი, განათლება იძლევა. ადამიანში განათლებით დაგროვილ ცოდნას და კომპეტენციებს ადამიანური კაპიტალი ეწოდება. და, რაც მაღალია მისი ხარისხი, მით მაღალია ქვეყნის ეკონომიკის ზრდა. ამ მსჯელობიდან გამომდინარე, სტატიის ავტორები ადამიანურ კაპიტალს, ანუ მცოდნე, განათლებულ ადამიანებს ეკონომიკის ინკლუზიური ზრდის დომინირებად ფაქტორად მიიჩნევენ. ამასთან, მათ მიაჩნიათ, რომ ადამიანებისთვის ხარისხიანი განათლების გადაცემა და მათი პროფესიონალად ჩამოყალიბება სტრუქტურის წლებში კი არ უნდა დაიწყოს, როგორც ეს მიღებულია საქართველოში, არამედ, მოსწავლე ყოფნის წლებში. ამის დიდი გამოცდილება აქვთ სკანდინავიის ქვეყნებს (განსაკუთრებით შვედეთს). ავტორები ამ გამოცდილების გადმოღების რეკომენდაციებს იძლევიან.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკის ინკლუზიური ზრდის ფაქტორები, ინკლუზიური განათლება.

შესავალი

ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა არის მოსახლეობის ცხოვრების დონის განმაპირობებელი ფაქტორი, რის გამოც, საზოგადოებაში ეს ფენომენი ყოველთვის იწვევდა დიდ ყურადღებას. ამის მიუხედავად, მისდამი საზოგადოების დღევანდელი ინტერესი რამდენადმე განსხვავებულია. პირველი განსხვავება იმაშია, რომ გლობალიზაციამ მოითხოვა ეკონომიკური ზრდის წყაროების გლობალურ დონეზე განხილვა, ხოლო მეორე იმაში, რომ ქვეყანაში ეკონომიკური ზრდა უნდა ხდებოდეს არა მხოლოდ მოსახლეობის ერთი ნაწილის, არამედ, შრომისუნარიანი მთელი მოსახლეობის ჩართვით და ამ გზით ზომიერად საკმარისი შემოსავლით მათი უზრუნველყოფით. ამ პოლიტიკას ინკლუზიური სახელმწიფო პოლიტიკა ეწოდება და ეს არის პოლიტიკა, რომელიც დიდ გამოწვევად დგას დღეს საქართველოს ხელისუფლების წინაშე, რადგანაც 2018 წლის მონაცემებით, საქართველოში ირიცხება 1939,9 ათასი ეკონომიკურად აქტიური ადამიანი, ხოლო დასაქმებულია 1694,2 ათასი ადამიანი, ანუ მხოლოდ 87,3 პროცენტი. ამის მიზეზი ის არის, რომ ქვეყანაში არც ინკლუზიური სწავლების პირობებია შექმნილი, და, არც ინკლუზიური დასაქმების პირობები.

მეცნიერები წერენ, რომ ეკონომიკის ზრდის ფენომენი არ არის ახალი, და, ის საზოგადოების ყურადღების ცენტრში ყოველთვის იყო იმ მთავარი მიზეზის გამო, რომ ეკონომიკური ზრდის შედეგი აისახება ქვეყნის განვითარებაზე და ადამიანთა ცხოვრების დონის ამაღლებაზე [1, გვ. 90]. ეკონომიკური ზრდა ნიშნავს ქვეყნის მიერ სულ უფრო მეტი პროდუქციის და მომსახურების წარმოებას. აბსოლუტურად იგი მთლიან შიდა პროდუქტის

ანუ ქვეყნის შიგნით წარმოებულ პროდუქტის მოცულობის ზრდაში გამოხატება.

ეკონომიკური ზრდის თეორია ჩამოყალიბდა XX საუკუნის შუახანებში და მის შესახებ სხვადასხვა გაგებაც აღმოცენდა. „ზოგადად ეკონომიკური ზრდა განიხილება ვიწრო და ფართო გაგებით. ვიწრო გაგებით ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა გამოიხატება ერთ მოსახლეზე მოსული, როგორც მთლიანი ეროვნული, ისე მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდაში, ფართო გაგებით კი, საკუთრების სტრუქტურაში და სოციალურ ინსტიტუციებში ცვლილების პროცესში, რომელიც მოასწავებს ზრდის ერთი სტადიიდან მეორეში გადასვლას“ [2, გვ. 235].

რადგან ეკონომიკური ზრდა პრაქტიკულად ძირითადად ვიწრო გაგებით განიხილება, ამიტომ დღეს მას მეცნიერები თითქმის ერთნაირ განმარტებას აძლევენ, რომ ეს არის „ქვეყნის მიერ სულ უფრო მეტი პროდუქციის და მომსახურების წარმოება“. მცირეოდენი ინტეგრეტაციებით ასეა ის ასახული როგორც უცხოურ ენაზე არსებულ, ისე ქართულ მაკროეკონომიკის სახელმძღვანელოებში.

მიუხედავად ეკონომიკური ზრდის შეფასებისთვის მთლიანი შიდა პროდუქტის მაჩვენებლის გარკვეული ნაკლოვანებებისა (კერძოდ, ის, რომ ეკონომიკურ ზრდას შეიძლება ახლავდეს მოსახლეობის ცხოვრების დონის დაცემა, რომ მასში არ აისახება სოციალური მახასიათებლები და ა. შ.), დღეს, ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა, მაინც რეალურ მთლიან შიდა პროდუქტის სულადობრივ მოცულობაში გამოიხატება. თუ ამ მოცულობის ზრდის ტენდენცია არსებობს, მაშინ ამბობენ, რომ ქვეყანა ეკონომიკურად იზრდება, თუ არადა, არ იზრდება.

საქართველოს ეკონომიკა ზრდადია (2010 წელს - 6,2%, 2015 წელს - 2,9%, 2016 წელს - 2,8%, 2017 წელს - 5,0%, 2018 წელს - 4,9%, 2019 წელს - 5,1%), მაგრამ ქვეყნის სიღარიბიდან გამოსაყვანად, უფრო მეტი ზრდა არის საჭირო. ამასთან, ეკონომიკის არსებული ზრდით მიღებული სიკეთეც ყველაზე თანაბრად არ ნაწილდება, რადგან, მოსახლეობის დიდი ნაწილი უმუშევრად და რჩენილი და ეკონომიკურ საქმიანობაში არ მონაწილეობს. ამიტომ არის, რომ ეკონომიკურ მეცნიერებაშიც და პრაქტიკაშიც, წინა პლანზე წამოიწია ეკონომიკის ინკლუზიური ზრდის საკითხმა ანუ ზრდის მიღწევამ ქვეყნის საქმიანობაში მოსახლეობის საყოველთაო ჩართულობით.

ამ კუთხით ჩვენთვის საინტერესო გახდა გამოგვეკვლია უპირატესად წარმოების რომელი ფაქტორით შეიძლება ეკონომიკის ინკლუზიური ზრდა, და, განათლება და ცოდნა, ანუ განათლებული ადამიანი (იგივე ადამიანური კაპიტალი) არის თუ არ არის ეს ფაქტორი.

ვაკეთებთ რა ერთგვარ დაშვებას, რომ ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა-განვითარების ფაქტორები, ეს იგივე წარმოების ფაქტორებია, ვუშვებთ ამ ფაქტორების კლასობრივი და არაკლასობრივი გაგებების არსებობასაც. ჩვენი საკვლევი თემიდან გამომდინარე ჩვენთვის საინტერესოა მისი არა კლასობრივი, არამედ, ზოგადსაკაცობრიო მიდგომა, რომელიც თავდაპირველად სამ ფაქტორს (მინა, შრომა, კაპიტალი), შემდეგ ოთხ ფაქტორს (მინა, შრომა, კაპიტალი, მენარმული უნარი), ხოლო შემდეგ, ხუთ ფაქტორს (მინა, შრომა, კაპიტალი, მენარმული უნარი, სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი) აღიარებს [3, გვ. 52].

ეკონომიკური ზრდის წყაროებზე მრავალი უცხოური გამოკვლევები არსებობს (ჯ. შუმპეტერის, ჯ. კეინის, სოლოუს, დ. უეილის, კ. ჰაინეს და სხვების). არსებობს ქართველი მეცნიერების (რ. აბესაძის, ნ. ხადურის, ე. მექვაბიშვილის, ვლ. პაპავას, რ. ასათიანის, ე. ბერიძის და სხვების) კვლევებიც. ყველა ისინი ეკონომიკური ზრდის წყაროებად (ფაქტორებად) ძირითადად ასახელებენ წარმოების შემდეგ ფაქტორებს - კაპიტალს, შრომას, ბუნებრივ რესურსებს (მ. შ. მინას) და მენარმულ უნარს [4, გვ. 86]. ჯ. შუმპეტერი ეკონომიკის განვითარების ძირითად ფაქტორად ინოვაციურ საქმიანობას და მენარმოებასაც თვლიდა, ქართველი

მეცნიერი რ. აბესაძე ამ ფაქტორების გარდა, ცალკე ასახელებს ეკოლოგიურ ფაქტორს და საგარეო ფაქტორს (გლობალიზაციას).

მეცნიერი ვლ. პაპავა იხილავდა რა წარმოების „დომინირებადი“ ფაქტორების კონცეფციას, რომელიც წარმოების ფაქტორების თეორიის ერთ-ერთი შედარებით თანამედროვე ვერსიაა, რომლის ავტორები ს. ეილონი, ბ. გოლდი და ი. სეზანი არიან [5, გვ. 64-66], მან, მეხუთე ფაქტორად შემოთავაზებული სახელმწიფოს ეკონომიკური უნარის დომინირებად ფაქტორად არსებობის შესაძლებლობაც წარმოიდგინა [6, გვ. 188].

ჩვენი აზრით, ეს შესაძლებლობა ალბათ, იყო გლობალიზაციამდე, ანუ როცა სუვენერული სახელმწიფოები დამოუკიდებლად მართავდნენ თავის ქვეყნებს. მას შემდეგ ბევრი დრო გავიდა და გლობალიზაციის ინტენსიური პროცესიდან გამომდინარე ბევრი ცვლილებებიც მოხდა. უპირველესად, თვით ეკონომიკის ძირითადი რგოლი - წარმოება და მომსახურება - გამოვიდა ცალკეული ქვეყნების ეროვნული საზღვრებიდან და ნებისთ თუ უნებლიედ, გლობალურ ეკონომიკაში ჩაერთო. ეს ჩართულობა ზოგიერთ ქვეყანაში სუსტია, ზოგან კი - ძლიერი. საქართველო ჯერ-ჯერობით სწორედ სუსტად გლობალიზებულ ქვეყნების რიცხვს მიეკუთვნება, მაგრამ გლობალიზაციის პროცესის მსოფლიო ტემპი და თვით საქართველოს საერთაშორისო სამთავრობო პოლიტიკა იმის მიმნიშნებელია, რომ მსოფლიო ეკონომიკაში საქართველოს ჩართულობა დღითიდღე გაღრმავდება და აი, მაშინ (თუ უკვე არა დღეს), საქართველოს, როგორც სუვენერული სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი, როგორც წარმოების მეხუთე ფაქტორი, დომინირებადი ვეღარ იქნება. ამის სიმპტომები საქართველოში უკვე არის. ამის დასადასტურებლად თუნდაც 2014 წლის 27 ივნისს საქართველოსა და ევროკავშირს შორის გაფორმებული ასოცირების შესახებ შეთანხმებაც კმარა, რომლის ძალითაც ევროსაბჭომ საქართველოს ხელისუფლებას ეკონომიკის ყველა დარგში და ქვედარგში შესთავაზა ე. წ. „რეკომენდაციები“, რომელთა შესრულებაზე საქართველოს ხელისუფლებამ ვალდებულება აიღო და ასრულებს კიდევ მათ [7, გვ. 103-107]. ამით იმის თქმა გვინდა, რომ საქართველოს მთავრობამ ეს რეკომენდაციები საზოგადოების განსჯის საგნად კი არ აქცია, არ-

ამედ, დაივალა მათი შესრულება.

დღეს არსებული ასეთი შეთავაზებები, ევროკავშირიდან იქნება იგი თუ აშშ-დან, ცხადია, აკნინებს სუვერენული სახელმწიფოს ეკონომიკურ ნებას, ანუ ეკონომიკურ როლს თავისივე ქვეყნის ეკონომიკის მართვაში, და, აძლიერებს მასზე საერთაშორისო გავლენას. დღეს ამ მდგომარეობაში იმყოფება მსოფლიოს თითქმის ყველა ლარიბი ქვეყანა. ამ ქვეყნებში არა საკუთარი ხელისუფლების, არამედ მსოფლიოს ლიდერი ქვეყნების ნება გაბატონდა.

ასე რომ, დღეს, საქართველოს ეკონომიკური ზრდის ძირითად ფაქტორებად შეიძლება ჩავთვალოთ მხოლოდ ოთხი ფაქტორი, კაპიტალი, შრომა, ბუნებრივი რესურსები (მ. შ. მინა) და მენარმული უნარი. ჩვენი კვლევის მიზნიდან გამომდინარე, ჩვენ არ შევუდგებით ყველა აქ ჩამოთვლილი ფაქტორების განხილვას, არამედ, ყურადღებას გავამახვილებთ მხოლოდ შრომის და მენარმული უნარის ფაქტორებზე.

აქედანვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ორივე მათგანი ადამიანის უნარის გამომხატველია. პირველი - დასაქმებული ადამიანის შრომის უნარის. მეორე - ადამიანის მენარმული უნარის, ორივე მათგანს ადამიანის ცოდნა უდევს საფუძვლად, რომელიც თავის მხრივ, განათლებით იქმნება და შემდეგ ადამიანში გროვდება. ამ ცოდნას და უნარს ადამიანისეული კაპიტალი ეწოდება, და რადგან, დღევანდელი ეკონომიკა მოითხოვს ადამიანისეული კაპიტალის მაღალ ხარისხს, რომელიც ორიენტირებული უნდა იყოს უახლეს ტექნიკა-ტექნოლოგიებზე, ინოვაციების შექმნასა და დანერგვაზე, ინფორმაციული ტექნოლოგიების ფართოდ გამოყენებაზე და ა. შ., უნდა ვიფიქროთ, რომ ეკონომიკური ზრდის ფაქტორებს შორის სწორედ ადამიანისეული კაპიტალი ანუ მცოდნე, განათლებული, კრეატიული ადამიანი არის ეკონომიკის ინკლუზიური ზრდის დომინირებადი ფაქტორი.

ინოვაციური ქვეყნების პრაქტიკამ, რომლებიც კოლოსალურ სიდიდის ინვესტიციებს აბანდებენ ინოვაციებში, დაარწმუნა კაცობრიობა, რომ ეკონომიკის უწყვეტ ზრდას ტექნიკური პროგრესი განაპირობებს [8, გვ. 42]. მაგრამ ისიც, ცნობილია, რომ ტექნიკა-ტექნოლოგიურ სიახლეებს ადამიანები, კერძოდ, შემოქმედებითი (კრეატიული) ადამიანები ქმნიან.

გლობალური ინოვაციური ინდექსით მსოფლიოში პირველ ადგილზე მყოფი შვეიცარია, რომელიც სულაც არ არის მდიდარი წარმოების სხვა ფაქტორებით - მინით, ნიალისეულით, სათბობ-ენერგეტიკული ბაზით და ა. შ. - სწორედ, ინოვაციური ტექნოლოგიების მეშვეობით მოწინავე სამრეწველო ქვეყანა გახდა. ეს ქვეყანა განათლებასა და კვლევებზე მთლიანი შიდა პროდუქტის 3%-ს ხარჯავს [9, გვ. 21]. ამ ციფრმა შვეიცარია მაღალი სამეცნიერო პოტენციალის ქვეყნად აქცია. ამ ციფრის უკან დგას შვეიცარიის ძველი და ახალი თაობის მეცნიერების და მკვლევარების მთელი ელიტა, რომელთა განათლებაზე ქვეყნის მთავრობა სახსრებს არ ზოგავს, რადგან იცის, რომ ეკონომიკის ზრდის ნებისმიერი სხვა ფაქტორის - მინა იქნება ეს თუ ფულადი კაპიტალი, - ამოქმედება, ანუ „გაცოცხლება“ მხოლოდ ადამიანის მეშვეობით შეიძლება და რამდენადაც უფრო მცოდნე და განათლებული იქნება ეს ადამიანი, იმდენად მაღალნაყოფიერად ამოქმედებს იგი მას.

ასე რომ, სწორედ ადამიანური კაპიტალის ხარისხობრივი ზრდა წარმოადგენს ეკონომიკური ზრდის და სრულყოფის მიმართულებით ქვეყნის მოდერნიზაციის უმთავრეს ფაქტორს. „თუ კაპიტალიზმამდელ ეკონომიკურ სისტემაში, - წერს ქართველი მენციერი რ. აბესაძე, - ძირითადი ეკონომიკური ფაქტორი იყო მინა, კაპიტალიზმის დროს კი - კაპიტალი, ახალი (პოსტინდუსტრიული) ეკონომიკის პირობებში ძირითადი ეკონომიკური ფაქტორი არის ცოდნა“ [4, გვ. 66]. ცოდნას განათლება იძლევა, მცოდნე ადამიანი კი კრეატიულ, შემოქმედებით ადამიანად ყალიბდება, რომელსაც დამოუკიდებლად შეუძლია ინოვაციების შექმნა და დანერგვა. ჯერ კიდევ, ილია ჭავჭავაძეს აქვს ნათქვამი: „ქვეყანა იმით კი არ არის უბედური, რომ ლარიბია, არამედ, იმით, რომ მცოდნე, გონებაგახსნილი, გულანთებული კაცები არ ჰყავს“. მცოდნე, გონებაგახსნილი ადამიანები კრეატიულად აზროვნებენ. კრეატიულობა წარმატებული საქმიანობის გარანტიაა თანამედროვე გლობალურ სამყაროში. „თუ გვინდა, რომ თანამედროვე სწრაფადცვალებად კონკურენტულ სამყაროში ღირსეულად დავმკვიდრდეთ, და თუ გვსურს გავხდეთ თანამედროვე პროგრესული ქვეყანა, არ უნდა ვიყოთ მხოლოდ მომხმარებელი ერი, რადგან, ვინც არ ქმნის ახალს, ის მხოლოდ სხვის მიერ

შექმნილს მოხმარს, ამით კი ის „სხვა“ ძლიერდება და ვითარდება, თვითონ კი სუსტდება“ [10, გვ. 20]. დღეს, საქართველო მხოლოდ მომხმარებელი ქვეყანაა. პირველადი მოხმარების საქონლის 80%, ის საქონელიც კი, რომლის წარმოების ტრადიციაც გვაქვს და საწარმოო ბაზაც, იმპორტით შემოდის.

ინოვაციური განვითარებისკენ საქართველოს გარკვეული შემობრუნება 2012 წლის 1 ოქტომბრიდან მოხდა, როდესაც ხელისუფლებაში მოვიდა პარტია „ქართული ოცნება“. ამ მიმართულებით მათ გარკვეული „მარაგნაკეთი“ შექმნეს (დაფუძნდა „ინოვაციების და ტექნოლოგიების სააგენტო“, ორი ინოვაციური ცენტრი, სამი ტექნოპარკი და ა. შ.), მაგრამ არც ტემპია საკმარისი და არც დაფინანსების მოცულობა. საქართველოში სამეცნიერო კვლევების ხელშეწყობაზე 2018 წელს დაიხარჯა 63 800 ათასი ლარი, ხოლო 2019 წელს 64 100 ათასი ალრი [11]. ჩვენი აზრით, იმ სამუშაოთა შესრულებისთვის, რაც საქართველოს ინოვაციურ განვითარებას სჭირდება, ეს თანხები არის ძალიან მცირე. ამასთან, ქვეყნის ინოვაციური განვითარებისთვის დაგეგმილი ყველა ღონისძიება სათანადოდ დაფინანსებულ განათლებას უნდა დაეფუძნოს. 2019 წელს, საქართველოს ბიუჯეტიდან განათლებაზე დაიხარჯა 1484618,0 ათასი ლარი (მ. შ. საშუალო განათლებაზე 750884,0 ათასი ლარი, უმაღლეს განათლებაზე 160165,0 ათასი ლარი, პროფესიულ განათლებაზე 52660,0 ათასი ლარი და ა. შ.). პროცენტულად მან მთელი ბიუჯეტური ხარჯების 12,2% შეადგინა. ეს მაშინ, როდესაც გაერთიანებულ სამეფოში და ნორვეგიაში სახელმწიფო ბიუჯეტიდან თითქმის ამდენივე მხოლოდ უმაღლეს განათლებაზე იხარჯება (გაერთიანებულ სამეფოში 11,3%, ნორვეგიაში - 11,2%).

ჩვენ ვეთანხმებით მეცნიერ რ. აბესაძის მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ადამიანისეული კაპიტალის სათანადოდ ფორმირების მოთხოვნის დაყენებისას, ქვეყანაში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა უნდა გავითვალისწინოთ. მართალია, მეცნიერი, როცა ამბობს, რომ „შეუძლებელია ადამიანისეული კაპიტალის ფორმირების და გამოყენების პირობები განვითარებულ და ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნების ტოლფასად ჩავთვალოთ“ [4, გვ. 66], მაგრამ, არ ვეთანხმებით პატივცემულ მეცნიერს იმაში, რომ რადგან საქართველო, ღარიბი ქვეყანაა და ბიუჯეტის რესურ-

სებიც შეზღუდულია, ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისთვის ყველაზე აუცილებელზე უარი ვთქვათ. ეს აუცილებელი კი არის ინოვაციები, რომელთა შექმნა ხარისხიან განათლებას მოითხოვს. ამიტომ, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ხარისხიანი განათლება გადამწყვეტი ფაქტორია საქართველოს ეკონომიკის ინკლუზიური განვითარებისთვის.

დასკვნა

ცნობილი ფაქტია, რომ კონკურენტუნარიან პროფესიონალად ადამიანი უმაღლესი განათლების დონეზე ყალიბდება. მაგრამ, ისიც ხომ ფაქტია, და, ამას იაპონელი მეცნიერები ასაბუთებენ, რომ ადამიანში პროფესიის არჩევა, უფრო ზუსტად პროფესიისადმი მიდრეკილების გამომჟღავნება, ადრეულ ასაკში, სწორედ სკოლის ასაკში ხდება. ამიტომ არის, რომ იაპონიაში დიდი ყურადღება ეთმობა მოსწავლეებში ღვთით ბოძებული ნიჭის და მის საფუძველზე პროფესიისადმი მიდრეკილების გამომჟღავნებას. ამ საკითხზე მუშაობა ე. წ. „ადრეული განვითარების“ სკოლებშივე იწყება. ასეთი სკოლები მრავლად გახსნეს ჩინეთშიც. რაც შეეხება ევროკავშირში შემავალ გამორჩეულად მოწინავე სკანდინავიის ქვეყნებს, რომლებსაც კეთილდღეობის ქვეყნებსაც უწოდებენ, იქ, ამ მიზნით, ანუ მოსწავლეში პროფესიული მიდრეკილების გამოვლინების მიზნით, სპეციალური პროგრამებია ამოქმედებული. მაგალითად, ნორვეგიის სკოლებში მერვე კლასიდან სწავლებაში შემოდის ახალი საგნები „პროფესიული ორიენტაცია“ და „ეკონომიკა“. იქამდის კი, ანუ პირველიდან მეშვიდე კლასამდე ნორვეგიულ სკოლებში სავალდებულო საგნების პარალელურად ბავშვებს ასწავლიან გუნდში მუშაობას, გადანყვეტილების ერთობლივ მიღებას [12, გვ. 52]. ნორვეგიაში სკოლაში შესვლის პირველ დღეებიდანვე ბავშვებს უნერგავენ აზრს იმის შესახებ, რომ პიროვნება ვითარდება მხოლოდ სხვა პიროვნებებთან ურთიერთობით და მისი მომავალი წარმატება ამ ურთიერთობაზე არის დამოკიდებული. ამიტომ, აქ, ამ ქვეყანაში, სწავლება ისე არის ორგანიზებული, რომ ბავშვებმა ისწავლონ ამა თუ იმ გადანყვეტილებების ერთობლივი მიღება და მათი შედეგების ერთობლივი შეფასებაც. ეს ყველაფერი მიმართულია იქითკენ, რომ ბავშვებს სკოლის ასაკშივე ჩამოუყალიბდეთ

საკუთარი შესაძლებლობების ოპტიმისტური შეფასება.

შვედეთის სკოლებში მოქმედებს „ნ-დან 11 ნლამდე მოსწავლეთა პროგრამა“, რომელიც ორიენტირებულია მოსწავლეებში ინოვაციური უნარების გამომუშავებაზე. ამ ქვეყანაში ეს პროგრამა შეიქმნა მოსწავლეებში საკუთარ თავში დარწმუნების და პრობლემების გადაწყვეტის ჩვევების გამოსამუშავებლად. ამ პროგრამის შესრულებისთვის სკოლებში კვირაში ერთი დღეა გამოყოფილი. პროგრამაში მოსწავლეებთან ერთად ჩართული არიან მშობლები და მენარმეებიც [13, გვ. 282].

შვედეთში ასევე მოქმედებს პროგრამა „ახალგაზრდული მიღწევები“. იგი 10-დან 20 ნლამდე ახალგაზრდობისთვისაა განკუთვნილი, ანუ მასში ჩართვის უფლება აქვთ მოსწავლეებსაც და სტუდენტებსაც. ამ პროგრამის მიზანია ახალგაზრდობისთვის ბიზნეს-საქმიანობის სწავლება, გამოცდილების გაზიარება და საკუთარი სამენარმეო საქმიანობის მხარდასაჭერად წელიწადში ერთხელ ფინანსური დახმარების განევა. ამ ქვეყანაში მოსწავლეებში კრეატიული პოტენციალის ამაღლების მიზნით ხორციელდება სკოლებსა და კომპანიებს შორის მჭიდრო თანამშრომლობა. მაგალითად, ცნობილია, რომ უმცროსი კლასის მოსწავლე-გამომგონებელთა მოტივაციის ამაღლების მიზნით შვედური კომპანია „FINNUPP“ ყოველ სამ წელიწადში ერთხელ შვედეთში ყველაზე დიდ

შეჯიბრებას ატარებს. აუცილებლად მოსახსენებელია შვედური არაკომერციული ორგანიზაცია - „ახალგაზრდა მენარმეობა“, რომელიც საშუალებას აძლევს უფროსკლასელებს, სასწავლო პერიოდშივე იქონიონ საკუთარი ბიზნესი, როგორც სასკოლო პროგრამის ნაწილი. შვედეთის მოსწავლეთა 80% სწორედ აქ იძენს ბიზნესის მართვის პრაქტიკულ ჩვევებს [13, გვ. 283].

სხვა მრავალ პროგრამებს შორის, რომლებიც ახალგაზრდობაში შრომის უნარის, ძირითად შემთხვევებში კი, შემოქმედებითი უნარის განვითარებაზე არის ფოკუსირებული, გამორჩეულია პროგრამა „იკვლიე და იზარდე“. ამ პროგრამაში ჩართვის უფლება ყველას აქვს, ვინც თავის თავში ხედავს ზრდის სურვილს საქმეში, კერძოდ, მცირე და საშუალო ბიზნესის დაწყება-განვითარებაში. ისინი აქ დაფინანსებასაც იღებენ და ასეთ ბენეფიციარებს შორის ბევრი მაღალი კლასის მოსწავლეა. რაიმე ამის მსგავსი საქართველოს სკოლებში არ ხდება. მართალია, 2019 წლის სექტემბრიდან სკოლებში დაკანონდა საგნის - „მენარმეობის საფუძვლები“ - სწავლება, მაგრამ, მისი კრედიტების მცირე მოცულობა და მის სწავლებაშიც, რაღაცა „მეორეხარისხოვანი“ მიდგომა, ვერ მოგვცემს იმ ეფექტს, და ვერ განაწყობს მოსწავლეებს მენარმეობის გზაზე დასაყენებლად. არადა, ეს საქართველოში მეტად საჭიროა. ჩვენს ახალგაზრდობას პრაქტიკული განათლება აკლიათ.

REFERENCES:

1. Shengelia T. Economic growth: qualitative and quantitative determinism (methodological aspect), Zh. "Economy and Business", 2020, #2, Vol. XII.
2. Lemonjava P., Abzalava A. Principles of Economics, Tbilisi, 2009.
3. Adeishvili G., Asatiani R. Economic Theory, Tbilisi, 1998.
4. Abesadze R. Economic Development, Tbilisi 2018.
5. Eilon S., Gold B., Cezan Y. System of indicators of production efficiency, M., "Economics", 1980.
6. Papava V. Political Economy of Post-Communist Capitalism and the Economy of Georgia, Tbilisi, 2003.
7. Daghelishvili N. Future Perspectives of Georgia in the Context of the Association Agreement, Zh. "Economy and Business", #1, 2015.
8. Sulxanishvili L. Foreign Experience in Using Technological Innovations in Business and prospects for its implementation in Georgia, Dissertation, 2020.
9. Belov I.I. peculiarities of industrial policy of Switzerland, Russian foreign Economic Bulletin, No. 7, 2014.

10. Jolia G. Creative Development: Education, Knowledge, Action, Tbilisi, 2016.
11. Information of the state budget of Georgia for 2018 and 2019.
12. Orjonikidze N. World Educational Systems, Tbilisi. 2009.
13. Javakhishvili R. Swedish National Innovation System: Peculiarities of formation and functioning, TSU, Paata Gugushvili Institute of Economics, Collection of Scientific Papers, X, dedicated to the 100th anniversary of TSU, Tbilisi, 2017.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. შენგელია თ. ეკონომიკური ზრდა: თვისობრივი და რაოდენობრივი განსაზღვრულობა (მეთოდოლოგიური ასპექტი), ჟ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, 2020, #2, ტ. XII.
2. ლემონჯავა პ., აბრალავა ა. ეკონომიკის პრინციპები, თბ., 2009.
3. ადეიშვილი გ., ასათიანი რ. ეკონომიკური თეორია, თბ., 1998.
4. აბესაძე რ. ეკონომიკური განვითარება, თბ., 2018.
5. Эйлон С., Голд Б., Сезан Ю. Система показателей эффективности производства, М., „Экономика“, 1980.
6. პაპავა ვლ. პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომია და საქართველოს ეკონომიკა, თბ., 2003.
7. დაღელიშვილი ნ. საქართველოს სამომავლო პერსპექტივები ასოციირების შეთანხმების კონტექსტით, ჟ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, #1, 2015..
8. სულხანიშვილი ლ. ბიზნესში ტექნოლოგიური ინოვაციების გამოყენების უცხოური გამოცდილება და მისი დანერგვის პერსპექტივები საქართველოში, დისერტაცია, 2020.
9. Белов И. И. Особенности промышленной политики Швейцарии, Российский внешне-экономический вестник, №7, 2014,
10. ჯოლია გ. კრეატიული განვითარება: განათლება, ცოდნა, ქმედება, თბ., 2016,
11. საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის 2018 და 2019 წლების ინფორმაცია.
12. ორჯონიკიძე ნ. მსოფლიოს საგანმანათლებლო სისტემები, თბ., 2009.
13. ჯავახიშვილი რ. შვედეთის ეროვნული ინოვაციური სისტემა: ფორმირებისა და ფუნქციონირების თავისებურებები, თსუ, პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი, სამეცნიერო შრომების კრებული, X, ეძღვნება თსუ-ს 100 წლისთავს, თბ., 2017.

BANKING RISK MANAGEMENT AS THE MOST IMPORTANT CONDITION FOR COMPETITIVENESS AND RELIABILITY

GRIGOL NEMSADZE

PhD Student of Georgian

Technical University

E-mail: giga.nemsadze@gmail.com

Tel.: 577 45 43 43;

ABSTRACT

The contemporary development of the banking system is unthinkable without risk, risk is involved in any operation. In addition, the development of globalization processes of international cooperation, the creation of high technologies in the field of telecommunications and communications, computerization and automation of most processes in the economy, the perfection of artificial intelligence systems, the need for in-depth understanding of the essence of risks and their sources.

Uniqueness of banking risk lies in the fact, that the study and valuation of all other economic activities is carried out during the banking activities. This applies to the manufacturing process, service, trade or the industrial sector.

Keywords: Risk management, credit, Banking risk.

INTRODUCTION

Successful risk management is the most significant condition for competitiveness and reliability of any lending institution. As evidenced in practice, the most serious types of risk (credit, operational, currency) can provide not only a serious deterioration in the financial condition of any lending institution, but also the loss of capital and bankruptcy in utmost cases. Proper assessment and management of risks provides significant minimization of losses. Effective development of recent lending institutions is based on the selection of proper strategy, rational market approach and construction of effective system for the financial management. Financial management together with flexible marketing policies are key tools for enabling business management to be operational by the bank owners and top managers.

The structure of key elements of financial management may be represented as follows:

- Development of predefined balances, financial plans and budgets;
- Formation of optimal structures of assets and liabilities;
- Risk management;

- Adjustment to the pricing policy and management of prime cost;

On a provisional basis, development of risk management may be divided into two stages. In the first stage of risk analyses the general attention is paid to the risk assessment of current activities. On the second stage, upon reaching higher level of development by the lending institution, in addition to the operational analysis of risks within the financial management system, risks associated with the potential development process is researched. The existence and ability of proper assessment of effective procedures and operable mechanisms of risk management in the bank increases overall profitability and sustainability of business as well as minimizes the quantity of potential loss. The scheme of building a successful business is quite simple - the current activities must be carried out in accordance with the business plan and development strategy, which are based on revenue maximization and specific management of the risk system. The purpose of existing risk management methods is to minimize the allowable level of risk of possible loss limitation.

Risk accompanies the activity of bank during total pe-

riod of its business activity and normally is determined as the hazard, the possibility of loss or damage. Risk is estimated as the negative event which if not completely excluded should be limited upon opportunity. In general, complex control of risks with specific forms includes problem field research, identification, systematization, analyses, quantitative assessment and management of risks. The above mentioned procedures are not always performed in the risk control process. Besides, problem of risks assessment and management is not infrequently reduced to the pure mathematical or technological issues, leading to the alteration of its essence.

Banking risks as a research subject are known not only to the modern commonwealth. Their importance in the regulation of banking activities was noted by researches as early as the XVIII and XIX centuries, in particular, N. Bunge in his study of credit and banks noted "the need to balance insurance premiums (accounting interest) with the risk size. The latter circumstance is very seldom used in the calculation, however there is nothing fairer as the insurance premium being proportionate with the reliability of the guarantee, and forcing each class of credit consumers to allocate costs proportional with the size of the losses which may be the cause of their disability. Undoubtedly, honesty and accuracy in fulfilling credit obligations also have a great impact on risk reduction ... "[3].

Consideration of banking risks significance remains a matter of debate until today. In the number of cases, all in all, their main point will be replaced with their reason of origin, that is, everything will be reduced to different circumstances, factors leading to losses. Therefore, for example, according to I. V. Berner and J. K. Cole, credit risk as a type of banking risk - are unforeseen circumstances that can arise before the end of the loan repayment. According to M. K. Ong, credit risk is the risk directed to losses should the contractor fails to perform its obligations within the agreed time according to the agreement. Quite often the essence of the risk is reduced to the uncertainty that is revealed in some transaction.

There are many different definitions of risk in the national literature. At risk is usually understood the possibility of danger, of failure; Action in the hope of a happy ending to success, indicating two sides of risk: danger and a successful end.

From a clear terminological point of view, "risk" - Italian *risico* - is a threat; to take a risk; Literally - to travel around a scale, steep cliff; According to V. Dali, risk is to take a journey to success, wrong case, to dare, to go to "possibility", to do something without proper estimation, to hope for chance, to hope for happiness, to act in a new free way. In the beginning, calculation of risk had mathematical image and only in future the

influence of risk upon multiple problems solving and study decision as an optimal option were transferred to separate aspects of public and economic life.

Modern scientists are unanimous in the fact that risk, which turns out to be an objective event of any human activity, is simultaneously a historical economic category. Financial risks arose during the emergence of cash flow and "borrower-creditor" relationships and accompanied the activities of the commercial structure. The "fee for risk" was first used in the Entrepreneurial Income Structure by Adam Smith in a study of entrepreneurial profits as compensation for possible risks associated with entrepreneurial activity.

The entrepreneurial business risk was most actively studied by the representatives of German economical school Mangoldt and Thünen who conducted studies on the association of entrepreneurial profit and entrepreneurial risk with the entrepreneurial personality. Mangoldt believed that a time factor was needed to assess and manage risk, more precisely to study risk dynamics.

In the 1930s, economists A. Marshall and A. Pigou developed the basic neoclassical theories of entrepreneurial risk, which were based on entrepreneurship and defined profit as a random quantity.

Economist D. M. Keynes defined financial risk as the uncertainty of receiving the expected return on investment. He believed that the cause of uncertainty was the future-oriented nature of the economic process itself and suggested strengthening the role of the state in reducing the degree of uncertainty in the economy.[1]

In the Financial-Credit Dictionary, banking risk is defined as "the risk of losses due to the specifics of banking operations carried out by credit institutions". A. A. Khandurev speaks of risk as danger or the possibility of losses in the event of adverse circumstances.

The peculiarity of banking risk, which is closely related to the essence of banking activity, is that it is manifested both in the production process and in the circulation of public products, as well as in the field of exchange and payment turnover[2]

Mainly in relation to the bank business modern foreign specialists give explanations of bank risk complex and they consider under risk the occurrence of foreseen or unforeseen circumstances in bank business. J. Sink considers risk as uncertainty, which is related to any circumstance or its outcome, while probability is characterized by the distribution of probabilities of occurrence of any circumstance.

Considerations of georgian economists I. Kovanadze, G. Gamsakhurdia, M. Kakulia, J. Shatirishvili, Z. Chkhaidze, A. Kutateladze, G. Tsaava, Kh. Barbakadze, R. Burdiashvili, V. Mosiashvili. L. Asatiani et al. regarding bank management is almost similar with above men-

tioned authors in relation with explanation of bank risk and it may be formulated as follows: Under bank risk is meant possibility (probability) of incurring losses and(or) worsening liquidity in the result of undesirable circumstance by credit organization peculiar to bank activity that is connected with internal factors (complexity of organizational structure, level of employees qualification, organizational changes, fluctuation of labor and etc.) and (or) external factors (change of economic conditions in the activity of credit organization, usable technologies and etc.) [1; 2].

Therefore, upon consideration of references of Georgian and foreign specialists, determination of risks in the activity of credit organizations is specified as follows:

Risks of commercial banks are feature of probabilistic circumstances that may, eventually, lead to the receipt of additional income or full disbursement, or non-receipt of income, or incurring losses as a result of the credit organization's actions under the influence of internal and external factors in times of economic uncertainty.

The nature of the risks is directly related to the uncertainty of the outcome, which is due to inaccuracies, incomplete and insufficient data on possible circumstances. As a result, reducing uncertainty in any possible way leads to risk reduction. Upon all the existing directions in relation to risk must be distinguished its three main aspects:

- 1) risk that considers the possibility of circumstance;
- 2) if circumstance is performed then it will have substantial consequences;
- 3) as a rule, "human factor" is revealed with different forms;

Providing special feature peculiar to risk, it may be determined as the situational designator of activity that expresses uncertainty of result and possibility of unprofitable outcome.

The objectivity of banking risks is related to the existence of factors, the existence of which, in the end, does not depend on the activities of a commercial bank, at the same time they have a subjective basis as they are always realized through the staff of the organization..

CONCLUSION

The contemporary development of the banking system is unthinkable without risk, risk is involved in any operation. In addition, the development of globalization processes of international cooperation, the creation of high technologies in the field of telecommunications and communications, computerization and automation of most processes in the economy, the perfection of artificial intelligence systems, the need for in-depth understanding of the essence of risks and their sources.

REFERENCES:

1. I. Kovanadze, G. Kontridze – Contemporary banking: Theory and Practice, Manual – Tbilisi, Sezar LTD Publishing House, 2014, P.548.
2. G. Tsaava, G. Khantadze – Banking management (Theory, methods and practice), Manual – Tbilisi, Publishing House Dani, 2015 – P. 80.
3. G. Tsaava, R. Burdiashvili, V. Mosiashvili – Riskology: Strategic management of financial risks, Manual (edited third edition) – Tbilisi, Publishing House Dani 2020 – P. 374

საბანკო რისკ-მენეჯმენტის როგორც კონსერვატიული ფინანსების და სავაჭრო უზენაესი უზენაესი პირობა

გრიგოლ ნემსაძე

საქართველოს ტექნიკური
უნივერსიტეტის დოქტორანტი

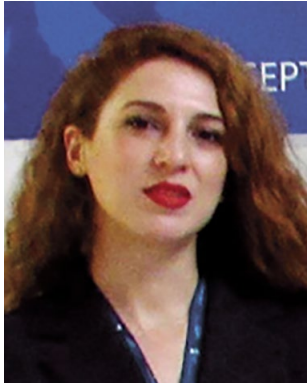
ანოტაცია

საბანკო სისტემის თანამედროვე ეტაპზე განვითარება წარმოუდგენელია რისკის გარეშე, რისკი ნებისმიერ ოპერაციაში მონაწილეობს. გარდა ამისა, საერთაშორისო თანამშრომლობის გლობალიზაციის პროცესების განვითარებამ, ტელეკომუნიკაციისა და კავშირგამბმულობის სფეროში მაღალი ტექნოლოგიების შექმნამ, ეკონომიკაში უმეტესი პროცესების ინფორმატიზაციამ და ავტომატიზაციამ, ხელოვნური ინტელექტის სისტემების სრულყოფამ, რისკებისა და მათი წარმოქმნის წყაროების არსის სიღრმისეული გაგების აუცილებლობას განაპირობებს.

საბანკო რისკის განსაკუთრებულობა მდგომარეობს იმაში, რომ ყველა სხვა ეკონომიკური აქტივობის რისკის შესწავლა/შეფასება კეთდება, საბანკო საქმიანობის განხორციელებისას. ეს შეეხება როგორც წარმოების პროცესს, სერვისის მიწოდებას, ვაჭრობას თუ ინდუსტრიულ სექტორს.

საკვანძო სიტყვები: რისკ-მენეჯმენტი, კრედიტი, საბანკო რისკი.

POLITICAL PROBLEMS AND PRECONDITIONS FOR ETHNOPOLITICAL CONFLICTS IN POST-SOVIET GEORGIA

EKATERINE LOMIA

Ph.D. Candidate in Political Science
Caucasus International University
E-mail: ekaterine.lomia@ciu.edu.ge

ABSTRACT

The multinational state of the Soviet Union, which covered large areas of Eastern Europe, South Caucasus, and Central Asia, was dissolved on December 26, 1991, by a decision of the Supreme Soviet of the Union of Soviet Socialist Republics. The “perestroika” (policy of transformation), initiated by Mikheil Gorbachev in the late 1980s, aimed at resolving the systemic state crisis in the Soviet Union through rapid and effective economic reforms. However, it appeared to be unsuccessful, and at the same time, fatal. The collapse of the Soviet Union, in turn, was followed by a number of crises in the post-Soviet nations, which faced serious challenges due to the new reality created after the disintegration of the Soviet Republic. Georgia was no exception.

Keywords: Georgia, Soviet Union, Russian Federation, Ethnopolitical Conflicts.

პოსტსაბჭოთა საქართველოს პოლიტიკური პრობლემები და წინაპირობები ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტების გაღვივებისთვის

ეკატერინე ლომია

პოლიტიკის მეცნიერების დოქტორანტი
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი
ელ-ფოსტა: ekaterine.lomia@ciu.edu.ge

აბსტრაქტი

საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის მრავალეროვანი სახელმწიფო, რომელიც აღმოსავლეთ ევროპის, სამხრეთ კავკასიისა და შუა აზიის ვრცელ ტერიტორიებს მოიცავდა, 1991 წლის 26 დეკემბერს, უზენაესი საბჭოს გადაწყვეტილებით, დაიშალა. 1985 წლიდან მიხეილ გორბაჩოვის მიერ ინიცირებული ე.წ. „პერესტროიკა“ (გარდაქმნის პოლიტიკა), რომელიც საბჭოთა კავშირში სისტემური სახელმწიფო კრიზისის მოგვარებას სწრაფი და ეფექტიანი ეკონომიკური რეფორმებით ითვალისწინებდა, რეალურად, უშედეგო და ამავდროულად, საბედისწერო აღმოჩნდა. საბჭოთა კავშირის დაშლას არაერთი კრიზისი მოჰყვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში, რომლებიც ახალი რეალობიდან გამომდინარე, ურთულესი გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდნენ. გამონაკლისი არც საქართველო იყო.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, საბჭოთა კავშირი, რუსეთის ფედერაცია, ეთნოპოლიტიკური კონფლიქტები.

შესავალი

1986 წელს 26 პარილს ჩერნობილის (უკრაინა) ატომურ ელექტროსადგურზე ბირთვული კატასტროფა მოხდა. მოგვიწოდებთ, ამას თან დაერთო 1989 წლის ციმბირის მემახტეების მასობრივი გაფიცვები. ჩერნობილის კატასტროფა მოძველებული ტიპის რეაქტორების გადახურებამ გამოიწვია და პირველივე წუთებში ათასობით ადამიანის სიცოცხლე იმსხვერპლა. რადიოაქტიური ნივთიერებები ევრაზიის კონტინენტის ფართო რადიუსზე გაიშალა და მოედო რუსეთს, თურქეთს, ბელარუსს, სკანდინავიის ქვეყნებსა და დიდ ბრიტანეთსაც კი მოედო. საბჭოთა ხელისუფლება რამდენიმე დღის განმავლობაში ავარიის გასაიდუმლოებას ცდილობდა, რამაც კატასტროფით გამოწვეული მსხვერპლთა მასშტაბები მნიშვნელოვანად გაზარდა [16, გვ.32-34].

1989 წლიდან ციმბირის მემახტეების გაფიცვებმა პოლიტიკურ და სამეცნიერო ელიტებს კიდევ ერთხელ დაანახა საბჭოთა სოციალიზმის კრახი, როდესაც პრივილეგიებულმა პოლიტიკურმა კლასმა უგულვებელყო და ზურგი აქცია მუშათა კლასის სამართლიან მოთხოვნებს. 1989 წლიდან საბჭოთა ეკონომიკა ურთულესი კრიზისის წინაშე აღმოჩნდა, რომლის ერთგვარ აპოკაფსად შეიძლება დასახელდეს სურსათის მასობრივი დეფიციტი და მთელი ქვეყნის მასშტაბით ე.წ. „ტალონური სისტემის“ შემოღება.

1991 წლის 19 აგვისტოს მოსკოვის ცენტრში, წითელ მოედანზე, ბორის ელცინის მეთაურობით, ოპოზიციონერთა ჯგუფი სამხედრო ძალის გამოყენებით ხელისუფლების შეცვლას შეეცადა. მართალია, პუტინი დამარცხდა, მაგრამ აღნიშნულმა მოვლენამ, ისედაც მძიმე ეკონომიკური, პოლიტიკური და დემოგრაფიული კრიზისის ფონზე, სიტუაციის კიდევ უფრო დამძიმება გამოიწვია და ნიადაგი ჩაუყარა სოციალისტურ-ცენტრალიზებულად მართული მრავალეროვნული გაერთიანების 70-წლიანი ისტორიის დასასრულსა და მის საბოლოო დაშლას [34]. 1991 წლის 8 დეკემბერს, საბჭოთა კავშირიც, მისი წინამორბედის, რუსეთის იმპერიის მსგავსად, დაიშალა. მისი სამართალ-მემკვიდრე რუსეთის ფედერაცია კი, უდიდესი იმპერიის ნანგრევებზე, ურთულესი გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდა. როგორც გამოჩენილა ფრანგმა ისტორიკოსმა და პოლიტიკოსმა ალექსის დე ტოკვილმა მოსწრებულად აღნიშნა, „ყველაზე სახიფათო მომენტი ბოროტი ხელისუფლებისთვის მაშინ დგება, როდესაც ის საკუთარი თავის გარდაქმნას ცდილობს“.

საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის დაშლის შედეგად წარმოიქმნა 15 დამოუკიდებელი (სუვერენული) სახელმწიფო. თითქმის სამოცდაათი წლის შემდეგ კომუნიზმისგან გათავისუფლებულ აღმოსავლეთ ევროპის, სამხრეთ კავკასიისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებს ხელახლა მიეცათ შესაძლებლობა დამოუკიდებლად ეშენებინათ „ახალი სახელმწიფო“ და დადგომოდნენ დემოკრატიული განვითარებისა და პროგრესის გზას [29]. ჯერ კიდევ 1989 წლიდან, საბჭოთა კავშირმა თითქმის დაკარგა კონტროლი აღმოსავლეთ ევროპაზე. პოლონეთის ხელისუფლების სათავეში, პოლიტიკური მოღვაწე, ადამიანთა უფლებების დამცველი და აქტივისტი ლეხ ვალენდა მოდის, ჩეხოსლოვაკიაში კი - ცნობილი ანტიკომუნისტი და დისიდენტი ვაცლავ შპველი, რომელმაც მოგვიანებით, ხავერდოვანი რევოლუციის შედეგად, ქვეყანა მრავალპარტიულ დემოკრატიულ სახელმწიფოდ აქცია.

საბჭოთა იმპერიის, რომელსაც 1983 წელს ევანგელისტების ნაციონალური ასოციაციის შეკრებაზე აშშ-ის იმდროინდელმა პრეზიდენტმა რონალდ რეიგანმა „ბოროტების იმპერია“ უწოდა, დაშლიდან ოცდაათი წლის შემდეგაც კი არ წყდება დავა იმასთან დაკავშირებით, თუ რამ გამოიწვია რეალურად მისი ნგრევა. ლევან ბერძენიშვილის მიხედვით, „ტყუილსა და ძალადობაზე“ დაფუძნებული კავშირი ჯერ მოძრაობა „სოლიდარობამ“, შემდეგ კი რონალდ რეიგანმა და მარგარეტ ტეტჩერმა დაშალეს. ცხადია, რომ სსრკ-ის დაშლა კაცობრიობის ისტორიაში ერთ-ერთ უდიდეს კატასტროფად მიაჩნია რუსეთის პრეზიდენტ ვლადიმერ პუტინს. „უნდა ვალიაროთ, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლა იყო საუკუნის უდიდესი გეოპოლიტიკური კატასტროფა, რუსეთის ხალხისთვის კი იგი იქცა ნამდვილ დრამად, ათეულობით მილიონი ჩვენი თანამოქალაქე აღმოჩნდა რუსეთის ტერიტორიის მიღმა“- სევდიანად აღნიშნავდა რუსეთის პრეზიდენტი [35].

პარადოქსია, მაგრამ სწორედ იმ პერიოდში, როდესაც მიხეილ გორბაჩოვი ტელევიზიის საშუალებით მილიონობით ადამიანს საბჭოთა კავშირის დაშლას აუწყებდა, საქართველოს დედაქალაქ-თბილისის ცენტრში მასობრივი საპროტესტო აქციები და დემონტრაციები იმართებოდა. მაშინ, როდესაც პოსტსაბჭოთა რესპუბლიკები დამოუკიდებლობას ზეიმობდნენ, საქართველოს დამოუკიდებლობა კი მსოფლიოს მრავალ სახელმწიფოს უკვე ჰქონდა აღიარებული ქვეყანაში სამოქალაქო ომი მძვინვარებდა და ირგვლივ სრული ქაოსი სუფევდა.

პოსტსაბჭოთა მკვლევარის, გიორგი ბადრიძის თვალთახედვით, პოლიტიკური პროცესების ამგვარ განვითარებაში გადამწყვეტ როლს სწორედ რუსეთი თამაშობდა, რომელიც არ აპირებდა საქართველოს „რეალური დამოუკიდებლობის“ აღიარებას და ყველანაირი საშუალებით ცდილობდა, დესტაბილიზაციისა და დესტრუქციის გზით, ქვეყანაში შიდა პოლიტიკური დაპირისპირებისა და ეთნიკური კონფლიქტების გაღვივებას. მკვლევარის მიხედვით, სწორედ ამით იყო და არის განპირობებული ის, რომ დღემდე საქართველოს რუსულ ორბიტას ვერ გასცდა, მათ შორის, ვერც 1998 წელს, როდესაც ის (რუსეთი) ყველაზე მეტად იყო დასუსტებული [2].

საბჭოთა კავშირისგან დამოუკიდებლობის აღდგენისთვის ბრძოლა ზვიად გამსახურდიამ და მერაბ კოსტავამ ჯერ კიდევ 1950-იან წლებში დაიასახეს მიზნად, როდესაც უნგრეთში საბჭოთა სისხლიანი ინტერვენციების საპასუხოდ მათ თბილისის ქუჩებში საპროტესტო პროკლამაციები გამოაკრეს და ხმა აიმაღლეს საბჭოთა ოკუპაციის, ანექსიისა და უსამართლობის წინააღმდეგ. 1976 წელს, მათივე თაოსნობით თბილისში დაარსდა „საქართველოს ჰელსინკის ჯგუფი“, რომელიც აქტიურად გამოდიოდა ქართველთა უფლებების, ქართული კულტურისა და მართლმადიდებლური ეკლესიის დასაცავად. მეცნიერი, მწერალი და დისიდენტი ზვიად გამსახურდია არაერთხელ დააპიტიმრა საბჭოთა ხელისუფლებამ 1950-1970-იან წლებში ანტისაბჭოთა პროპაგანდისთვის. პატიმრობიდან გათავისუფლების შემდეგ გამსახურდია, თავის თანამოაზრე მერაბ კოსტავასთან ერთად, აქტიურად იღებს მონაწილეობას საბჭოთა ხელისუფლების საწინააღმდეგო მშვიდობიან აქციებში და დემონსტრაციებში 1987-1990 წლებში.

1989 წლის 9 აპრილს ერთ-ერთი ასეთი საპროტესტო აქცია, რომელიც საქართველოს დამოუკიდებლობის მოთხოვნით იყო გამართული, საბჭოთა სპეცდანიშნულების რაზმის მიერ მშვიდობიანი დემონსტრაციის დარბევასა და სისხლიან შეტაკებაში გადაიზარდა. 9 აპრილს, 11 საათზე თბილისში კომენდანტის საათი გამოცხადდა, თუმცა აღნიშნულის თაობაზე ადგილობრივ მოსახლეობას ტელევიზიის საშუალებით ინფორმაცია გვიან მიენოდა. აქციის დარბევისას გამოიყენეს სხვადასხვა მომაკვდინებელი იარაღი, მათ შორის, ცეცხლსასროლი იარაღი, მომწამვლელი აირი, ტანკები და სხვა. შედეგად, დაიღუპა 21 (უმეტესად ახალგაზრდები), ხოლო დაიჭრა ათასობით ადამიანი [4]

1. დამოუკიდებელი საქართველოს პირველი დღეები და ზვიად გამსახურდიას პოლიტიკური მოძრაობა

საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის პირველი წლები ქვეყნის ისტორიის ყველაზე რთულ პერიოდს დაემთხვა. მძიმე პოლიტიკური და ეკონომიკური მემკვიდრეობა ერგო პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას. ქვეყანა ფაქტობრივად ორ ნაწილად, გამსახურდიას მომხრეებად (ე.წ. „ზვიადისტებად“) და მის მოწინააღმდეგეებად გაიყო. საქართველოს ლეგიტიმური ხელისუფლების დამხობის მიზნით, ოპოციონერთა დიდი ნაწილი უწყვეტ ანტისამთავრობო მიტინგებს მართავდა, რომლებიც საქართველოს პირველ პრეზიდენტს დემაგოგს, დიქტატორსა და ტოტალიტარს უწოდებდნენ და მკაცრად აკრიტიკებდნენ მის პოლიტიკურ კურსს.

9 აპრილის ტრაგედიამ მნიშვნელოვანი ზეგავლენა მოახდინა ქვეყანაში შემდგომში განვითარებულ მოვლენებზე. ხალხში გააღვიძა დამოუკიდებლობისა და თავისუფლების მრავალსაუკუნოვანი სულისკვეთება და ნათელი მოჰფინა საბჭოთა კავშირის მიერ დამყარებული რეჟიმის სისასტიკეს. ტრაგედიას გამოხმაურება მოჰყვა სსრკ-ის სხვა მოძვე რესპუბლიკებშიც, რომლებშიც ამ დროისთვის უკვე არაერთგზის შეინიშნებოდა ანტისაბჭოური ტენდენციები. ამასთანავე, ცხადი გახდა გორბაჩოვის ე.წ. „პერესტროიკის“ მანკიერი მხარეები და საბჭოთა მრავალეროვნული გაერთიანების გარდაუვალი კრაზი [15].

1990 წლის მარტში თბილისში გამართულ კონფერენციაზე გადაწყდა ეროვნული ფორუმის შექმნა, რომელიც ქვეყანაში საყოველთაო მოძრაობას უხელმძღვანელებდა. ფორუმს მალევე გამოეყო ზვიად გამსახურდიას ორგანიზაცია „ჰელსინკის კავშირი“, დარჩენილმა ორგანიზაციებმა და პოლიტიკურმა გაერთიანებებმა კი რამდენიმე თვის შემდეგ „ეროვნული კონგრესი“ დაარსეს, რომელსაც ირაკლი წერეთელი და გიორგი ჭანტურია ჩაუდგნენ სათავეში. იმავე წლის ეროვნული კონგრესის ყრილობაზე ორგანიზაციის წევრებმა საქართველოს საბჭოთა კავშირისგან დამოუკიდებლობა, ქვეყნის რუსეთისგან გამოყოფა და საბჭოთა ინსტიტუტების გაუქმება მოითხოვეს.

1990 წლის 20 ივნისს საქართველოს უზენაესი საბჭოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილების თანახმად, საქართველოს ოკუპაციისა და ანექსიის შემდეგ მიღებული ყველა აქტი ბათილად გამოცხადდა. ასევე, გაუქმდა, საბჭოები და კომიტეტები, ვინაიდან ისინი „არ გამოხატავდნენ ქართველი ხალხის ჭეშ-

მარიტ, თავისუფალ ნება-სურვილს“ [10]. გადაწყდა მრავალპარტიული, დემოკრატიული არჩევნების ჩატარება, რომელშიც გამარჯვებული პარტია იდგებოდა საქართველოს თავისუფლების, დამოუკიდებლობისა და სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის სადარაჯოზე. იმავე წლის 28 ოქტომბერს ჩატარებული არჩევნების შედეგად გაიმარჯვა ზვიად გამსახურდიას პოლიტიკურმა ორგანიზაციამ „მრავალი მაგიდა-თავისუფალი საქართველო“, რამაც ბოლო მოუღო კომუნისტური პარტიის მრავალწლოვან დომინანტობას საქართველოში.

გამსახურდიას ორგანიზაციის უპორველეს მიზანს საყოველთაო რეფერენდუმის ჩატარება წარმოადგენდა, რომელშიც ქართველ ხალხს მხოლოდ ერთ კითხვაზე უნდა გაეცა პასუხი: „ხართ თუ არა თანახმა, რომ აღდგეს, საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა 1918 წლის 26 მაისის აქტის საფუძველზე“? 1991 წლის 31 მარტს ჩატარებული რეფერენდუმის შედეგად, ზემოაღნიშნულ კითხვაზე საქართველოს მოსახლეობის 98%-მა დადებითი პასუხი გასცა. შედეგად კი, საქართველოს უზენაესმა საბჭომ მიიღო საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის დეკლარაცია [5]. იგი ორი ნაწილისგან შედგებოდა. პირველი ნაწილი მოკლედ და ლაკონურად მოგვითხრობდა საქართველოს უახლეს ისტორიას, კერძოდ კი, XIX საუკუნეში რუსეთის იმპერიის მიერ საქართველოს სახელმწიფოებრიობის გაუქმებასა და ანექსიას; 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენასა და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნას; საბჭოთა კავშირის ხელისუფლების მიერ საქართველოში განხორციელებულ ტერორსა და რეპრესიებს და 1989 წლის 9 აპრილს განვითარებულ მოვლენებს.

დეკლარაციის მეორე თავი შინაარსობრივად აქტივით მიერ აღიარებულ ნორმებსა და დებულებებს ეხებოდა. „საქართველოს სუვერენული რესპუბლიკის ტერიტორია ერთიანი და განუყოფელია. მის ტერიტორიაზე უზენაესია მხოლოდ საქართველოს რესპუბლიკის კონსტიტუცია და ხელისუფლება. ყოველი მოქმედება, მიმართული საქართველოს რესპუბლიკის ხელისუფლების უზენაესობის შეზღუდვის ან ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევისაკენ, ჩაითვლება სუვერენული სახელმწიფოს საშინაო საქმეებში ჩარევად და აგრესიად, საერთაშორისო სამართლის ნორმების უხეშ დარღვევად“-ვკითხულობთ საქართველოს დამოუკიდებლობის დეკლარაციაში [10].

რეფერენდუმის ჩატარებიდან რამდენიმე თვეში

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა აღიარა 8 სახელმწიფომ. რუმინეთმა და მოლდოვამ (1991 წ. 27 აგვისტო); აზერბაიჯანმა (1991 წ. 30 აგვისტო); სომხეთმა (1991 წ. 13 სექტემბერი); უკრაინამ (1991 წ. 12 დეკემბერი); თურქეთმა (1991 წ. 16 დეკემბერი); მონღოლეთმა და ლიტვამ (1991 წ. 20 დეკემბერი). ხოლო მომდევნო ორი კვირის მანძილზე საქართველოს დამოუკიდებლობა აღიარა კიდევ 25-მდე ქვეყანამ, მათ შორის, აშშ-მა, კანადამ და ირანმა (1991 . 25 დეკემბერი); ინდოეთმა, ტაილანდმა, ბრაზილიამ და კუბამ (1991 წ. 26 დეკემბერი); ბელარუსმა, სლოვენამ, ვიეტნამმა, ჩინეთმა, ეგვიპტემ, ალჟირმა (1991 წ. 27 დეკემბერი) და სხვებმა [5]. 1991 წლის 26 მაისს ჩატარებული არჩევნების საფუძველზე, დამოუკიდებელი საქართველოს პირველი პრეზიდენტი ზვიად გამსახურდია გახდა.

სიტუაციას განსაკუთრებით ამწვავებდა ეთნიკური უმცირესობების საკითხი (რომლებიც ქვეყნის ტერიტორიის 30%-ს შეადგენდნენ). მკვლევართა დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ ზვიად გამსახურდიამ წაახალისა და ხელი შეუწყო ნაციონალიზმის გავრცელებას, ვინაიდან მისი მომხრეთა ერთი ნაწილის უმნიშვნელოვანეს ლოზუნგად იქცა „საქართველო ქართველებისთვის“. ამასთანავე, ცალსახად მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ უთნიკურ უმცირესობასთან დაკავშირებული პრობლემები საქართველოში დამოუკიდებლობის მოპოვებამდეც არსებობდა, თუმცა, 1990 წლიდან განვითარებული მოვლენების ფონზე სეპარატისტულმა მოძრაობებმა სისტემური ხასიათი მიიღო და მკვეთრ შიდა დაპირისპირებაში გადაიზარდა [6].

პრეზიდენტ გამსახურდიას მიერ გატარებული პოლიტიკური კურსი კრიტიკის საბაზად იქცა აშშ-თვისაც. გამსახურდიას საჯარო განაცხადს, რომლის მიხედვით, მოსკოვში მიხეილ გორბაჩოვის წინააღმდეგ გამართული პუტჩი თავად გორბაჩოვის მიერ წინასწარ გათვლილი და მოფიქრებული გეგმის ნაწილი იყო, რათა მოახლოებულ საპრეზიდენტო არჩევნებში პოპულარობა გაეზარდა, გამოხმარებდა მოჰყვა აშშ-ის პრეზიდენტ ჯორჯ ბუშის მხრიდან. მან გამსახურდიას რეპლიკას „სასაცილო“ უწოდა. აშშ-ის კონგრესმენტთა განსაკუთრებული შემოთქმვა გამოიწვია პრეზიდენტის განკარგულებით ოპოზიციური გაზეთის „მოლოდიომ გრუზი“ და საქართველოს ტელევიზიის „მეორე არხის“ დახურვამ. ასევე, ანტისახელისუფლებო გაერთიანება „ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის“ ლიდერის, გიორგი ჭანტურიას დაკავებამ.

სამართლიანობისთვის, მნიშვნელოვანია აღინ-

იშნოს, რომ გაზეთი „მოლოდიო გრუზი“, ფართო საზოგადოებაში ანტისახელისუფლებო ნარატივს ავრცელებდა და მოსახლეობას ეროვნული წინააღმდეგობისა და შიდა არეულობისკენ მოუწოდებდა; ტელევიზიის „მეორე არხი“ დაიხურა, პრეზიდენტ გამსახურდიას ბრძანებით, ვიანიდან სამაუნწყებლო კომპანიის თანამშრომლები ანტისახელისუფლებო სახალხო აქციებსა და მიტინგებში იღებდნენ მონაწილეობას და ქვეყანაში დესტაბილიზაციას თესავდნენ; ოპოზიციონერი გიორგი ჭანტურია კი მას შემდეგ დააპატიმრეს, რაც იგი რუსეთთან საიდუმლო მოლაპარაკებებში ამხილეს, რომელიც მოსკოვისგან საქართველოს ხელისუფლების წინააღმდეგ ფინანსურ დახმარებას ელოდა.

2. ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური კონფლიქტები

ქართულ-აფხაზური ურთიერთობები ჯერ კიდევ 1980-იანი წლებიდან დაიძაბა, როდესაც საბჭოური რეჟიმით უკმაყოფილო პოლიტიკური ელიტის ნაწილმა საქართველოს საბჭოთა კავშირისგან დამოუკიდებლობა მოითხოვა. 1980-იანი წლების მიწურულს, აფხაზმა სეპარატისტებმა ხელი მოაწერეს ენ. „ლიხნის დეკლარაციას“, რომლის თანახმად, მათ აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკას საბჭოთა რესპუბლიკის სტატუსი მიანიჭეს და თბილისისგან დამოუკიდებლობა გამოაცხადეს. „ლიხნის დეკლარაციას“ ხელი სოხუმის უნივერსიტეტის რექტორმა მოაწერა, რომელსაც უარყოფითი გამოხმაურება მოჰყვა ეთნიკურად ქართველი სამეცნიერო და პოლიტიკური ელიტების მხრიდან და დაპირისპირებულ მხარეებს შორის შუღლის გაღვივებასა და დაპირისპირებაში გადაიზარდა. სწორედ აღნიშნული მოტივით იყო განპირობებული 1989 წლის 9 აპრილის მოვლენებიც, როდესაც მშვიდობიანი მომიტინგეების ძალისმიერი მეთოდებით დარბევის შედეგად, თბილისში მთავრობის სასახლის წინ საპროტესტო აქციები სისხლისღვრაში გადაიზარდა.

1989 წლის 16-17 ივლისს აფხაზეთში ქართულ და აფხაზურ მოსახლეობას შორის დაძაბულობამ პიკს მიაღწია. დაპირისპირების შედეგად დაიღუპა 14, ხოლო დაიჭრა 140-მდე მოქალაქე. დაზარალებულთა შორის უმეტესობა ეთნიკური ქართველები იყვნენ. აღნიშნული მოვლენა მხარეებს შორის პირველ შეიარაღებულ დაპირისპირებად მიიჩნევა, რომელმაც დიდი როლი ითამაშა ვითარების შემდგომ ესკალაციაში და მნიშვნელოვნად განსაზღვრა ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების მომავალი [8].

1992 წლის 23 ივლისს სოხუმის პოლიტიკურმა ელიტამ აფხაზეთის საქართველოსგან დამოუკიდებლობის შესახებ გამოაცხადა, მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულ განაცხადს საერთაშორისო საზოგადოების მხრიდან შესაბამისი გამოხმაურება არ მოჰყოლია, მან კიდევ უფრო დაამძიმა ურთიერთობა ეთნიკურ ქართველ და ეთნიკურ აფხაზ მოსახლეობას შორის. რამდენიმე დღის შემდეგ კი, შეიარაღებული დაპირისპირება ომში მას შემდეგ გადაიზარდა, რაც აფხაზეთის თვითგამოცხადებულმა რესპუბლიკამ თავის ტერიტორიაზე საქართველოს კონსტიტუციის მოქმედება შეაჩერა; გაჩნდა ეროვნული სიმბოლიკა: დროშა და გერბი.

ამავე პერიოდში დასავლეთ საქართველოში განსაკუთრებით გახშირდა სარკინიგზო ხიდებისა და გზების აფეთქება, აფხაზეთის მონაკვეთზე სატვირთო მატარებლების ძარცვა-ყაჩაღობა, მაღალი თანამდებობის პირთა გატაცებებმა და გამოსასყიდის ალების მიზნით ადამიანების გადამავალვამ მასიური ხასიათი მიიღო. პარადოქსულია, მაგრამ მაშინ როდესაც 1992 წლის 23 ივლისს მსოფლიოს მრავალმა ქვეყანამ და მათ შორის რუსეთმაც საქართველოს დამოუკიდებლობა აღიარა, რამდენიმე თვის შემდეგ იგივე რუსეთი აქტიურად ამარაგებდა აფხაზ სეპარატისტებს სამხედრო შეიარაღებით და ქართველების წინააღმდეგ ბრძოლისთვის აგულიანებდა [1]. ცნობილია, რომ რუსეთის საზენიტო პოლიკიდან აფხაზ სეპარატისტებს ათასობით ავტომატი, ასობით ტყვიამრფრქვევი, უამრავი ხელყუმბარა, სასიგნალო რაკეტა და საავტომობილო ტექნიკა გადაეცათ.

სამხედრო ექსპერტი ირაკლი ალადაშვილი აღნიშნავდა: „მე მიმაჩნია, რომ საქართველო ჩათრეულ იქნა ომში, ამას ჩვენც შევუწყეთ ხელი. აღნიშნული აზრის დაფიქსირების საფუძველს მაძლევს ის გვერდითი მოვლენები, რომელიც ემთხვევა ამ პერიოდს. მე იქ ვიყავი და ჩემი თვალთვლით ვხედავდი, თუ როგორ ცდილობდა რუსეთი მიზნის მიღწევას. მათ იარაღი მოგვცეს, თუმცა იქიდან ათასამდე ტყვიამრფრქვევი, ავტომატი აფხაზებს ეკუთვნოდათ და როდესაც 1992 წლის 14 აგვისტოს ჩვენები აფხაზეთში შევიდნენ გუდაუთის სამხედრო ნაწილიდან აფხაზების მიერ მოხდა თავდასხმა. ეს ყველაფერი გაკეთდა იმიტომ, რომ კონფლიქტი დაწყებულიყო“ [1, გვ.19].

საქართველოს ხელისუფლების წინააღმდეგ იბრძოდნენ ბოვეიკიდები ჩრდილოეთ კავკასიიდან: ჩეჩნები, ადიღები, ყარაჩაი-ჩერქეზები, ყაბარდო-ბალყარები; ასევე საომარ მოქმედებებში

მონაწილეობდნენ ბოვეიკები სირიიდან, ყარაბაღიდან, დნესტრისპირეთიდან და თურქეთიდან. ქართველთა წინააღმდეგ ბრძოლაში განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ჩეჩენი ბოვეიკი შამილ ბასაევი. აფხაზი სეპარატისტები უმონყალოდ ხოცავდნენ ქართველ მშვიდობიან მოსახლეობას. თვითმხილველთა მიხედვით, დაფიქსირებულია აფხაზების მიერ ეთნიკური ქართველების წამების სადისტური მეთოდები. ჯერ კიდევ დაუზუსტებელი ინფორმაციით, აფხაზეთის ტერიტორიაზე (სოხუმში, გაგრაში, ოჩამჩირეში, გალში და ა.შ.) მოკლეს 6000-მდე ქართველი, მათ შორის, 50%-ზე მეტი იყვნენ ქალები, ბავშვები, მოხუცები, ინვალიდები. აფხაზეთში მიზანმიმართულად განადგურდა ქართული კულტურული და ისტორიული ძეგლები [8].

სიტუაციას მკვეთრად გაუარესებისა და მსხვერპლთა დიდი რაოდენობის შედეგად ქართველებს, აფხაზებსა და რუსებს შორის მოლაპარაკების გარდაუვალი საჭიროება შეიქმნა. 1993 წლის 14 მაისს მოსკოვში მხარეებს შორის ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ ხელშეკრულება დაიდო, რომელსაც ხელი ედუარდ შევარდნაძემ და ბორის ელცინმა მოაწერეს. ვინაიდან, რუსებმა არ უზრუნველყვეს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობების შესრულება და კვლავ გაგრძელდა „ცრუ დაპირებების სერია“, იმავე წლის 27 ივლისს, სოჭში კიდევ ერთ ხელშეკრულებას მოეწერა ხელი „აფხაზეთში ცეცხლის შეწყვეტისა და მასზე კონტროლის მექანიზმის შესახებ“. იგი დაპირისპირებულ მხარეთა სრულ განიარაღებას ითვალისწინებდა [1].

მიუხედავად სოჭის ხელშეკრულებისა, აფხაზმა სეპარატისტებმა განიარაღებული სოხუმის დაბომბვა განაგრძეს, რომლის შედეგად განსაკუთრებული სისატიკით იხოცებოდნენ ადამიანები. ედუარდ შევარდნაძე, ფაქტობრივად მოტყუებული დარჩა. იგი სიტუაციას ვერ აკონტროლებდა. ამასთანავე, კონტრშეტევებით აქტიურდნენ ზვიად გამსახურდიას მომხრეები, რომელიც კიდევ უფრო რთულსა და გამოუვალ სიტუაციას ქმნიდა.

1993 წლის 27 სექტემბერს, 13-თვიანი ბრძოლის შემდეგ დაეცა სოხუმი. 28 სექტემბერს გაზეთ „საქართველოს რესპუბლიკის“ ფურცლებზე ვკითხულობთ ეუდარდ შევარდნაძის მიმართვას: „ფაქტობრივად, საქართველომ დაიჩოქა. ესეც საკმარისი არ აღმოჩნდა. სამწუხაროა, მაგრამ გულახდილად უნდა ვთქვა, რომ გარეშე ძალთა ინტერესები ვერაფერს დაგვაკლებდა, რომ არა შინააშლილობა და თანამოქალაქეთა ლალატი. მე ჩემს თანამებრძოლებთან ერთად შეძრწუნებული

ვარ მომხდართ. იცის ღმერთმა, ყველაფერს ვაკეთებდი ამ საშინელი დღის თავიდან ასაცილებლად. ვერ შევძელი. დაე, მაპატიონ თანამედროვეებმა და შთამომავლობამაც“.

სოხუმის დაცემის დღეს, რომელსაც სრულიად აფხაზეთის დაცემა მოჰყვა შედეგად, აფხაზმა სეპარატისტებმა შეიპყრეს და დახვრიტეს აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე ჟიული შარტავა, რომელმაც საქართველოს გადარჩენასა და ქართულ იდეას გამირულად შესწირა თავი აფხაზეთის ომში. მასთან ერთად სასტიკად გაუსწორდნენ ქალაქ სოხუმის მერს-გურამ გაბესკირიას, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის მინისტრთა საბჭოს წევრ-ვახტანგ გეგელაშვილს, მამია ალასანიას, ალექსანდრე ბერულავას და სხვებს.

დღემდე ურთიერთსაპირისპირო მოსაზრებები არსებობს იმასთან დაკავშირებით, თუ რამ გამოიწვია აფხაზეთის ომში ქართველების მარცხი. მნიშვნელოვანია, ხაზგასმით აღინიშნოს, რომ ერთ-ერთი მიზეზი უდავოდ იყო ორ ნაწილად გახლეჩილი საქართველო, დაპირისპირებული ბანაკები და პრორუსულად განწყობილი ოპოზიციის ფართო სპექტრი, რომლებიც კიდევ უფრო ართულებდნენ ქვეყანაში ისედაც მრავალმხრივ დაძაბულ ვითარებას. ასევე ერთ-ერთ მიზეზად სახელდება გაუმართავი სადაზვერვო სამსახურები, ქართული ტელეარხების არაპროფესიონალიზმი, რომლებიც ხშირად აშუქებდნენ საიდუმლო ინფორმაციას ქართველთა შეიარაღებული ძალების დისლოკაციისა თუ გადაადგილების შესახებ. სამარცხვინო ფაქტია ქართველთა მაროდიორობა საკუთარ მოსახლეობაში და ა.შ. [1].

ცალკე აღნიშვნის ღირსია, ქართული საზოგადოების ერთი ნაწილის ინდეფერენტული დამოკიდებულება აფხაზეთის კონფლიქტისა და ზოგადად აფხაზური ეთნოსის მიმართ. როგორც აკაკი ბაქრაძე წერდა “მთელ საქართველოში ისეთი ატმოსფერო სუფევდა, თითქოს აფხაზეთი აფრიკაში იყო და არა ჩვენში” [3].

ქართულ-აფხაზური კონფლიქტის მსგავსად, ქართულ-ოსური კონფლიქტიც 1980-იან წლებში მომნიფდა, რომელიც 10 წლის შემდეგ, 1991-1992 წლებში ქართულ-ოსურ კონფლიქტში გადაიზარდა.

ქართულ და ოსურ მხარეებს შორის დაძაბულობასა და ინტერესთა დაპირისპირებას ჯერ კიდევ 1918-1920 წლებიდან ეყრება საფუძველი, როდესაც საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ დამოუკიდებლობის აქტი მიიღო და ამ გზით გაემიჯნა

იმპერიალისტურ რუსეთს. საქართველოს მენშევიკური მთავრობა ოსებს რუს ბოლშევიკებთან თანამშრომლობაში ადანაშაულებდა, რომელსაც უარყოფითი საპასუხო რეაქცია მოჰყვა ოსების მხრიდან. მათ არაერთხელ სცადეს აჯანყების მოწყობა საქართველოს შემადგენლობიდან გამოყოფისა და დამოუკიდებლობის მოპოვების მიზნით. 1921 წელს კი, საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვისა და მისი გასაბჭოების შემდეგ შეიქმნა სახმრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი საქართველოს შემადგენლობაში.

ორმხრივი ურთიერთობები საგრძნობლად იძაბება 1985 წლიდან საბჭოთა კავშირში მიმდინარე ე.წ. „გარდაქმნის“ პროცესების პარალელურად. საქართველოში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობების ფონზე მნიფდებოდა ოსური სეპარატიზმიც. ქვეყნის პარლამენტის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის საკითხთა დროებითი კომისიის აპარატის მიერ გამოქვეყნებულ მოხსენებაზე დაყრდნობით, სამხრეთ ოსეთის კონფლიქტი, როგორც ეთნო-ნაციონალური დაპირისპირების შემადგენელი ნაწილი პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალური და კრიმინალურ მოტივებზე ყალიბდებოდა, რომელმაც ასახვა და გამოვლენა ჰპოვა: ა) ცხინვალსა და თბილისს შორის „კანონთა ომში“; ბ) ოს და ქართველ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ლიდერთა და პუბლიცისტთა დისკუსიებში; და გ) ქართული და ოსური შეიარაღებული ფორმირებების დაპირისპირებაში [9].

1989 წლის 15 აგვისტოს საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს დადგენილებით განისაზღვრა ქართული ენის კონსტიტუციური სტატუსი, რომლის მიხედვით, ქვეყნის მასშტაბით ყველა სამეცნიერო-სასწავლო თუ ადმინისტრაციულ დაწესებულებაში გამოყენებული იქნებოდა მხოლოდ ქართული, როგორც სახელმწიფო ენა. აღნიშნულ გადაწყვეტილებას პირველი მიტინგი და საპროტესტო აქცია მოჰყვა არაფორმალური ორგანიზაცია „ადამონ ნიხასის“ მხრიდან, რომლის ლიდერი ალან ჩოჩიევი არაერთგზის იყო შემჩნეული სეპარატიზტულ მისწრაფებებსა და ანტიქართულ ქმედებებსა თუ ნარატივში.

ოსურმა მხარემ ქართულ მხარეს დაუმორჩილებლობა გამოუცხადა და საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანის ინიცირებით გამოვიდა. ისინი მოითხოვნენ საქართველოს ხელისუფლებას სახრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში სახელმწიფო ენად ოსური ენა გამოეცხადებინა და პატივი ეცა ოსური იდენტობისა და თვითმყოფა-

დობისთვის. საქართველოს ხელისუფლებამ ოსური მხარის მოთხოვნა არ დააკმაყოფილა, ვინაიდან მათი მოთხოვნა „კანონის შეუსაბამოდ“ მიიჩნია და 1989 წლის 16 ნოემბერს სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი გააუქმა.

სიტუაციის განმუხტვის მიზნით პერიოდულად იმართებოდა შეხვედრები ქართულ და ოსურ მხარეებს შორის. კონსტრუქციულად მოაზროვნე პოლიტიკური ელიტა მაქსიმალურად ცდილობდა სიტუაციას განმუხტვასა და მოლაპარაკებების გზით კონსენსუსის მიღწევას, ვინაიდან არც ერთი მხარის ინტერესებში არ შედიოდა ხელჩართული ბრძოლა და კონფლიქტის ესკალაცია, თუმცა, ერთ-ერთ ასეთ შეკრებაზე ქართველებსა და აფხაზებს შორის ინტერესთა დაპირისპირება ფიზიკურ შეხლა-შემოხლაში გადაიზარდა. 15.000 ქართველი ცხინვალის მიმართულებით დაიძრა. ოსმა მეამბოხებმა ცხინვალში შესასვლელი გზა გადაკეტეს და ქართველი დემონსტრანტები ქალაქში არ შეუშვეს. მათ აღნიშნული ქმედება ეთნიკური ქართველების მხრიდან „კუნთების თამაშად“ და ორი ეთნოსის განადგურების მცდელობად მიიჩნიეს. ოსებმა ქართველებს საბჭოთა არმიის ჯარისკაცები დაუპირისპირეს. შეტაკებას მოჰყვა მსხვერპლიც.

ქართულ-ოსური ურთიერთობები ჩიხში შევიდა მას შემდეგ რაც სამხრეთის სახალხო დემუტატთა საბჭომ მიიღო დადგენილება „სამხრეთ ოსეთის სუვერენიტეტის შესახებ“ და საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებას პირდაპირი უნდობლობა გამოუცხადა. ვინაიდან აღნიშნული ქმედება ეწინააღმდეგებოდა საქართველოს კონსტიტუციასა და კანონმდებლობას, იგი გაუქმებული იქნა საქართველოს უზენაესი საბჭოს მიერ. საპასუხოდ, ქალაქ ცხინვალში ავტონომიური ოლქის საბჭოს მე-15 სესია მოიწვიეს და ისევ კვლავ მიიღეს დეკლარაცია „სამხრეთ ოსეთის სუვერენიტეტის შესახებ“, ადგილობრივი არჩევნები 1990 წლის 2 დეკემბერს დანიშნეს [11].

1990 წლის 11 დეკემბერს, საქართველოს უზენაესმა საბჭომ აფხაზეთის ავტონომიური ოლქის მიერ ჩატარებული ე.წ. „არჩევნები“ არაკანონიერად სცნო და იგი ბათილად გამოაცხადა. ასევე გააუქმა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი და რეგიონში საგანგებო მდგომარეობა გამოაცხადა.

ზემოაღნიშნული მოვლენების შემდეგ ქარულ და ოსურ მხარეებს შორის ინტერესთა დაპირისპირება პირდაპირ სამხედრო კონფრონტაციაში გადაიზარდა. ერთი წლის განმავლობაში ქარულ-ოსური კონფლიქტის შედეგად დაიღუპა 1000 და

დევნილად იქცა 30.000-ზე მეტი ადამიანი. განადგურდა საცხოვრებელი სახლები და ინფრასტრუქტურა. კონფლიქტმა ორივე მხარეს დიდი ზიანი მიაყენა [28].

1992 წლის 24 ივნისს სოჭში რუსეთსა და საქართველოს შორის დაიდო ხელშეკრულება ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ, რომელსაც ხელი საქართველოს და რუსეთის პირველმა პირებმა, ედუარდ შევარდნაძემ და ბორის ელცინმა, მოაწერეს. მოგვიანებით, ეუთო-ს (ევროპის უშიშროებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია) მიერ შეიქმნა შერეული საკონტროლო კომისია (შკს), საქართველოს, სამხრეთ ოსეთის, რუსეთისა და ჩრდილოეთ ოსეთის გაერთიანებით. ოთხმხრივი კომისიის ძირითად ამოცანას წარმოადგენდა კონფლიქტის მშვიდობიანი გზით მოგვარება; მხარეებს შორის ნდობის აღდგენა; ლტოლვილებისა და იძულებით გადაადგილებული პირების დაბრუნება; მხარეებს შორის ეკონომიკურ გამონეგებთან დაკავშირებული ხიდის აღდგენა; მშვიდობისა და წესრიგის შენარჩუნება კონფლიქტის ზონაში და ა.შ. [33].

დასკვნა

საბჭოთა კავშირის დაშლას თან დაერთო ეთნო-პოლიტიკური კონფლიქტები პოსტსაბოთა სივრცეში, რომელიც ახალი მსოფლიო წესრიგის თანმდევი პროცესიც კი გახდა. აღნიშნულის თვალსაჩინო მაგალითია აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის კონფლიქტები საქართველოში, რომელიც რომლებიც დღემდე მოუგვარებელია და წითელ ზოლად გასდევს დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიას.

1992-1993 წლებში, მხოლოდ აფხაზეთის ომში 9000-ზე მეტი ქართველი დაიღუპა, მათ შორის, რო-

გორც ჯარისკაცები, ასევე მშვიდობიანი მოქალაქეები. საკუთარ ქვეყანაში დევნილად იქცა 250.000, ხოლო დაკარგულად ითვლება 1.500-ზე მეტი ადამიანი. აფხაზეთის რეგიონში დაიღუპა 4.040 ადამიანი, მათ შორის, 2.220 ჯარისკაცი და 1.820 მშვიდობიანი მოქალაქე, დაკარგულად ითვლება 122 ადამიანი. სამოქალაქო ომმა ქვეყანას უმძიმესი ფინანსური და ფსიქოლოგიური ზარალი მიაყენა, ხოლო აფხაზეთის მხარე მთლიანად გააპარტახა. მძიმე ეკონომიკური და სოციალური ვითარება შექმნა „სამხრეთ ოსეთის“ კონფლიქტმაც.

მიუხედავად არაერთი მცდელობებისა, კონფლიქტის მონაწილეებს შორის ნდობის აღდგენა ძალიან რთული აღმოჩნდა. მხარეებმა არაერთხელ დაარღვიეს მათზე ნაკისრი ვალდებულება და შეიარაღებული თავდასხმები ისევ განაახლეს. 1990-იანი წლების დასაწყისსა და შუა ხანებში სიტუაცია კონტროლს ნაკლებად ექვემდებარებოდა. ედუარდ შევარდნაძის ყოველი მცდელობა კონფლიქტების მშვიდობიანი დარეგულირების კუთხით, უშედეგო აღმოჩნდა. სიტუაცია კიდევ უფრო გამწვავდა მიხეილ სააკაშვილის მმართველობის პერიოდში, როდესაც რუსეთსა და საქართველოს შორის 2008 წლის აგვისტოს ომი რუსეთის ხელისუფლების მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარებით დასრულდა. მიუხედავად საერთაშორისო საზოგადოების უდიდესი ზეწოლისა, რომლებიც სასტიკად გამოხერხეს რუსეთის აგრესიულ, რევიზიონისტულ პოლიტიკას მეზობელი ქვეყნის მიმართ, საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის რეალური პერსპექტივები, სამწუხაროდ, დღემდე არ ისახება.

ბიბლიოგრაფია:

1. აფციაური, ქ., 2003. „აფხაზეთის ომი: 1992-1993“. ხელმისაწვდომია: http://old.gruni.edu.ge/uploads/content_file_1_32.pdf.
2. ბადრიძე, გ., „საქართველოს დამოუკიდებლობა და ჩვენი თაობის ისტორიული პასუხისმგებლობა“. საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდი.
3. ბაქრაძე, ა., 2002. „აფხაზეთისთვის“. თბ.
4. გოცირიძე, ი., 1990. „სიმართლის კვალადაკვალ“. თბ.
5. „ეროვნული ხელისუფლება: გზა დამოუკიდებლობისაკენ“. ხელმისაწვდომია: <https://app.box.com/s/3acis3bk60>;
6. იბერი, ს., 2015. „ეროვნული ხელისუფლების დამარცხება - 1991 წლის დეკემბერი (წერილი მესამე: ზვიად გამსახურდია და ჯვარზე გაკრული საქართველო)“. საქართველოს სამეფო. ხელმისაწვდომია: <https://www.georoyal.ge/?MTID=5&TID=92&id=2290>;
7. Lomia, E., 2020. „ახალი მსოფლიო წესრიგის ისტორიული ნარატივები. The New Economist, 15(1, 2020), pp.1-1.

8. მალაშხია, შ., 2011. "კონფლიქტების ანატომია". გამომცემლობა სტამბა, თბ.
9. საქართველოს პარლამენტი. "ინფორმაციული ცნობა ქართულ-ოსური კონფლიქტის შესახებ". საქართველოს პარლამენტის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის დროებითი კომისიის აპარატი. ხელმისაწვდომია: <http://www.parliament.ge/uploads/other/18/18511.pdf>.
10. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე. (1991). „საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტი“. საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს უწყებები. ხელმისაწვდომია: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/32362?publication=0>.
11. სონლულაშვილი, ა., 2009. „სამხრეთ ოსეთი საქართველოში?“ თბ.
12. Karchava, L. and Kutaladze, E., 2020. Tourism as one of the priority directions in Georgia/ტურიზმი როგორც ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება საქართველოში. The New Economist, 15(2, 2020), pp.1-1. <http://www.neweconomist.com.ge/journal/article/Tourism-as-one-of-the-priority-directions-in-Georgia-turizmi-rogorc-erT-erTi-prioritetuli-mimarTuleba-sakarTveloSi-1603913380>
13. Karchava, L., 2014. Again about the investment environment in Georgia Or what kind of investor do we need?/ისევ საინვესტიციო გარემოს შესახებ საქართველოში ანუ როგორი ინვესტორი გვჭირდება?. The New Economist, 9(3, 2014), pp.1-1. <http://neweconomist.com.ge/journal/article/Again-about-the-investment-environment-in-Georgia-Or-what-kind-of-investor-do-we-need-1597473717>
14. Karchava, L., 2018. Theoretical basics of business communication and Its connection with other sciences/ ბიზნესკომუნიკაციების თეორიული საფუძვლები და მისი კავშირი სხვა მეცნიერებებთან. The New Economist, 13(3, 2018), pp.1-1. <http://neweconomist.com.ge/journal/article/bizneskomunikaciebis-Teoriuli-sapuZvlebi-da-misi-kavSiri-sxva-mecnierebebTan-1594468243>
15. ჯოჯუა, დ., 2010. „რუსეთის სამხედრო ინტერვენცია საქართველოში. 2008 წლის აგვისტოს ომი და მისი შედეგები“. გამომცემლობა უნივერსალი, თბ
16. Legasov, V., 1987. „A Soviet expert discusses Chernobyl“. Bulletin of the Atomic Scientists, 43(6), pp.32-34.
17. Lomia, E., 2020. The Evaluation of Russia's foreign policy towards Georgia following the 'Rose Revolution'. Journal of Liberty and International affairs, 6(1), pp.112-128.
18. Lomia, E., 2017. The United States-Russia Relations Before and After Russia's Intervention in Georgia and Ukraine.
19. Lomia, T. and Lomia, E., 2020. ECONOMIC AND POLITICAL SUPPORT OF THE EUROPEAN UNION TO GEORGIA: RETROSPECTIVE ANALYSIS OF THE EU-GEORGIA RELATIONS. International Journal Vallis Aurea, 6(1), pp.35-43.
20. Lomia, T., 2018. The issue of forming rational economic policy of environmental protection. Globalization & Business.
21. Lomia, T., 2015. The role of international environmental protection policy in Georgia. In Materials of reports made at the international scientific-practical conference held at Paata Gugushvili Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University in 2015 (p. 513).
22. Lordkipanidze, R., 2019. Confirmations about Need of Real World Market. International Charity Scientific-Research Partnership of Physical Persons, 16.
23. Lordkipanidze, R., 2019. Scientific Invitation for Conducting of Researches to Protect of Honest Competition. International Charity Scientific Research Partnership of Physical Persons, 13.
24. Lordkipanidze, R., 2019. For Real World Market of Well-being, which will Overcome Monopolistic Dictatorships. International Charity Scientific-Research Partnership of Physical Persons, 14.
25. Lordkipanidze, R., 2019. The Era of Google-the First Signs of a Real World Market: We Must Heed God's Will. Tbilisi, General Coordinator of International Charity Scientific-Research Partnership, 17.
26. Lordkipanidze, R., 2019. New Formulation to Evaluating of Competition and Attractiveness for Investments. Tbilisi, General Coordinator of International Charity Scientific-Research Partnership, As E-Article, 15.
27. Lordkipanidze R. Objective Laws from Wise Competition and Marathon of Life for Strengthen INTERPOL. - By studying of scientific courses at Harvard, St. Petersburg and I. Javakhishvili Tbilisi Universities: 2021: 726.

- <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.13704.24320>
28. Lordkipanidze R. Practical application of my 700 works at the Researchgate
<http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.26557.49125>
29. Lordkipanidze R. For creation (with UN assistance) anti-pandemic and anti-conflict economic zones “Wealth Catalyzing”. - Theses on Law, Economic Policy and Money: Issue N3: 2021.
<http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.28326.96325>
30. Maugeri, L., 2006. “The Age of Oil: The Mythology, History, and Future of the World’s Most Controversial Resource”. Praeger Publishers.
31. Mgeladze, L., 2020. Future Economy and Georgia/მომავლის ეკონომიკა და საქართველო. The New Economist, 15(2, 2020), pp.1-1.
32. Mgeladze, L., 2020. მკვდრადშობილი საჯარო სამსახურის მაკოორდინირებელი ინსტიტუტი. The New Economist, 15(1, 2020), pp.1-1.
33. Mgeladze, L., 2019. ეროვნული ვალუტა საქართველოში, ეკონომიკური განვითარების შემაფერხებელი თუ ხელშემწყობი ინსტრუმენტი. The New Economist, 14(2, 2019), pp.1-1.
34. Nichol, J., 2008. „Russia-Georgia Conflict in South Ossetia: Context and Implications for US Interests“. Library of congress Washington DC Congressional Research service. <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a490073.pdf>.
35. Rondeli, A., 2001. „The choice of independent Georgia“. The security of the Caspian Sea region, pp.195-211.
36. Tabatadze, L., MOTIVATION AND SOCIAL AND ECONOMIC EFFICIENCY OF AGRICULTURAL COOPERATION. In Materials of reports made at the international scientific-practical conference held at Paata Gugushvili Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University in 2015 (p. 524).
37. Табатадзе, Л., Перспектива развития макроэкономической теории. saredaqcio kolegia: mecniereba Ta doqtorebi, profesorebi, p.66.
38. Tabatadze, L., 2020. The New Vision of Modern Management Theory. The New Economist, 15(1, 2020), pp.1-1.
39. Tuathail, G.Ó., 2008. „Russia’s Kosovo: a critical geopolitics of the August 2008 war over South Ossetia“. Eurasian Geography and Economics, 49(6), pp.670-705. Available: https://ibs.colorado.edu/waroutcomes/docs/Toal_SOssetia_EGE_08.pdf.
40. Комсомольская правда : газета (сетевая версия). (1991). „19-е, 20-е, 21-е августа: Путч в СССР 1991“. — 22 августа (№ 190).
41. Путин, В., 2005. “Распад СССР - крупнейшая геополитическая катастрофа века“. МОСКВА, 25 апреля. <https://regnum.ru/news/444083.html>.

PANDEMIC AND 21ST CENTURY GEORGIA

NINO MAGHRADZE

GTU doctoral student

E-mail: maghradzenino3@gmail.com

Tel: +995 593 98 32 90

ABSTRACT

The paper discusses the economic problems and losses caused by the coronavirus, which have lasted for almost a year and do not seem to be the last. Solutions are discussed, measures taken by the government to close the country, remote work and training, distance protection in the gathering, distance protection in the gathering places and the introduction of a state of emergency. World Bank assumptions about our country's economy. Operative health work and problems that arose during the pandemic. The needs that have been put on the agenda in connection with the local production of primers and disinfectant solutions. Universal unemployment and ways out of crisis.

Keywords: Pandemic and economy, restrictions, Georgian healthcare, anti-crisis plan, regulations.

პანდემია და 21-ე საუკუნის საქართველო

ნინო მაღრაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
ბიზნესტექნოლოგიების ფაკულტეტის დოქტორანტი

ანოტაცია

ნაშრომში განხილულია კორონავირუსით გამოწვეული ეკონომიკური პრობლემები და ზარალი, რაც თითქმის წელიწადია გრძელდება და ბოლო არ უჩანს. განხილულია არსებული ბარიერები და მათი გადაჭრის გზები. აღწერილია მთავრობის მიერ შემუშავებული ღონისძიებები ქვეყნის ჩაკეტვასთან, დისტანციურ მუშაობასა და სწვლებასთან, თავშეყრის ადგილებში დისტანციის დაცვასთან და საგანგებო რეჟიმის შემოღებასთან დაკავშირებით. მსოფლიო ბანკის ვარაუდები ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკასთან მიმართებაში. ჯანდაცვისა ოპერატიული მუშაობა და პრობლემები რაც გაჩნდა პანდემიის დროს. ის აუცილებლობები რაც დღის წესრიგში დადგა პირბადეების და სადენზიფექციო ხსნარების ადგილობრივ წარმოებასთან დაკავშირებით. საყოველთაო უმუშევრობა და კრიზისიდან გამოსვლის გზები.

საკვანძო სიტყვები: პანდემია და ეკონომიკა, შეზღუდვები, საქართველოს ჯანდაცვა, ანტიკრიზისული გეგმა, რეგულაციები.

კორონავირუსით დაინფიცირების პირველი შემთხვევა გამოვლინდა ჩინეთის ქალაქ უხანში და მას ოფიციალურად ეწოდა „კორონავირუსით დაავადება-2019“.

ვირუსი COVID-19 ახალი ვირუსია და ის უკავშირდება ვირუსების იმავე ჯგუფს, რომელსაც განეკუთვნება „მძიმე მწვავე რესპირატორული სინდრომი“ და გაციების ზოგიერთი ფორმა.

COVID-19-ის ადრეული შემთხვევები ქ.უხანის ბაზრობასთან არის დაკავშირებული, ამიტომ, შესაძლებელია, რომ წყარო-ცხოველი ამ ბაზრობაზე

იყო წარმოდგენილი.

ვირუსმა ოფიციალურად ჩვენს ქვეყანაში თებერვალში შემოაღწია, თუმცა არსებობს მოსახლეობაში მოსაზრება, რომ გაუთვინცნობიერებლად ადამიანების ნაწილმა ეს უფრო ადრე მოიხადა.

პირველი ტალღა გაცილებით მსუბუქი აღმოჩნდა ჩვენი ქვეყნისთვის, არა მარტო ლეტალობის მხრივ, არამედ ეკონომიკური თვალსაზრისითაც.

სახელმწიფო ჯანდაცვამ მთილანად თავის თავზე აიღო განეული ხარჯები და ადმინისტრაციული მობილიზება. ყველა კლინიკას დროულად მიენოდა

მედიკამენტები, თუ სხვა საჭირო აღჭურვილობა. ქვეყანაში რამოდენიმე კლინიკა გადაკეთდა ცხელების ცენტრად, რამაც მეორეს მხრივ დააზარალა მომუშავე პერსონალი, რომლებიც ამ ეტაპისთვის არ წარმოადგენდნენ საჭიროებას ამ კუთხით დაავადებული ადამიანებისათვის.

საზოგადოებას მთავრობამ COVID-19-თან ბრძოლაში 4 პრიორიტეტული წარმომადგენელი წარუდგინა:

1. ჯანდაცვა-მოსახლეობის ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის დაცვა;

2. ეკონომიკა - გლობალური ეკონომიკური კრიზისის ფონზე საქართველოს ეკონომიკის მართვა და აღდგენა;

3. უსაფრთხოება - მოქალაქეთა დაცვა;

4. მარაგები და ლოჯისტიკა - მოსახლეობის სურსათით უწყვეტი უზრუნველყოფის მართვა.

პირველ ტალღას, საგანგებო მდგომარეობასთან დაკავშირებით, მოჰყვა პროტესტი, ადამიანების მხრიდან. შინაგან საქმეთა სამინისტრომ გამოავლინა ადმინისტრაციული დარღვევის 8 737 ფაქტი, რისთვისაც 8 716 ფიზიკური და 21 იურიდიული პირი დაჯარიმდა. მათ შორის: - თვითიზოლაციის ან საკარანტინე ზონიდან გასვლის, საკარანტინო სივრცეში გადაიყვანეს 382, დაჯარიმდა 144 პირი; - მგაზაფრობის წესების დარღვევისათვის დაჯარიმდა 1 406 ფიზიკური პირი; - მსუბუქი ავტომანქანით გადაადგილება: დაჯარიმდა 430 ფიზიკური პირი; - თავშეყრის ადგილებში, პირბადის გამოუყენელობის ან სამზე მეტი ადამიანის ერთ სივრცეში თავმოყრის გამო დაჯარიმდა 1 850 ფიზიკური პირი; - კომენდანტის საათის დარღვევაზე: დაჯარიმდა 4 820 ფიზიკური პირი; - პირადობის დამადასტურებელი დოკუმენტის გარეშე გადაადგილება: დაჯარიმდა 27 ფიზიკური პირი; - იურიდიული პირის მიერ საგანგებო რეჟიმით აკრძალული საქმიანობის ფაქტი: დაჯარიმდა 21 იურიდიული პირი; - ინდ. მენარმის მიერ საგანგებო რეჟიმით აკრძალული საქმიანობის ფაქტი: დაჯარიმდა 39 ფიზიკური პირი (ინდ.მენარმე).

მსოფლიოში არსებული კრიზისის გამო, დღის წერიგში დადგა საკუთარი რესურსების მოძებნა, კერძოდ საჭირო გახდა პირბადეების და სადეზინფექციო ხსნარების ადგილობრივი წარმოება და არამარტო. ამ მხრივ საჭირო იყო მოეძებნათ ისეთი გამოსავალი, რომელიც უზრუნველყოფდა:

1) მიწოდების უწყვეტობას

2) გარე ფაქტორებზე ნაკლებ დამოკიდებულებას.

3) მცირე ვადაში მოთხოვნების დაკმაყოფილებას

ნილაბი, რომელიც ერთ-ერთი აუცილებელი აღჭურვილობაა ვირუსის თავიდან დასაცავად, და რომლის საყოველთაო ტარებაც გახდა სავალდებულო, უეცრად აღმოჩნდა მსოფლიო დეფიციტში, რის

გამოც, ლუგარის ლაბორატორიასთან, ტექნოლოგიური და დიზაინერული დადასტურების შემდგომ, განხორციელდა მასალის ადგილობრივი მარაგების პარტნიორ ქვეყნებში მოძიება-შესყიდვა. ჯამში 14-მა კომპანიამ და 900-ზე მეტმა ადამიანმა მიიღო მონაწილეობა პირბადეების წარმოებაში. სულ საანგარიშო პერიოდში წარმოებია 4,787,111 პირბადე, დარიგებულია - 2,761,990, აქედან, საცალო ქსელში - 1,828,850; რეგიონებში - 474,300; პენსიონერებისთვის - 80,500, საგარეო საქმეთა სამინისტროსთვის (საელჩოები) - 35,300, კერძო სექტორისთვის (მაღაზიები, დისტრიბუცია, კომუნიკაცია) - 85,650. ამ ეტაპისთვის წარმოებაში ჩართულია 13 საწარმო. ასევე ხელშეწყობა მოხდა სადეზინფექციო ხსნარების წარმოებასაც და ქართული კომპანიების წარმადობის გათვალისწინებით, მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება აღნიშნული პროდუქციის ექსპორტის შეზღუდვის მოხსნაზეც. მარტიდან მნიშვნელოვნად გაიზარდა ახალი საწარმოების და დარეგისტრირებული პროდუქტების რაოდენობა. ამ პერიოდში წარმოების დასაწყებად ლუგარის ლაბორატორიას მიმართა 56-მა კომპანიამ, 60 სხვადასხვა პროდუქტის რეგისტრაციისთვის. მარტამდე მხოლოდ 10 კომპანია აწარმოებდა რეგისტრირებულ სადეზინფექციო საშუალებებს. ამჟამინდელი წარმოების ჯამური მოცულობა დაახლოებით შეადგენს 4,000 ტონას თვეში და დღემდე რაოდენობა იზრდება.

მიმდინარე პროცესებთან დაკავშირებით, საქართველოს მთავრობამ მნიშვნელოვანი მოლაპარაკებები აწარმოვა. აშშ-თან საქართველო იყო პირველი ქვეყანა, რომელმაც ახალი პროგრამის ფარგლებში დაფინანსება მიიღო. სავალუტო ფონდთან წარმატებულმა მოლაპარაკებებმა, საშუალება მისცა ქვეყანას სხვა დონორებისგანაც მოეზიდა მნიშვნელოვანი ფულადი რესურსები. შედეგად, ჯამში მოზიდულ იქნა, 1.5 მლრდ. აშშ დოლარი საბიუჯეტო დახმარება.

საქართველოს მთავრობამ შეიმუშავა გეგმა, რომლის მიხედვითაც ყველა მოსახლეს თითო არასრულწლოვან შვილზე დაერიცხა დახმარება 200 ლარის ოდენობით. ასევე კერძო სექტორს ერთ სულ დასაქმებულზე მოეხსნა საშემოსავლო 20%. მენარმეებს მიეცათ საგადასახადო შეღავათები. ასევე მოხდა კრედიტების გადავადება კერძო სექტორში (თუ არ ჩავთვლით ამ გადავადების საზღაურს, რომლის გამოც არაკეთილსინდისიერება გამოიჩინის ბანკებმა და ოჯახებს ალებული კრედიტები გაუძვირეს)

შედარებით უფრო ძილერი აღმოჩნდა კორონავირუსის მეორე ტალღა, გაიზარდა თვითიზოლაციაში მყოფი პაციენტების რიცხვი. ხანგრძლივი დროით სამსახურების უმრავლესობა გადავიდა დისტანციურ რეჟიმზე, ასევე დისტანციურ რეჟიმზე გადავიდა სკოლამდელი, დაწყებითი, საშუალო და უმაღლესი

განათლება. გაჩერდა საზოგადოებრივი ტრანსპორტი, რამაც დიდი დარტყმა მიაყენა საშუალო და საშუალოზე ქვემოთ მყოფ საზოგადოების ნაწილს. თუმცა, ამ შემთხვევაშიც, ბევრმა მომსახურების სფერომ თანამშრომლებისთვის შეძლო საკუთარი ხარჯებით ტრანსპორტის უზრუნველყოფა.

ქვეყანაში გაზრდილ უმუშევართა ყველაზე დიდი წილი, სავაჭრო და მომსახურების სექტორზე მოდის, ასობით თანამშრომლმა დროებით დაკარგა შემოსავალი.

უნდა ითქვას, რომ თითქმის სამმაგ ოდენობას მიაღწია კერძო სამარშუტო ტაქსების შემოსავალმა და ადგილზე მიტანის სერვისებმა.

კოვიდ-19-ით ინფიცირებული პაციენტების ხარჯის ზრდა, მოყვა რაოდენობის გაზრდასა და სიმძიმეს. ისინი შემდეგ კატეგორიებად დაიყო:

- ა) უსიმპტომო
- ბ) მსუბუქი
- გ) საშუალო სიმძიმის
- დ) მძიმე

პირველი კატეგორია, თავად სიტყვიდან გამომდინარე, ჩანს, არ საჭიროებს არანაირ სამედიცინო ჩარევას. ზოგიერთმა ადამიანმა ვირუსის ისე გადაიტანა, შეიძლება ითქვას, ვერც გაიგო და, შესაბამისად, ხარჯიც არ გვაქვს, მაქსიმუმ ის ტესტის ღირებულებას შეადგენს.

პაციენტების მეორე კატეგორიას მიეკუთვნება თერაპიული პაციენტები. მათი საშუალო ფაქტიური ხარჯი შეადგენს 700-800 ლარამდე თანხის ოდენობას.

მესამე კატეგორიაში შედიან პაციენტები, რომლებიც იმყოფებიან რეანიმაციულ გაყოფილებაში ინტუბაციის გარეშე პირველი დონის ინტენსიური მკურნალობით, მათზე საშუალოდ ფაქტიური ხარჯი 2500-3000 ლარამდეა.

მეოთხე კატეგორია პაციენტებისა, აპარატული მხარდაჭერის ქვეშაა, საიდანაც გამოჯამრთელების შანსი შედარებით მცირეა, დაახლოებით 15-30% ადამიანებისა თუ აღიდგენს სასიცოცხლო ფუნქციებს და მათი ფაქტიური ხარჯი 5000 ცდება ზოგიერთ შემთხვევაში.

ამ დროისათვის სრულად ქვეყნის მასშტაბით ინფიცირებულია 245,789 ადამიანი, მონაცემები ყოველ წამს იცვლება.

უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად დიდი მცდელობისა ვირუსმა დიდი დანაკარგი მოუტანა ქვეყნის ეკონომიკას, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების მინისტრის ნათია თურნავას განცხადებით, მხოლოდ ერთ თვეში ირანთან და ჩინეთთან პირდაპირი ავიამიმოსვლის შეჩერებამ საქართველოში გამოიწვია დაახლოებით 30 მილიონი ლარის ზარალი, რთული წარმოსადგენი არ უნდა იყოს, რა ხდება დღემდე.

პანდემიამ განსაკუთრებული დარტყმა მიაყენა

ეროვნულ ვალუტას დოლართან და ევროსთან მიმართებაში, რასაც ფასების კატასტროფული ზრდა მოჰყვა.

საგარეო ტურიზმი, რომელიც საქართველოს ეკონომიკურ ძლიერ მხარეს წარმოადგენდა და ბოლო პერიოდში ექსპერტები მის ზრდას 3-4% ვარაუდობდნენ, პირიქით დაქვეითდა - საზღვრების ჩაკეტვამ უარყოფითი გავლენა იქონია და თითქმის სრულად შეჩერებულია ამ ეტაპზე, სამაგიეროდ, გაიზარდა შიგა ტურიზმი. გარე მიმოსვლის შეზღუდვამ ქართველებს საქართველო ანახა.

მნიშვნელოვნად შემცირდა საგარეო ვაჭრობაც, მიუხედავად იმისა, რომ, ამ მხრივ, შეზღუდვები თითქმის არ დანესებულა. კრახს განიცდის სამშენებლო ბიზნესი. ამ ყველაფერთან ერთად, ჩვენდა საკეთილდღეოდ, უნდა ითქვას, რომ საზღვარგარეთიდან ფულადი გზავნილები გაზრდილია 9,5%-ით.

მსოფლიო ბანკმა, 2020 წლის 8 აპრილს, საქართველოს ეკონომიკური სცენარი განიხილა. რამოდენიმე დღით ადრე, საკუთარი ვარაუდები გამოთქვა აზიის ბანკმაც. მათი შედარება კი შემდეგში მდგომარეობს - ორივეს პროგნოზით, უახლოეს მომავალში, საქართველოს ეკონომიკის ნამატი 0-ს მიუახლოვდება, არის შანსი, რომ ის 0% ქვემოთაც ჩამოვიდეს, აზიის ბანკის პროგნოზი მეტად ოპტიმისტურია, გვაქვს შანსი რომ 0%-ს დავჯერდებით, ხოლო მსოფლიო ბანკი ვარაუდობს -4,4 დან -2,8 პროცენტებს შორის მოვექცევით. 2021 წლის ბოლოს, ექსპერტები ეკონომიკურ ზრდას ვარაუდობენ 4,5%-ით.

დასკვნით ნაწილში, შეიძლება ვთქვათ, რომ ისეთი პატარა ქვეყანა, როგორც საქართველოა, ღირსეულად უწევს წინააღმდეგობას არსებულ სიტუაციას. თუ შევადარებთ ისეთ დიდ ქვეყანას, როგორცაა იტალია, სადაც ჯანდაცვა თითქმის ჩამოშლილია ან საფრანგეთს და მსგავს ქვეყნებს, ჩვენი ხელისუფლების ბრძოლა ვირუსის წინააღმდეგ მსოფლიოში წარმატებულ მაგალითად განიხილება.

კრიზისმა აჩვენა, რომ საქართველოს ჯანდაცვის სისტემა სწრაფი გადანეყვებილების უნარით და აღსრულებით გამორჩეულია. ჩვენმა ქვეყანამ უფრო სწრაფად იმოქმედა ვიდრე ჩინეთმა და გაცილებით ნამყვანმა სხვა მრავალმა ქვეყანამ. აქედან გამოდინარე, ეს უნდა გახდეს სავიზიტო ბარათი მსოფლიოში. მოხდეს ინვესტიორების მოზიდვა და სამომავლო გეგმების შემუშავება ამ კუთხით.

ბამოყენებული ლიტერატურა:

1. პირველი საუნივერსიტეტო კლინიკა
2. moh.gov.ge
3. stop.cov.ge
4. https://eprc.ge/uploads/brosh/COVID_fin-geo.pdf
5. <https://sustainability.ge/covid-19/>

PECULIARITIES OF REMOTE WORK

MAKVALA ROBAKIDZE
Georgian Technical University
doctoral student

ABSTRACT

This work consists the peculiarities of working remotely. The Covid-19 pandemic has allowed us to rethink the importance of digital technologies and data synthesis to human capabilities. It is true that the word “pandemic” evokes a negative association, but it has accelerated such important processes as, for example, making a choice about the workplace - what the employee prefers - work from home or office. The answer to this

is individual and depends directly on the specific person, from where he / she manages to concentrate better and perform the assigned duties. The IT technologies developed in recent years have allowed us to continue working remotely when offices were closed due to a pandemic and public transport was stopped, and due to strict regulations it was even forbidden to leave the house. It would even be hard to imagine what would have happened if it had not been for the willingness of schools, banks, large corporations, telecommunications and development companies to work remotely. The world has undergone quite a sudden change, however, companies that have been prepared for crisis situations will be even more successful and developed after the pandemic will be ended.

Keywords : Globalization, remote work, pandemic, technology, employee, research, workplace.

დისტანციურ მუშაობაზე საყოველთაო გადასვლის თავისებურებები

მაყვალა რობაკიძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
ბიზნესტექნოლოგიების ფაკულტეტის დოქტორანტი

ანოტაცია

ნაშრომში განხილულია დისტანციურად მუშაობის თავისებურებები. Covid-19-ით გამოწვეულმა პანდემიამ საშუალება მოგვცა გადაგვეაზრებინა ციფრული ტექნოლოგიებისა და მონაცემების სინთეზის მნიშვნელობა ადამიანის შესაძლებლობებთან. მართალია, სიტყვა “პანდემია” ნეგატიურ ასოციაციას იწვევს, თუმცა სწორედ მან დააჩქარა ისეთი მნიშვნელოვანი პროცესები, როგორცაა მაგალითად, არჩევანის გაკეთება სამუშაო სივრცესთან დაკავშირებით – რა ურჩევნია თანამშრომელს- იმუშაოს სახლიდან თუ ოფისიდან. ამაზე პასუხი ინდივიდუალურია და დამოკიდებულია უშუალოდ კონკრეტულ პიროვნებაზე, თუ საიდან ახერხებს უკეთ კონცენტრირებას და დაკისრებული მოვალეობების შესრულებას. უკანასკნელ წლებში განვითარებულმა IT-ტექნოლოგიებმა მოგვცა საშუალება გაგვეგრძელებინა მუშაობა დისტანციურად მაშინ, როდესაც პანდემიის გამო დაიხურა ოფისები და გაჩერდა საზოგადოებრივი ტრანსპორტი, მკაცრი რაგულაციების გამო კი სახლიდან გასვლაც აიკრძალა. წარმოდგენაც კი რთული იქნებოდა, რა მოხდებოდა რომ არ ყოფილიყო მზაობა, რათა სკოლებს, ბანკებს, მსხვილ კორპორაციებს, სატელეკომუნიკაციო და განმავითარებელ კომპანიებს ემუშავათ დისტანციურად. მსოფლიომ საკმაოდ მოულოდნელი ცვლილება განიცადა, თუმცა კომპანიები, რომლებმაც მზადყოფნა გამოავლინა კრიზისული სიტუაციებისადმი, პანდემიის ჩავლის შემდეგ კიდევ უფრო წარმატებულები და განვითარებულები იქნებიან.

საკვანძო სიტყვები : გლობალიზაცია, დისტანციური მუშაობა, პანდემია, ტექნოლოგია, თანამშრომელი, კვლევა, სამუშაო ადგილი.

ძირითადი ტექსტი

მეცნიერულ-ტექნიკურმა პროგრესმა და გლობალიზაციამ მსოფლიოს მრავალმხრივი სარგებელი მოუტანა. მათ შორის - საშუალება კომპანიებს ემუშავათ დისტანციურად. ბოლო რამდენიმე წელია, IT ტექნოლოგიები ელვისებური სისწრაფით ვითარდება და იცვლება, ყოველი დღე არის ახალი გამოწვევა და სიახლე. საუბარი დისტანციურ მუშაობაზე მიმდინარეობდა მრავალი წელი, თუმცა იმისთვის, რომ ერთ დღეს სამყარო შეიცვლებოდა და ბანკები, სატელეკომუნიკაციო კომპანიები თუ სხვა მსხვილი კორპორაციები გადავიდოდნენ სრულ დისტანციურ მუშაობაზე, მზადება ნამდვილად არ ყოფილა. მეცნიერებმა უკვე დაიწყეს საუბარი იმაზე, რომ რაც გააკეთა პანდემიამ სულ რამდენიმე თვეში, სხვა შემთხვევაში წლებიც კი დასჭირდებოდა. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ პანდემია იყო ერთგვარი ბიძგი, რომელმაც შეძლო და გააკეთა ნახტომი, რის შედეგადაც ელვისებური სისწრაფედ მოხდა ჩვენი გაღვივება ციფრულ გარემოში: საკუთარი სახლი იქცა ჩვენს ოფისად, სათათბიროდ, უნივერსიტეტად, სკოლად, მაღაზიად. პანდემიამდე ბევრად ადრე დისტანციური მუშაობის კონცეფცია შეიმუშავა ამერიკელმა ჯეკ ნილსმა. 1972 წელს მას გაუჩნდა იდეა, რომ არ არის აუცილებელი თანამშრომლების ოფისში შენარჩუნება, რადგან კომუნიკაციის თანამედროვე ინსტრუმენტები იძლევა შესაძლებლობას მათ აკეთონ საქმე დისტანციურად. თავისი თეორიის პრაქტიკაში შესამოწმებლად, მან სამხრეთ კალიფორნიის უნივერსიტეტში ჩაატარა ექსპერიმენტი, რომლის შედეგებზეც დაწერა მოხსენება და მიიღო დაფინანსება ამერიკის ეროვნული სამეცნიერო ფონდისგან. ხელისუფლება დაინტერესდა დისტანციური მუშაობის იდეის შემუშავებით, დარჩა გადასაჭრელი მხოლოდ ქსელის პრობლემები, რომლებიც მწვავე იყო ქალაქებში. შრომის ახალმა ორგანიზაციამ შესაძლებელი გახადა ამ საკითხების მოგვარება და ამავე დროს სამუშაო ადგილების შექმნა პერიფერიაში მყოფი მოსახლეობისთვის. შემდგომში დამკვიდრდა ასეთი მონოდებაც კი: «Working at Home Can Save Gasoline»: - შინ შრომა სანავის ეკონომიის საშუალებას იძლევა. Dieringer Research Group- მა ჩაატარა კვლევა, რომლის თანახმად 2006 წელს თანამშრომელთა რაოდენობა, რომლებიც თვეში ერთხელ მაინც მუშაობენ დისტანციურად, 12,4 მილიონს შეადგენდა, 2008 წელს კი ეს რიცხვი უკვე 17,8 მილიონამდე გაიზარდა.

გამოკვეთილია დისტანციური მუშაობის პოზიტივები:

დისტანციური გუნდის ხარჯეფექტიანობა - იზოგება საოფისე ფართი, საოფისე ტექნიკა, დაზღვევის,

გათბობის, კონდიციონერების და სხვა ხარჯები. - რომ აღარაფერი ვთქვათ წყალსა და ელექტროენერჯიაზე.

თანამშრომელთა მეტი თავისუფლება ანუ მეტი ბედნიერება - ჩვენ ვმუშაობთ, რათა ვიცხოვროთ და არა პირიქით, თანამშრომელს სანამ თავდაუზოგავად შრომობს დახურული კორპორაციის ოფისის კედლებში, შეიძლება ძალიან ენატრებოდეს თავისი შვილი, ძმა, დედა ან სურდეს თავისი ეზოდან ან კორპუსის აივნიდან მუშაობა, მისთვის უფრო მეტად კომფორტულ და მყუდრო გარემოში. თავისუფალი თანამშრომელი მეტად მოტივირებულია თავისი საქმის კეთილსინდისიერად და დროულად შესრულებისათვის. (Quality of Life Influences Output).

შეიძლება ვთქვათ, რომ ჩვენ უკვე ახალ ციფრულ ეპოქაში შევედით და ზოგი შეიძლება დროს ცოტათი ჩამორჩეს. საინტერესოა, რომ არსებობს მცდარი წარმოდგენები ამ ახალი სამუშაო კონცეფციის შესახებ. შეიძლება დაისვას კითხვა: რეალურად კეთდება თუ არა სამუშაო, თუ ეს არის საშუალება, რომ გააკეთოთ ის, რაც გსურთ. სინამდვილეში პირიქითაა. როდესაც ადამიანები დისტანციურად მუშაობენ, მათ გაცილებით მეტი სამუშაოს შესრულება სჭირდებათ. დღეს უამრავი ხელსაწყო არსებობს, რომლებიც დაგეხმარებათ თქვენი დროის თვალყურისდევნებაში, როგორებიცაა: Toggl, Harvest და TimeDoctor. უდიდესი როლი აქვს ასეთ დროს კომპანიის შიდა კომუნიკაციას და გამჭვირვალობას. როდესაც როლები და პასუხისმგებლობები ირკვევა და ნაბიჯ-ნაბიჯ სამუშაო პროცესი ყველასათვის გასაგები ხდება, ნებისმიერ გუნდს შეუძლია მნიშვნელოვნად გაზარდოს თავისი პოტენციალი. თუ მნიშვნელოვანი გადანყვეტილება მიიღება და ამის შესახებ ინფორმაცია მხოლოდ გუნდის ზოგიერთ წევრამდე მივა, «სიბნელეში» დარჩენილები გაუცნობიერებლად არასწორი მიმართულებით შეიძლება წავიდნენ.

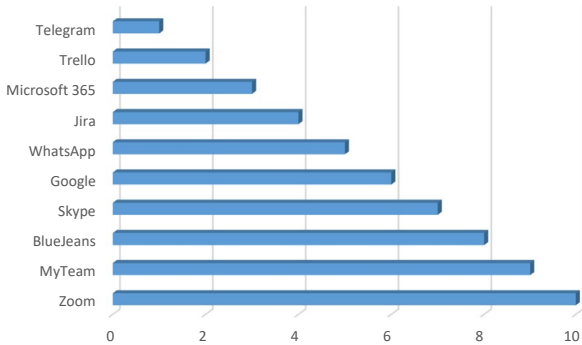
კომუნიკაცია თანამშრომელს უნდა მიენდობოდეს ყველა არხის საშუალებით. რეგულარული საფოსტო შეტყობინებით, შიდა საიტზე სიახლეების შესახებ ინფორმაციის განთავსებით, ასევე სხვადასხვა ონლაინ პლატფორმები იძლევა საშუალებას, რომ გავმართოთ პრეზენტაციები და ჩვენი სამომავლო გეგმები გუნდის წევრებს გაუზიაროთ.

არსებობს მოსაზრებაც, რომ სამყარო აღარასდროს იქნება ისეთი, როგორც იყო 2020- ის დასაწყისში ანუ პანდემიამდე და რომ მსხვილი კორპორაციები შეინარჩუნებენ დისტანციური მუშაობის რეჟიმს პანდემიის დასრულების შემდეგაც. რა თქმა უნდა, ნაწილობრივ ეს ასეცაა, რადგან წლების განმავლობაში უამრავი ციფრული ინსტრუმენტი სწორედ იმ მიზნით იქმნებოდა, რომ ერთ დღეს

ჩვენთვის შესაძლებელი გამხდარიყო გვემუშავა იქედან, საიდანაც გვინდა (Zoom, Microsoft Teams, Jira or Asana, Google Business Enterprise, Office 365).

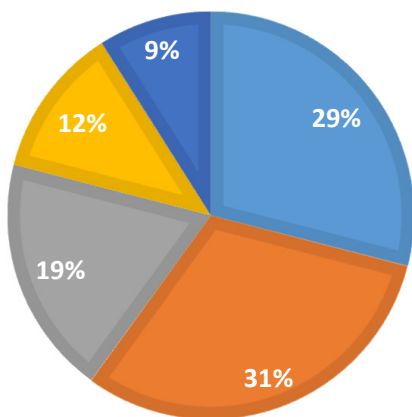
ყველაზე ხშირად გამოყენებული ციფრული პლატფორმები:

კვლევა ჩატარებულია საერთაშორისო კომპანია GWI-ის მიერ

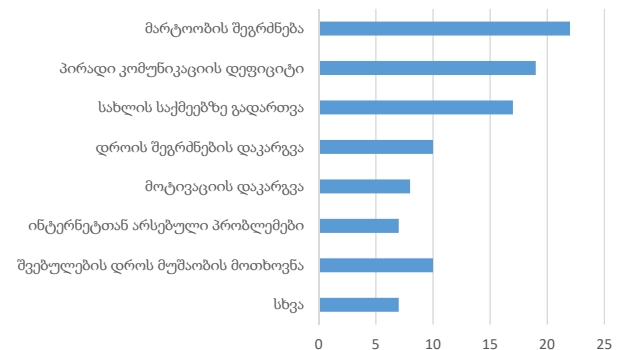
დისტანციური სამუშაო პროცესის გამართვა არც თუ ისე მარტივია. ამისათვის საჭიროა კომპანიის IT გუნდის უდიდესი რესურსი და ენერჯია, რომ ქსელმა გამართულად იმუშაოს. ასევე, რა თქმა უნდა, ყველა თანამშრომელი უზრუნველყოფილი უნდა იყოს ნოუტბუქით, უმაღლეს დონეზე უნდა იყოს დაცული უსაფრთხოებაც, მათ შორის - კონფიდენციალური ინფორმაცია. არაერთი ჩატარებული კვლევის თანახმად, დისტანციური მუშაობის რამდენიმე სირთულე გამოიკვეთა.

- ტექნიკური სირთულეები
- სწორი სამუშაო პროცესის ორგანიზება
- თანამშრომლების მოტივაცია
- სამუშაო გრაფიკის სწორი გადანაწილება
- შიდა კომუნიკაციის სწორი აგება და მართვა

კვლევა ჩატარებულია საერთაშორისო კომპანია GWI-ის მიერ

2020 წლამდე უამრავი კომპანია აძლევდა თანამშრომლებს უფლებას, დისტანციურად ემუშავათ და ამით საკმაოდ ბევრი კომპანია ხდებოდა სასურველი სამუშაო ადგილი სამუშაოს მაძიებელთათვის. თუმცა, კვლევების თანახმად, ლოკდაუნის დროს, ბევრმა თანამშრომელმა დისტანციურად მუშაობის მიმართ უკმაყოფილება გამოთქვა და რამდენიმე ძირითადი მიზეზიც დაასახელა. ეს ალბათ იმიტაც არის გამონკვეთი, რომ აქამდე მამოტივირებული სლოგანი „იმუშავე საიდანაც გინდა“, უკვე ერთადერთ ალტერნატივად იქცა და მწვავე ლოკდაუნების პერიოდში მკაცრად ჩანაცვლდა სლოგანით „იმუშავე შინ“.

კვლევა ჩატარებულია საერთაშორისო კომპანია GWI-ის მიერ

4G და 5G ტექნოლოგიების განვითარებამ საშუალება მოგვცა, გამოვიყენოთ მობილური ტელეფონი ერთგვარ მოდემად და ვიმუშაოთ იქედან, საიდანაც გვინდა. საქართველომ ციფრული ეპოქის რითმს ფეხი საკმაოდ კარგად აუწყო და მრავალი კომპანია უკვე წარმატებით მუშაობს დისტანციურ რეჟიმში. აგრეთვე შეიქმნა პროექტი „იმუშავე საქართველოდან“, რომელიც იმედია წარმატებას და გარკვეულ დივიდენტებს მოუტანს ჩვენს ქვეყანას. საქართველოს მთავრობის „იმუშავე საქართველოდან“ ახალი პროექტით ქვეყანაში ჩამოსვლის და დისტანციურად მუშაობის სურვილი უკვე 40-მდე ქვეყნის 200-ზე მეტმა მოქალაქემ გამოხატა და პროექტში მონაწილეობისათვის რეგისტრაცია გაიარა.

164 აპლიკანტი საქართველოში მოგზაურობას თანმხლებ პირთან, ოჯახის წევრებთან, ერთად აპირებს, რაც იმას ნიშნავს, რომ განცხადების დადასტურების შემთხვევაში 320-ზე მეტი უცხო ქვეყნის მოქალაქე უკვე შეძლებს საქართველოში ჩამოსვლას და დისტანციურად მუშაობას. მიღებული აპლიკაციების 56% „თვითდასაქმებული“

THE NEW ECONOMIST / ახალი ეკონომისტი

23 % სრულ განაკვეთზე დასაქმებული, ხოლო 21 % მენარმეა. პროექტი „იმუშავე საქართველოდან“ 27 აგვისტოდან დაიწყო და მოკლე დროში დიდი დაინტერესება მოიპოვა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში, განსაკუთრებით კი აშშ-ში, დიდ ბრიტანეთში, კანადაში, თურქეთსა და სხვა სახელმწიფოებში. ქვეთ ლისტერი ერთ-ერთი წამყვანი ორგანოს, Global Workplace Analytics (GWA)-ს პრეზიდენტია, რომელიც შეისწავლის, თუ როგორ შეიძლება სახლში მუშაობის ინტეგრირებულმა სტრატეგიამ მაქსიმალურად დიდი ეფექტიანობა გამოავლინოს როგორც დამსაქმებლებში, ისე დასაქმებულ ადამიანებში. მისი აზრით, დისტანციური სამუშაოს შეთავაზება ბიზნესს უფრო კონკურენტუნარიანს ხდის პროდუქტის, მისიისა და ბიზნესის მიზნების მიუხედავად. მისი ორგანიზაციის კვლევა ასობით ცნობილ გამომცემლობაში იბეჭდება, მათ შორის Harvard Business Review, New York Times, Wall Street Journal, Washington Post და მრავალი სხვა. ქვეთ ლისტერი უკვე ათწლეულზე მეტია, რაც სამუშაო ადგილების ტენდენციებს შეისწავლის და კონსულტაციებს სხვადასხვა კომპანიის ხელმძღვანელებს უტარებს. იგი აღიარებული ექსპერტია სახლში «ტელე-სამუშაო» პროგრამების გავრცელებისა და გავლენის საკითხებში. ასევე, გახლავთ რამდენიმე

ნიგნის ავტორიც და ჯონ მესენჯერის რედაქციით გამოცემული ნიგნის Telework in the 21st Century (ედუარდ ელგარი, 2019) თანაავტორი.

საბოლოო დასკვნების გაკეთებას დისტანციური მუშაობის უპირატესობებისა და ნაკლოვანებების შესახებ ალბათ ჯერ კიდევ დიდი დრო და საფუძვლიანი ანალიზი დასჭირდება, თუმცა, ამ ეტაპზე, შეგვიძლია თავისუფლად ვთქვათ: «მაგარია, როდესაც გაქვს არჩევანი, იმუშაო საიდანაც გინდა!»

გამოყენებული წყაროები:

1. ანზორ აბრალავა (თბილისი 2014) - ეკონომიკისა და ბიზნესის გლობალურ-ინოვაციური პრობლემები
2. ინტერნეტ რესურსი: <https://bm.ge/ka/article/imushave-saqartvelodan---ucxoelebis-mosazidad-mtavrobis-axali-proeqti-daiwyo/62672>
3. ინტერნეტ რესურსი: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20200424-1>
4. ინტერნეტ რესურსი : <https://remoters.net/remote-work-trends-future-insights/>
5. <https://keap.com/business-success-blog/business-management/culture/the-6-core-features-of-an-effective-remote-work-policy>

IMPACT OF THE COVID-19 ON THE ENVIRONMENT: CHALLENGES AND DIFFICULTIES

TARIEL LOMIA

Ph.D candidate in Economics

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Faculty of Economics and Business

E-mail: tariel.lomia@tsu.ge

ABSTRACT

The coronavirus has already been described by many scientists as the third world war that caused the greatest damage to the world economy. The coronavirus took not only weak, vulnerable states but also developed and rich states hostage. Today, these powerful states are experiencing a collapse in the grip of the COVID-19 epidemic. The virus has fundamentally changed today's global order with this effect. This article aims to examine the impact of COVID-19 on the world economy based on the importance of coronavirus-related issues. More specifically, the study focuses on the role of coronavirus in the context of the environment where we live.

Keywords: COVID-19, pandemic, economy, ecology, environment.

INTRODUCTION

The coronavirus (COVID-19) pandemic was announced on 11 March 2020 by the World Health Organisation. It brought considerable human suffering and marked a turning point for the political and economic system of the world. The virus not only travelling to different countries but is now circulating in those countries. According to the World Health Organisation, coronavirus is affecting more than 200 countries, out of which more than 2 000 000 people worldwide have died with the virus and there are almost 94,414,991 confirmed cases of the Covid-19 [23]. As of January 15, 2020, the U.S., Brazil, India and Russia have seen the highest number of reported fatalities.

Thus, the sudden spread of a new type of COVID-19 has become a major challenge to the world. For the first time since World War II, political and scientific elite once again faced the issue of saving humanity and civilization. Unlike World War I and World War II, in the twenty-first century, the enemy is “invisible”, and it simultaneously poses a serious threat to strong and developed as well as economically weak and less developed countries. Recent events have clearly shown the failure of the world economic policy of today and

reflectively demonstrated that if not the coronavirus outbreak, those deficiencies would have gone unnoticed further for millenniums. Considering the high relevance of the topic, the present paper aims to review the impact of COVID-19 on the world in the political and economic context, and analyses the transformation of the world order in the post-pandemic era [11]. The most obvious illustration of this view is the “new earth” seen after the quarantine and self-isolation of millions of families in more than 200 countries around the world, in which there is a real possibility of harmonious coexistence between humans and nature.

Coronavirus was first discovered in China in February 2003. It is one of the groups of viruses, which consists of genetic material surrounded by protein tentacles and resembles a crown, hence its name – corona means „crown“ in Latin. It causes mild or severe respiratory syndrome in an infected body and is transmitted from person to person through the airways. In 2003, the virus spread from China to various countries in Europe and Asia, killing hundreds of people. It also significantly hampered China's economic development, which at the time accounted for 4% of the world GDP [24]. However, the extent of the previously unknown

strain of the new coronavirus is unprecedented in recent history. There is an opinion that the main disease carriers are wild animals and it has initially been spread to the Chinese city of Wuhan, where trade in wild animals is considered a legal activity. However, this view has not yet been scientifically substantiated until today [18]. The second part of the scholars develops the idea that the coronavirus reservoir is a bat [3]. Whilst, the third part of the scientists believe that it is an artificially created bio-weapon that was purposefully created and distributed to reduce the number of population on Earth. However, it has not been scientifically substantiated either. On January 30, 2020, the World Health Organization declared the hitherto unknown strain of coronavirus a global threat, and on March 11, a pandemic.

Widespread restrictions on labour mobility and travel, closed borders and rising number of an unemployment rate, following the coronavirus pandemic, have adversely affected the world economy since many countries are experiencing a deep crisis and a severe economic recession [4]. The UN's Framework for the immediate socio-economic response to the COVID 19 Crisis warns that "The COVID-19 pandemic is far more than a health crisis: it is affecting societies and economies at their core. While the impact of the pandemic will vary from country to country, it will most likely increase poverty and inequalities at a global scale, making the achievement of SDGs even more urgent" [22].

As mentioned above, since the governments implemented widespread restrictions on social contact to stop the spread of the virus, there is a common agreement among economists that as a consequence of this, most major economies are estimated to lose approximately 2.4 percent of their gross domestic product (GDP) over 2020 [5].

COVID-19 AND THE NATURAL ENVIRONMENT

The new coronavirus pandemic marked the beginning of a major shift in political and economic power and demonstrated the failure of great nations which reportedly failed to effectively fight against the virus. More specifically, following the coronavirus outbreak, the number of eurosceptics has particularly increased. Those radical groups criticize the EU policy and argue that that organisation could not or (did not) provide sufficient financial assistance to the member states and demonstrated less effectiveness in a battlefield.

However, Euroscepticism started earlier in the 2010s, following the Arab Spring in the Arab-majority states of North Africa and the Middle East, which began in response to oppressive regimes, high level of corruption and a low standard of living in Tunisia. The mentioned, in turn, caused the issues of migration from the Arab-countries to the European countries. In addition to that, Brexit (the EU leaving the EU) and a rise of populism has also posed a major threat to the Eurointegration process.

In parallel with the severe economic, political, and social crisis caused by the coronavirus, on March 1, 2020, the article published by the BBC (British Broadcasting Corporation), got the world's attention. The article was based on NASA (The National Aeronautics and Space Administration). In the photos taken by the satellite, it can clearly be seen that after the quarantine of millions of people throughout China, and suspended transport and industrial activities, the rate of air pollution has hugely been reduced due to the sharp decline in nitrogen dioxide levels in the air. According to the study, the air had initially been cleaned in the territory of the city of Wuhan, after which it spread to other major cities in China [1].

As it is well-known that nitrogen dioxide in the air is mainly caused by harmful substances emitted by motor vehicles, as well as industrial and construction facilities, which in turn, has a negative impact on human health and contributes to various deadly diseases. According to a study conducted by Belgian scientists in 2019, polluted air in the body of a pregnant woman from the lungs enters the bloodstream and causes a violation of placental norms between the mother and the fetus, which slows down the natural process of perfect fetal growth and development [16].

According to the British publication "The Independent", after the quarantine of India's 1.4 billion of population, the level of air pollution in the country has dropped significantly and for the first time during the thirty years, it became possible to see the peaks of the Himalayan range from different parts of northern India. Across the country, the air quality index improved by about 33% compared to the same period last year [8].

In an article published by SNN on March 16, 2020, the authors, Jack Guy and Valentina Donato, focus on a fact recorded in one of the most popular tourist cities in Italy, Venice, which had initially been spread on Twitter, and it attracted the attention of influential American publications later on. As a consequence of the reduction of the flow of visitors, the air in Italy has

been purified and then fish and swans appeared in it. Previously, due to the high rate of pollution, it was practically impossible to see fish in the canals of Venice [6]. Nowadays, travel and tourism are considered to be one of the largest industries in the world [25]. The number of international tourists is growing regularly, however as has been demonstrated it might have a negative impact on the environment as well. The British publication "The Guardian", based on data obtained from the European Space Agency, published a visual material that shows the improved ecological situation in Europe and Asia as a result of suspended flights and closed factories in many of the countries of the world.

Rume and Islam (2020) argue that "the pandemic situation significantly improves air quality in different cities across the world, reduces GHGs emission, lessens water pollution and noise, and reduces the pressure on the tourist destinations, which may assist with the restoration of the ecological system. In addition to that, there are also some negative consequences of COVID-19, such as increase of medical waste, haphazard use and disposal of disinfectants, mask, and gloves; and burden of untreated wastes continuously endangering the environment. It seems that economic activities will return soon after the pandemic, and the situation might change".

A large proportion of researchers believe that one of the main sources of coronavirus spread may be human pollution, which took on a global character in the era of globalization and led to catastrophic climate change. Numerous scientists believe that at various stages of time, it was the gross interference in human nature that led to the worldwide spread of deadly diseases such as Bird flu (avian influenza), Ebola, SARS and others. A striking example of the above view is the large-scale fires in Brazil (Amazon rainforest) and Australia in late 2019 [11].

Called the "Lungs of the Earth", the Amazon forest, covers the territory of nine countries. This basin encompasses 7,000,000 km². The majority of the forest is contained within Brazil, with 60% of the rainforest, followed by Peru with 13%, Colombia with 10%, and with minor amounts in Bolivia, Ecuador, French Guiana, Guyana, Suriname, and Venezuela. The forest absorbs up to a million carbon dioxide annually and releases 20% of the world's oxygen into the atmosphere. In 2019, a fire burned more than 9,060 square kilometres of Amazon rainforest. Many species of animals and plants have been destroyed. According to the National Space Research Institute (INPE), fire cases in the Ama-

zon rainforest increased to 85% and reached a record high in 2019 [7]. Human pollution of the natural environment, and negligence of the human being toward nature, and gross interference in it should also be taken into consideration. It is a man, who for the sake of a personal gain, treats nature harshly, while the jungle has its own laws.

According to a study by the BBC, based on studies by European, American and Chinese scientists, by 2070, as a result of climate change and global warming, temperatures in the habitats of some 3 billion people will be unbearably warm. The changes will particularly affect the population of Latin America, Central Africa and Australia. Researchers believe that it will bring enormous damage to the environment we are living in, later on [2].

CONCLUSION

Ecologists suppose that in terms of environmental protection, the continuation of the current trend in the world may lead to the extinction of mankind after some centuries. That is why it is critically important for people to think about what damage they are doing to the natural environment and realize its bitter consequences in the long run. In the modern era of globalization, in parallel with the development of industry, climate change, caused by daily human activities also led to large-scale fires in Australia, which unlike the Amazon fires, raged for several months. The fire killed 23 people, completely destroyed more than 1,500 homes and more than 500 million animals, especially the unique species of koalas.

The crisis caused by the coronavirus has clearly shown us the shortcomings and deficiencies of the global economy of today that is suffering from a significant stagnation following the COVID-19 crisis. It is also a unique lesson to the people. They have to realize that harmful interference of humans in nature will, sooner or later end in disastrous consequences for humanity. The European Union has hugely been criticised as well. Eurosceptics continuously argued that despite the EU financial assistance to its member or non-member states, the largest economic organization failed to use all the effective leverage to support Italy in the most difficult situation when it needed help badly.

The economy should primarily focus on human benefit, and the governments should serve this purpose as well. It is necessary to draw attention to the urban greenery policy, raise public awareness on the environment

issues (such as: climate change, pollution, environmental degradation, and resource depletion etc.). Furthermore, coordinated work of states to protect the environment and improve the ecological situation is becoming of a critical significance, which, above all, requires more at-

tention from the side of the EU since real, effective steps to be taken by the organisation on this issue. Otherwise, humanity will be in danger of ecological catastrophe which has unanimously been acknowledged by many of the leading ecologists of the world.

BIBLIOGRAPHY

1. BBC. 2020. BBC News, „Coronavirus: Nasa images show China pollution clear amid slowdown“. 29 February, 2020. Available: <https://www.bbc.com/news/world-asia-51691967>.
2. BBC News, 2020. „Climate change: More than 3bn could live in extreme heat by 2070“. 5 May, 2020. Available: <https://www.bbc.com/news/science-environment-5254358>.
3. Biorxiv, „Evolutionary origins of the SARS-CoV-2 sarbecovirus lineage responsible for the COVID-19 pandemic“. Cold spring harbor laboratory. March 31, 2020. Available: <https://www.biorxiv.org/content/10.1101/2020.03.30.015008v1>.
4. Davis, M., 2020. The story of COVID-19, by the numbers. Oxford University Press's Academic Insights for the Thinking World. Available: <https://blog.oup.com/2020/03/the-story-of-covid-19-by-the-numbers/>.
5. Duffin, E., 2020. Impact of the coronavirus pandemic on the global economy - Statistics & Facts. Statista. Available: <https://www.statista.com/topics/6139/covid-19-impact-on-the-global-economy/>.
6. Guy, J. and Donato, V., „Venice's canal water looks clearer as coronavirus keeps visitors away“. 16 March, 2020. Available: <https://edition.cnn.com/travel/article/venice-canals-clear-water-scli-intl/index.html>.
7. Henden, A., „Amazon rainforest fire: How did the Amazon fire start? How long has it been on fire“. 27 August, 2020. Available: <https://www.express.co.uk/news/world/1168299/amazon-rainforest-fire-how-did-amazon-fires-start-cause-deforestation-how-long-fire>.
8. INDEPENDENT, „Himalayas seen for first time in decades from 125 miles away after pollution drop“. 8 April, 2020. Available: https://www.independent.co.uk/environment/himalayas-mountain-range-asia-india-pollution-coronavirus-lockdown-a9456446.html?utm_medium=Social&utm_source=Facebook&fbclid=IwAR2FA5N5tQGA1DhyX8QXuvEkTg3HiKJZ6gFCw1e48l-g216_ckn-YxSFpH8#Echobox=1586379073.
9. Lomia, E., 2020. „ახალი მსოფლიო ნებსრიგის“ ისტორიული ნარატივები. The New Economist, 15(1, 2020), pp.1-1.
10. Lomia, E., 2020. Political Realism in International Relations: Classical Realism, Neo-realism, and Neo-Classical Realism. International Journal of Social, Political and Economic Research, 7(3), pp.591-600.
11. Lomia, T, Lomia, E. 2020. „COVID-19 AS A MAJOR POLITICAL AND ECONOMIC CHALLENGE: A NEW WORLD AND A NEW REALITY“. 8-th International Conference on Social Sciences. 21-22 July 2020/ Almaty, Kazakhstan. Pp. 212-215. ხელმისაწვდომია: <http://www.kongre2020.com/site.php?https://www.farabicongress.org>.
12. Lomia, T. and Lomia, E., 2020. ECONOMIC AND POLITICAL SUPPORT OF THE EUROPEAN UNION TO GEORGIA: RETROSPECTIVE ANALYSIS OF THE EU-GEORGIA RELATIONS. International Journal Vallis Aurea, 6(1), pp.35-43.
13. Lomia, T., 2018. The issue of forming rational economic policy of environmental protection. Globalization & Business.
14. Lordkipanidze, R., 2019. Confirmations about Need of Real World Market. International Charity Scientific-Research Partnership of Physical Persons, 16.
15. Lordkipanidze, R., 2019. Scientific Invitation for Conducting of Researches to Protect of Honest Competition. International Charity Scientific Research Partnership of Physical Persons, 13.
16. Nature Communications, „Ambient black carbon particles reach the fetal side of human placenta“. 17 September, 2019.
17. Rume, T. and Islam, S, 2020. Environmental effects of COVID-19 pandemic and potential strategies of sustainability. Heliyon, p.e04965. Available: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2405844020318089>

?token=62FAC86D311372A62CEBE517EC82BA8C08B05FF8D12711DD625EE6C1BB3AFA0BC500437AD6CF A6532E53B141CA541026.

18. THE LANCET, „Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China“. February 15, 2020. Available: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30183-5/fulltext#%20](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30183-5/fulltext#%20).

19. Tabatadze, L., MOTIVATION AND SOCIAL AND ECONOMIC EFFICIENCY OF AGRICULTURAL COOPERATION. In Materials of reports made at the international scientific-practical conference held at Paata Gugushvili Institute of Economics of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University in 2015 (p. 524).

20. Табатадзе, Л., Перспектива развития макроэкономической теории. saredaqcio kolegia: mecnierebaTa doqtorebi, profesorebi, p.66.

21. Tabatadze, L., 2020. The New Vision of Modern Management Theory. The New Economist, 15(1, 2020), pp.1-1.

22. United Nations Development Programme. 2020. COVID-19, Socio-economic impact. Available: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/coronavirus/socio-economic-impact-of-covid-19.html>.

23. World Health Organisation. 2020. Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. Available: <https://www.who.int/>.

24. გერაძე, რ. „კორონავირუსის ეკონომიკური შედეგები“. 26 თებერვალი, 2020. ხელმისაწვდომია: <https://forbes.ge/blog/462/koronavirusis-ekonomikuri-Sedegebi>.

25. Karchava, L. and Kutaladze, E., 2020. Tourism as one of the priority directions in Georgia/ტურიზმი როგორც ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება საქართველოში. The New Economist, 15(2, 2020), pp.1-1.

26. Karchava, L., 2014. Again about the investment environment in Georgia Or what kind of investor do we need?/ისევ საინვესტიციო გარემოს შესახებ საქართველოში ანუ როგორი ინვესტორი გვჭირდება?. The New Economist, 9(3, 2014), pp.1-1.

27. Karchava, L., 2018. Theoretical basics of business communication and Its connection with other sciences/ ბიზნესკომუნიკაციების თეორიული საფუძვლები და მისი კავშირი სხვა მეცნიერებებთან. The New Economist, 13(3, 2018), pp.1-1.

28. Lomia, E., 2020. „ახალი მსოფლიო წესრიგის“ ისტორიული ნარატივები. The New Economist, 15(1, 2020), pp.1-1.

COVID-19-ის გავლენა გარემოზე: გამოწვევები და სირთულეები

ტარიელ ლომია

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

კოვიდ-19 (კორონავირუსი) ბევრმა მეცნიერმა უკვე აღიარა, როგორც მესამე მსოფლიო ომი, რომელმაც უდიდესი ზიანი მიაყენა მსოფლიო ეკონომიკას. მან “მძევლად აიყვანა” არა მარტო სუსტი და დაუცველი, არამედ განვითარებული და ეკონომიკურად მდიდარი სახელმწიფოებიც, რომლებიც, ფაქტობრივად, კოვიდ ინფექციის კოლაფსში აღმოჩნდნენ. ვირუსმა არსებითად შეცვალა დღევანდელი მსოფლიო წესრიგი. კორონავირუსთან დაკავშირებული თემატიკის აქტუალობიდან გამომდინარე, წინამდებარე ნაშრომი მიზნად ისახავს Covid-19- ის გავლენის მოკლე მიმოხილვას მსოფლიო ეკონომიკაზე. სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია კორონავირუსის როლზე იმ უპრეცედენტო გამოწვევების ფონზე, რომლის წინაშეც ჩვენი პლანეტა დგას 21-ე საუკუნეში.

საკვანძო სიტყვები: კოვიდ-19, ეკონომიკური კრიზისი, ეკოლოგია, გარემო.

ACTUALITY AND MAIN APPROACHES OF TAX GAP CALCULATION

MIKHEIL CHIKVILADZE

Doctoral student of Ivane Javakhishvili Tbilisi
State University,
Faculty of Business and Economics.

E-mail: mishkachikviladze@yahoo.com

Phone: +995 577055600

ABSTRACT

In the modern world, along with simplicity of performing economic activity and wide spread of relevant tax-able activities online, the volume and possibilities of tax avoidance are more and more increased. Hence, taking into consideration the existing tendencies, permanent assessment and supervision of tax gap becomes even more relevant.

Tax gap analysis provides tax authorities and tax policy-makers with an impression regarding the scale of lost, not received tax income. Therefore, research and assessment of tax gap has received a great deal of attention recently. Studies in this area are conducted by almost all the countries with developed economies.

Besides the fact that Tax Gap represents not received tax income for the country, noncompliance and tax evasion also distorts the economic and competitive environment. By noncompliant actions, left without proper response by the tax authority, unscrupulous taxpayers take a competitive advantage. This circumstance will inevitably encourage and force other taxpayers (in relevant sector and not only), to use and implement the harmful practices of noncompliant taxpayers in the long run.

Despite the urgency of the problem, the scale of scientific treatment of tax gap and the relevant theoretical literature are relatively scarce. The official publications of the tax authorities are also mainly devoted to the review of the results of studies already conducted and not to the practical methodology of calculation. With this in mind, in the present article, main approaches of tax gap calculation and main factors, influencing the tax gap volume are presented. For the purposes of analysis, focus is made on indirect taxes (as they are taxes with the most stable and high fiscal effect in country's tax revenues) and the most effective ways of tax gap calculations are suggested.

Key words: Tax gap; Tax gap of indirect taxes; Approaches for tax gap calculation; Tax compliance.

საბადასახადო დანაკარგის გამომანგარისების აქტუალურობა და ძირითადი მიდგომები

მიხეილ ჩიკვილაძე

თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის
„ბიზნესის ადმინისტრირების“ სადოქტორო
პროგრამის დოქტორანტი.

ანოტაცია

თანამედროვე მსოფლიოში, ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელების სიმარტივესთან და გადასახადებით დასაბეგრი აქტივობების ონლაინ სივრცეში ფართოდ გავრცელებასთან ერთად, სულ უფრო იზრდება გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდების მასშტაბი და შესაძლებლობები. აღნიშნულიდან გამომდინარე, არსებული ტენდენციების გათვალისწინებით, კიდევ უფრო აქტუალური ხდება საგადასა-

ხადო დანაკარგების მოცულობის მუდმივი შეფასება და მონიტორინგი.

საგადასახადო დანაკარგის ანალიზი, საგადასახადო ორგანოებსა და საგადასახადო პოლიტიკის განმსაზღვრელ პირებს წარმოადგენს უქმნის და კარგული, არ მიღებული შემოსავლების მასშტაბების შესახებ, ამიტომ მის კვლევასა და შეფასებას ბოლო პერიოდში განსაკუთრებით დიდი ყურადღება ეთმობა. აღნიშნული მიმართულებით, კვლევებს აწარმოებს განვითარებული ეკონომიკის მქონე თითქმის ყველა ქვეყანა.

გარდა იმისა, რომ საგადასახადო დანაკარგი სახელმწიფოსათვის წარმოადგენს არ მიღებულ საგადასახადო შემოსავალს, გადასახადების თავიდან არიდება და არ გადახდა ასევე ამახინჯებს ეკონომიკურ და კონკურენტულ გარემოს. საგადასახადო ორგანოს მხრიდან შესაბამისი რეაგირების გარეშე დატოვებული კანონშეუსაბამო ქმედებებით, არაკეთილსინდისიერი გადამხდელები იღებენ კონკურენტულ უპირატესობას. აღნიშნული გარემოება გრძელვადიან პერიოდში აუცილებლად ნაახალისებს და აიძულებს სხვა, შესაბამისი სექტორის გადამხდელებს (და არამართო მათ), გამოიყენონ და დანერგონ არაკანონმორჩილი გადამხდელების მავნე პრაქტიკა.

მიუხედავად პრობლემის აქტუალურობისა, საგადასახადო დანაკარგის მეცნიერული დამუშავების მასშტაბი და შესაბამისი თეორიული ლიტერატურა საკმაოდ მწირია. საგადასახადო ორგანოთა ოფიციალური პუბლიკაციებიც ძირითადად ეძღვნება უკვე ჩატარებული კვლევების შედეგების მიმოხილვას და არა გამოთვლის პრაქტიკულ მეთოდოლოგიას. აღნიშნულის გათვალისწინებით, წინამდებარე სტატიაში განხილულია საგადასახადო დანაკარგების გამოანგარიშების ძირითადი მიდგომები და ის მთავარი ფაქტორები, რომლებიც საგადასახადო დანაკარგის მოცულობაზე ახდენენ გავლენას. ანალიზის მიზნით ყურადღება გამახვილებულია არაპირდაპირ გადასახადებზე, როგორც ქვეყნის საგადასახადო შემოსულობების ყველაზე სტაბილურ და მაღალი ფისკალური მნიშვნელობის გადასახადებზე და შემოთავაზებულია მათი საგადასახადო დანაკარგის გამოთვლის ყველაზე ეფექტიანი გზები.

საკვანძო სიტყვები: საგადასახადო დანაკარგი, არაპირდაპირი გადასახადების საგადასახადო დანაკარგი, საგადასახადო დანაკარგის გამოანგარიშების მიდგომები, საგადასახადო კანონმორჩილება.

შესავალი

ზოგადი განმარტებით, საგადასახადო დანაკარგი (გაპი) წარმოადგენს სხვაობას, თეორიულად მიღწევად მაქსიმალურ და ფაქტობრივ საგადასახადო შემოსავლებს შორის. პრაქტიკაში იდეალური საგადასახადო სისტემის არსებობა შეუძლებელია და შესაბამისად, საგადასახადო დანაკარგის არსებობაც გარდაუვალ მოცემულობას წარმოადგენს. მიუხედავად ამისა, აუცილებელია მისი ფარდობითი ოდენობის განსაზღვრა და მინიმალურ დონეზე შესანარჩუნებლად მუდმივი ზრუნვა.

საგადასახადო დანაკარგის ანალიზი, საგადასახადო ორგანოებსა და საგადასახადო პოლიტიკის განმსაზღვრელ პირებს წარმოადგენს უქმნის და კარგული, არ მიღებული შემოსავლების მასშტაბების შესახებ. საუბარია დანაკარგზე, რომელიც გამოწვეულია:

- გადასახადის დარიცხვასთან დაკავშირებული კანონშეუსაბამო ქმედებებით, როგორცაა მაგალითად, გადასახადის გადამხდელად არ დარეგისტრირება, საგადასახადო დეკლარაციის წარუდგენლობა ან დეკლარაციის შემცირებული მონაცემებით წარდგენა;

- დარიცხული გადასახადის თანხის არ გადახდით,

რაც გულისხმობს შემთხვევებს, როდესაც ვერ ხერხდება აღიარებული და დარიცხული გადასახადის თანხების სრული და დროული გადახდა/ამოღება;

- ქვეყნის საგადასახადო კანონმდებლობით დადგენილი საგადასახადო შეღავათების არსებობით, რომელთა მიხედვითაც ეკონომიკური აქტივობების საკმაოდ მნიშვნელოვანი ნაწილი გადასახადებით დაბეგვრას არ ექვემდებარება.

საგადასახადო დანაკარგების გამოანგარიშებისათვის უამრავი მიდგომა არსებობს, რომელთაგან თითოეულს გააჩნია თავის უპირატესობა და ნაკლოვანება. მოცემული სტატიის მიზანია საგადასახადო დანაკარგების კვლევისა და გაანგარიშების ძირითად მიმართულებების ანალიზი, მათგან ყველაზე ეფექტიანი მიდგომის შესარჩევად.

კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა ეკონომიკური და ფინანსური დებულებები და თეორიები, უცხოელ მეცნიერთა თანამედროვე გამოკვლევები, პუბლიკაციები და ექსპერტული შეფასებები საგადასახადო დანაკარგის კვლევის საჭიროების, მისი სტრუქტურის, გამომწვევი ფაქტორების, გამოანგარიშების მიდგომების და მონინავე საგადასახადო ადმინისტრაციებში ამ მიმართულებით არსებული პრაქტიკის შესახებ.

საგადასახადო დანაკარგებზე მოქმედი ძირითადი ფაქტორები

გავრცელებული მოსაზრებით საგადასახადო დანაკარგების არსებობა მხოლოდ საგადასახადო ორგანოს პასუხისმგებლობის სფეროს წარმოადგენს. სინამდვილეში, გაპის არსებობა არ შეიძლება აიხსნას მხოლოდ საგადასახადო ორგანოს არაეფექტიანი ფუნქციონირებით, რადგან მის მოცულობაზე მრავალი ფაქტორი ახდენს გავლენას. განვიხილოთ აღნიშნული ფაქტორები და მათი შინაარსობრივი კავშირი საგადასახადო დანაკარგების მოცულობასთან:

საგადამხდელი კულტურა და მოქალაქეების სახელმწიფოებრივი აზროვნების დონე. აღნიშნულ კომპონენტს შეესაბამება ის პირობითი შემოსავალი რომელიც მიღებული იქნებოდა საგადასახადო ორგანოს თეორიული არ არსებობის პირობებშიც. ამ მაჩვენებლის ციფრობრივი გამოსახვა, რა თქმა უნდა საკმაოდ რთულია და ის განსხვავებული იქნება ქვეყნის მოსახლეობის საგადამხდელი კულტურის, განათლების და ხელისუფლებისადმი ნდობის ხარისხიდან გამომდინარე. ზოგადად, რაც უფრო მეტად არის დარწმუნებული გადამხდელი გადასახადების გადანაწილების სამართლიანობაში და გააზრებული აქვს გადასახადების არსებობის აუცილებლობა და მნიშვნელობა, მით უფრო მაღალი იქნება აღნიშნული ფაქტორის ეფექტი.

საგადასახადო ტვირთის სიმძიმე. რაც უფრო მოცულობითია საგადასახადო ტვირთი, მით უფრო მეტი მოტივაცია აქვს გადასახადის გადამხდელს იფიქროს გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდებაზე და განიოს შესაბამისი რისკი.

საგადასახადო კანონმდებლობის სიმარტივე და არაორაზროვნება. გადაუხდელი გადასახადების საკმაოდ დიდი მოცულობა, განპირობებულია შესაბამისი გადამხდელების მიერ საგადასახადო კანონმდებლობის არ ცოდნით, რა შემთხვევაშიც მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი თავის საგადასახადო ვალდებულებას შეასრულებდა. ამავდროულად მაღალი კანონმორჩილებისათვის მნიშვნელოვანია, რომ საკანონმდებლო ჩანაწერები არ იძლეოდეს მიკერძოებული ინტერპრეტაციისა და გადასახადის თავის არიდების შესაძლებლობას.

შესაძლო საფრთხის გაცნობიერება. აღნიშნული უკავშირდება მოსალოდნელ საგადასახადო შემონმებას, შესაძლო სანქციებს და ზოგადად კანონმდებლობით დადგენილ მატერიალურ თუ არა მატერიალურ პასუხისმგებლობის სიმძიმეს, რომელიც შესაძლოა მოყვეს საგადასახადო კანონმდებ-

ლობის დარღვევას, მისი აღმოჩენის შემთხვევაში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ეს არის საგადასახადო უწყებისა და მისი ძირითადი ფუნქციების არსებობით გამოწვეული პრევენციული ეფექტი, რომელიც იმოქმედებდა საგადასახადო ორგანოს თეორიული სრული არაეფექტიანობის პირობებშიც. რაც უფრო მკაცრია მოსალოდნელი პასუხისმგებლობა, მით უფრო მეტად „ნებაყოფლობითი“ ხდება დეკლარირება და გადახდა. ნებაყოფლობით კანონმორჩილებად უნდა მივიჩნიოთ ისეთი კანონმორჩილება, რომელიც ხდება საგადასახადო ორგანოს პირდაპირი ჩარევისა და უშუალო მონაწილეობის გარეშე.

საგადასახადო ორგანოს ძირითადი პრევენციული და მაკონტროლებელი ქმედებები. ეს ქმედებები განსხვავებულია ყველა ქვეყანაში და მათში იგულისხმება მაგალითად: საგადასახადო დეკლარაციებში ჯამური მონაცემების ავტომატური გადამონმების მექანიზმების არსებობა, საგადასახადო დეკლარაციის სხვადასხვა გრაფების მონაცემების შედარება როგორც სხვა გრაფებთან, ასევე საგადასახადო ორგანოში არსებულ სხვა მონაცემებთან, როგორცაა: საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურები, სასაქონლო ზედნადებები, სალარო აპარატის გამოყენებით დაფიქსირებული ბრუნვა და სხვა. აღნიშნული კომპონენტი განსაკუთრებით ეფექტიანად შეიძლება იქნეს გამოყენებული საქართველოს პირობებში, ვინაიდან საგადასახადო ანგარიშგების უმეტესი ნაწილი ელექტრონულად ხორციელდება. შესაბამისად, შესაძლებელია შემუშავდეს პრევენციული პროგრამული მოდულები, რომლებიც გადამხდელს სანყის ეტაპზევე არ მისცემენ საშუალებას დაუშვან მექანიკური, ასევე სხვა ნებისითი და უნებლიე შეცდომები ანგარიშგების პროცესში. არაკანონმორჩილებასთან ბრძოლის პარალელურად, საკმაოდ მნიშვნელოვანია კანონმორჩილების ნამახალისებელი სტრატეგიის არსებობაც.

იძულებითი ღონისძიებების ეფექტიანობა. აღნიშნულში მოიაზრება საგადასახადო ორგანოს ეფექტიანობა საგადასახადო შემონმებების, საგადასახადო ორგანოსათვის კანონმდებლობით მინიჭებული გადახდევინების და კანონმორჩილების იძულების სხვადასხვა სიმკაცრის ღონისძიებების გამოყენების მიმართულებით. საგადასახადო კანონმდებლობით საგადასახადო ორგანოსათვის მინიჭებული უფლებამოსილების მრავალფეროვნებასთან და პრაქტიკულობასთან ერთად, მნიშვნელოვანია ამ უფლებამოსილების დროული და ეფექტიანი გამოყენება არაკანონმორჩილი გადამხდელების მიმართ. რაც უფრო მეტად არის გადასახადის გადამხდელი

დარწმუნებული კანონდარღვევის აღმოჩენის ეფექტიანი სისტემის არსებობაში, მით უფრო მცირდება საგადასახადო რისკი, იზრდება ნებაყოფლობითი კანონმორჩილების დონე და შესაბამისად, საგადასახადო დანაკარგის შემცირების შესაძლებლობა. რა თქმა უნდა პრაქტიკულად შეუძლებელია საგადასახადო ორგანომ ინდივიდუალური რეაგირება გააკეთოს საგადასახადო კანონმდებლობის ყველა შესაძლო შემთხვევაზე, მიუხედავად იმისა თუ რა ოდენობის ადამიანურ და სხვა რესურსებს ფლობს. ამიტომ აუცილებელია საგადასახადო რისკების მართვის ეფექტიანი სტრატეგიის შემუშავება და მისი პრაქტიკული იმპლემენტაცია.

საგადასახადო დანაკარგი ასევე შეიძლება გამოწვეული იყოს ანგარიშგების ფორმების არასრულყოფილებით და სირთულით, საგადასახადო ვალდებულების გამოანგარიშების უნებლიე ხარვეზებით, ახალი საგადასახადო ვალდებულებების შესახებ მასობრივი ინფორმირებულობის დაბალი დონით და ა.შ.

აღნიშნული ფაქტორების ჯამური შედეგობრივი გავლენა საგადასახადო კანონმორჩილებაზე, მხოლოდ საგადასახადო დანაკარგის სისტემატიური კვლევის შედეგად შეიძლება შევაფასოთ და გავაანალიზოთ. ანალიზის შედეგებიდან გამომდინარე, საგადასახადო დანაკარგის მინიმიზაციის სტრატეგიული ხედვა, როგორც მინიმუმ სწორედ ზემოთ ჩამოთვლილ ყველა ფაქტორს უნდა ითვალისწინებდეს და არ უნდა შემოიფარგლებოდეს მხოლოდ რომელიმე კონკრეტული მათგანზე აქცენტირებით.

საგადასახადო დანაკარგების გამოანგარიშების ძირითადი მიდგომები

საგადასახადო დანაკარგის ზუსტი შეფასება და ყველა სიტუციაში გამოსადეგი ერთიანი მიდგომის შემუშავება შეუძლებელია. ზოგადად, კი შეიძლება ითქვას, რომ თუ მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები იზრდებიან და მათთან მიმართებაში ამოღებული გადასახადების პროცენტული წილი მცირდება, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ადგილი აქვს გადასახადების თავიდან არიდებას.

საგადასახადო დანაკარგის ანალიზის ორი ძირითადი მიმართულება არსებობს: მაკროეკონომიკური („ზემოდან ქვემოთ“) და მიკროეკონომიკური („ქვემოდა ზემოთ“). პირველი ითვლება არაპირდაპირ მიდგომად, ვინაიდან მაკროეკონომიკურ ცვლადებს პირდაპირი კავშირი არ აქვთ გადასახადების დეკლარირებასთან. მისი არსი მდგომარეობს იმაში, რომ გამოთვლილ იქნეს გადასახადის თეორიულად მაქსიმალური ოდენობა და შემდგომ აღნიშნული

მონაცემი შეუდარდეს ფაქტობრივად არსებულ დონეს. სხვა სიტყვებით, მიდგომა „ზემოდა ქვემოთ“ მიზნად ისახავს საგადასახადო დანაკარგის მაქსიმალურად ამომწურავ შეფასებას და ამისათვის ახდენს პოტენციური საგადასახადო შემოსავლების, რეალურ შემოსავლებთან ურთიერთშედარებას. შესაბამისად, ამ მიდგომით კვლევის მიმართულება არის პოტენციური მაქსიმალური დონიდან (ზემოდა), რეალურად დაბეგრულ გადასახადებისაკენ (ქვემოთ), რა დროსაც პოტენციურ დონეს ეტაპობრივად აკლდება გაპის სხვადასხვა კომპონენტები.

„ზემოდა ქვემოთ“ მიდგომის გამოყენების რამდენიმე ძირითადი მეთოდოლოგია არსებობს, რომელთაგან თითოეული ეყრდნობა მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებს, რომელიც გაპის დადგენის მიზნით უდარდება რეალურად გადახდილ გადასახადს. მაკროეკონომიკურ მეთოდოლოგიებს შორის ძირითადი განსხვავება მდგომარეობს იმაში, რომ თითოეული მათგანი გადასახადის პოტენციურ დასაბეგრ ბაზას ანგარიშობს მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების განსხვავებული კორექტირების/გამოყენების შედეგად.

მაგალითად, „ზემოდა ქვემოთ“ მიდგომის გამოყენების დროს შესაძლოა გამოვიყენოთ მოხმარების მეთოდი, რა დროსაც პოტენციური შემოსავლების განსაზღვრა, როგორც წესი, ხორციელდება ოფიციალურ სტატისტიკურ მონაცემებზე დაყრდნობით. მოცემულ შემთხვევაში გადასახადების პოტენციური დონე განისაზღვრება საბოლოო მოხმარებაზე და იმ შუალედურ მოხმარებაზე დაყრდნობით, რომელიც გამოყენებულ იქნა დაბეგრისაგან გათავისუფლებული საქონლის წარმოებისა და მომსახურების განვითარების, ვინაიდან ასეთი შუალედური მოხმარება არაპირდაპირი გადასახადებით დაბეგრის მიზნებისათვის საბოლოო მოხმარებად მიიჩნევა. მიუხედავად იმისა, რომ მოხმარების მეთოდი იძლევა წარმოდგენას გაპის მთლიანი მოცულობის შესახებ, იგი არ გვაძლევს შედეგობრივი მაჩვენებლების დარგობრივი დეტალიზაციის შესაძლებლობას, რაც სასურველი იქნებოდა გაპის შემცირების სტრატეგიული ღონისძიებების დაგეგმვის პროცესში.

„ზემოდა ქვემოთ“ მიდგომის ალტერნატიული მეთოდია დამატებული ღირებულების მეთოდი. ამ დროს დღგ-ით დასაბეგრი პოტენციური ბაზის დასადგენად ეყრდნობიან იმპორტსა და ქვეყნის ტერიტორიაზე განხორციელებულ გამოშვებას, რასაც აკლდება ამ გამოშვებისათვის გამოყენებულ საქონელსა და მომსახურებასთან დაკავშირებული შესყიდვები, კერძოდ - შუალედური მოხმარება და

ინვესტიციები. მოხმარების მეთოდისაგან განსხვავებით, დამატებული ღირებულების მეთოდი შეესაბამება არაპირდაპირი გადასახადების დაბეგვრის ბუნებას და იძლევა შედეგობრივი მაჩვენებლის დარგობრივი დეკომპოზიციის შესაძლებლობასაც.

მაკროეკონომიკურ ანალიზს გააჩნია შემდეგი ნაკლოვანებები:

- გვაძლევს ზოგად წარმოდგენას მთლიან საგადასახადო დანაკარგზე, მისი დეტალური ასპექტების (მაგ. კონკრეტული სექტორები, ქცევები და ა.შ.) კონკრეტიზაციისა და გავლენის ფარდობითი მოცულობის განსაზღვრის გარეშე. ანუ ამ მიდგომის გამოყენებით, შეუძლებელია კონკრეტული კანონშეუსაბამო ქმედებების დადგენა, რომლებმაც გამოიწვიეს საგადასახადო დანაკარგი. შესაბამისად, შეუძლებელია საბოლოო შედეგების მისადაგება და გამოყენება ინდივიდუალურად, კონკრეტულ გადამხდელთან;

- ანალიზის შედეგები მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ხელმისაწვდომი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების დეტალიზაციაზე. დღეს შემთხვევაში მონაცემთა დეტალიზაცია შესაძლებელი უნდა იყოს სასაქონლო ჯგუფებისა და სექტორულ დონეზე. დეტალური ინფორმაციის არსებობის შემთხვევაშიც კი, საჭიროა აქცენტი გაკეთდეს მონაცემთა სანდობაზე და ხარისხზე. სტატისტიკის დეპარტამენტი გარკვეული ტიპის მონაცემების გაანგარიშებისას (მაგალითად, დაუკვირვებადი ეკონომიკის კვლევის დროს) ეყრდნობა სხვადასხვა დაშვებებს. ყველა სტატისტიკურ მონაცემს კი გააჩნია სანდობის ინტერვალი და რეალობასთან შესაბამისობის გარკვეული ალბათობა, რაც გაპის გაანგარიშებებშიც აისახება.

რაც შეეხება „ქვემოდან ზემოთ“ მეთოდოლოგიას, მისი გამოყენების დროს, ძირითადად ხორციელდება საგადასახადო აუდიტისათვის „სანიშნო“ გადამხდელის შემთხვევითი გზით შერჩევა და რევიზიის შედეგების მოდელირება. მოდელირების დროს შეირჩევა გადამხდელის შესაბამისი მაჩვენებლები/თვისებები, რომლებიც კორელაციაში არიან მათ კანონმორჩილების დონესთან. შემდგომ ეტაპზე კი მოდელის შედეგები განზოგადდება შესაბამისი მახასიათებლების მქონე ყველა რეგისტრირებულ გადამხდელზე. მოდელირება ხორციელდება სხვადასხვა გზით, მათ შორის მანქანური დასწავლის მეშვეობით. მოდელირების შედეგები საბოლოო ჯამში, აგრეგირდება რეგისტრირებული გადამხდელის მთლიან პოპულაციაზე. აღნიშნული მეთოდი ძირითადად

მოიაზრებს შემთხვევითი აუდიტის სისტემის არსებობას, თუმცა ასევე შესაძლებელია განვიხილო პერიოდში საგადასახადო კანონმდებლობასთან შეუსაბამობის კონკრეტული რისკების ანალიზის შედეგად განხორციელებულ ინტერვენციების შედეგების გათვალისწინებასაც (იმ პირობებში როდესაც საგადასახადო ორგანოში შემთხვევითი რევიზიის პროგრამა არ არსებობს ან არა საკმარისია). აღნიშნულმა მიდგომამ, შესაძლოა მნიშვნელოვანი წარმოდგენა შეგვიქმნას არა მარტო კონკრეტულ კანონშეუსაბამო ქმედებებსა და რისკებზე, არამედ შესაძლოა გამოყენებულ იქნეს სხვა მიდგომის შედეგების ტესტირებისათვის.

„ქვემოდან ზემოთ“ მიდგომის ძირითადი ნაკლი არის ის, რომ ის მოიცავს საგადასახადო დანაკარგის მხოლოდ გამოვლენილ/იდენტიფიცირებულ ნაწილს, რომელიც ამათუიბ მიზეზის გამო მოექცა საგადასახადო ორგანოს თვალთახედვის არეალში და მიუხედავად შერჩეული განზოგადების მოდელისა, სრულყოფილი ვერ იქნება. ამასთან, ეს მიდგომა დაკავშირებულია არც თუ უმნიშვნელო დანახარჯებთან, რომლებიც ძირითადად უკავშირდება ამ მიზნით საგადასახადო შემომწებების ჩატარების აუცილებლობას. აღნიშნული კი, თავის მხრივ, მოიაზრებს რევიზირებული გადამხდელის კანონმორჩილების დანახარჯების ზრდას. ასევე აღსანიშნავია, რომ ამ მიდგომის გამოყენების შემთხვევაში გამოვლენილი დანაკარგის განზოგადება და საერთო ეფექტის განსაზღვრა ხდება მხოლოდ რეგისტრირებული გადამხდელის ერთობლიობაზე, რაც პოტენციური კანონდამრღვევების მთლიან პოპულაციას რა თქმა უნდა არ წარმოადგენს. ამასთან „ქვემოდან ზემოთ“ მიდგომით საგადასახადო დანაკარგის შეფასებას ართულებს და თითქმის შეუძლებელს ხდის საგადასახადო ორგანოების მიერ საგადასახადო თალღითობის შემთხვევების იდენტიფიცირების არასრული მოცულობა და შესაბამისი კუთხით აღრიცხული და განსაკუთრებით გამოქვეყნებული მონაცემების სიმწირე, დეტალური მონაცემების კონფიდენციალურობა და შერჩევის პოტენციური შეცდომა.

დასკვნა

მაკროეკონომიკური მიდგომის დამატებული ღირებულებისა და მოხმარების მეთოდებს შორის არჩევანის გაკეთების კუთხით აღსანიშნავია, ის გარემოება, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ორივე მეთოდით თეორიულად ერთიდაიგივე გაპის მნიშვნელობა მიიღება, გადასახადით დასაბეგრი

პოტენციური ბაზის მოხმარების მიდგომით გაანგარიშებისას, მოხმარება შესაძლებელია ჩაიშალოს სასაქონლო ჯგუფების ჭრილთ, მაშინ როდესაც საგადასახადო შემოსავლების ამავე ჭრილთ წარმოდგენა და მისადაგება თითქმის შეუძლებელია, რაც გაპის შემდგომი დეტალიზაციის საშუალებას არ იძლევა. უფრო რეალისტური სცენარი იქნება საგადასახადო შემოსავლების სექტორული ჭრილთ წარმოდგენა. ამასთან, რადგან სექტორული სახით არსებობს იმპორტთან, ექსპორტთან და ინვესტიციებთან დაკავშირებული მონაცემები, დამატებული ღირებულების მეთოდის უპირატესობა ნათელი ხდება.

მაკროეკონომიკური მიდგომის უპირატესობა მიკროეკონომიკურ მიდგომასთან მიმართებაში კი ცალსახაა შემდეგი გარემოებების გამო:

- შესაძლებლობას იძლევა გამოთვლილ იქნეს საგადასახადო დანაკარგის სრული მოცულობა;
- გვაძლევს შედეგობრივი გაპის ძირითად კომპონენტებად ჩაშლისა და მათი სექტორული ანალიზის საშუალებას;
- დაკავშირებულია ნაკლებ დანახარჯებთან;
- შესაძლებელს ხდის დარიცხვის მეთოდის გამოყენებას, რაც არაპირდაპირი გადასახადების შესაბამისი მონაცემების მაკროეკონომიკურ სტატის-

ტიკურ მონაცემებთან თანხვედრის წინაპირობაა და ამავედროულად უფრო ბუნებრივად შეესაბამება არაპირდაპირი გადასახადების დაბეგვრის და გამოანგარიშების პრაქტიკას;

- შესაძლებლობას იძლევა მოდელირება გაუკეთდეს სხვადასხვა საკანონმდებლო ცვლილებებს და გაანალიზდეს მათი შედეგობრივი ფისკალური გავლენა.

ასევე აღსანიშნავია, რომ „ზემოდან ქვემოთ“ მიდგომის გამოყენება დამატებული ღირებულების მეთოდის გამოყენებით, რეკომენდირებულია საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერაც. სწორედ აღნიშნული მიდგომის გამოყენებით ხდება სავალუტო ფონდის მიერ, სხვადასხვა ქვეყნებში საგადასახადო დანაკარგის გამოთვლა, რისთვისაც იყენებს ფონდის მიერვე შექმნილ RA-GAP მოდელს. აღნიშნული კი იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ მოცემული მიდგომით გამოთვლილი დანაკარგი მეტად შესადარისი იყოს სხვა ქვეყნების ანალოგიურ მაჩვენებლებთან.

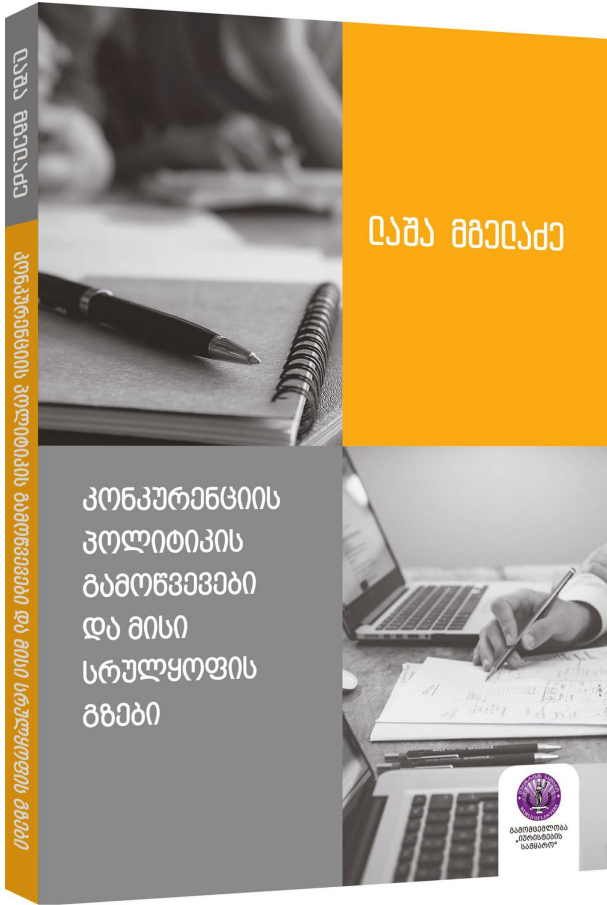
რაც შეეხება ე.წ. „ქვემოდან ზემოთ“ მიდგომას, მისი გამოყენების შესაძლებლობა უფრო მეტად იკვეთება, ეკონომიკის იმ სექტორებთან მიმართებაში, რომლებშიც მაკროეკონომიკური კვლევით საგადასახადო დანაკარგების მაღალი მოცულობა გამოიკვეთება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. დგებუაძე ლ., ჩიკვილაძე მ., ოპტიმალური საგადასახადო ტვირთის განსაზღვრა ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპის მისაღწევად (საქართველოს მაგალითზე), საერთაშორისო რეცენზირებადი სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი „ეკონომისტი“, 2018, N2, გვ. 121-128.
 2. Keen M., *The anatomy of the VAT*, International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department, 2013, 27 pg., <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13111.pdf>, ბოლოს გადამოწმდა 01.11.2020.
 3. European Commission, *Compliance Risk Management Guide for Tax Administrations*, 2010, 110 pg., https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/common/publications/info_docs/taxation/risk_managt_guide_en.pdf, ბოლოს გადამოწმდა 01.11.2020.
 4. Novysedlak V., Palkovicova J., *The estimate of the value added tax revenue loss*. Institute for Financial Policy, The ministry of Finance of the Slovak republic, 2012, 30pg., <https://www.mfsr.sk/en/finance/institute-financial-policy/working-papers/the-estimate-value-added-tax-revenue-loss>, ბოლოს გადამოწმდა 01.11.2020.
- Thackray M., Alexova M., *The Revenue Administration-Gap Analysis Program: An Analytical Framework for Excise Gap Estimation*. International Monetary Fund, Washington, D.C. 2017, 48pg, <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/TNM/2017/tnm1705.ashx>, ბოლოს გადამოწმდა 01.11.2020.
- Hutton E., *The Revenue Administration – Gap Analysis Program: Model and Methodology for Value-Added Tax Gap Estimation*. International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department, 2017, 32pg, <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/TNM/2017/tnm1704.ashx>, ბოლოს გადამოწმდა 01.11.2020.

კონკურენციის პოლიტიკის გამოწვევები და მისი გადაჭრის გზები

THE NEW ECONOMIST / ახალი ეკონომისტი

გამოვიდა ახალი წიგნი „კონკურენციის პოლიტიკის გამოწვევები და მისი გადაჭრის გზები“. რომლის ავტორია, ეკონომიკის დოქტორი, **ლაშა მგელაძე**. ის არის ერთი მონოგრაფიის - „საჯარო სამსახურის გამოწვევები და მისი გადაჭრის გზები“ - ავტორი. გამოქვეყნებული აქვს თხუთმეტამდე სამეცნიერო სტატია სხვადასხვა საერთაშორისო რეფერირებად და რეცენზირებად სამეცნიერო ჟურნალში. აქვს სახელმწიფო სამსახურში მუშაობის 19 წლიანი გამოცდილება, მათ შორის, მაღალი თანამდებობებიც ეკავა. ამჟამად არის სსიპ სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს ადმინისტრაციული უზრუნველყოფის სამმართველოს უფროსი.

წიგნი სამი თავისაგან შედგება:

პირველ თავში ასახულია კონკურენციის ჩამოყალიბებისა და განვითარების საფუძვლები/ისტორია - როგორ განვითარდა კონკურენცია ჩანასახიდან დღემდე, წარმოდგენილია მოსაზრება როგორ განვითარებას ჰპოვებს ეს მიმართულება მომავალში და წარმოდგენილია „ჭარმონიული

კონკურენტული ბრძოლის ჰიპოთეზა“ - ფენომენი; გადმოცემულია ბაბილონის გოდოლის მშენებლობაზე, მისი როგორც როგორც გარდამტეხი მოვლენის შესახებ კონკურენციის ისტორიაში; წარმოდგენილია კონკურენციის პოლიტიკის თანამედროვე სახით ჩამოყალიბების ადრეული ეტაპები; თავის ბოლოს კი შეჯამების სახით გვხვდება ავტორის დასკვნა თავში ასახულ საკითხებთან მიმართებაში.

მეორე თავში ასახულია ეკონომიკური სკოლების, უცხოელი და ქართველი გამოჩენილი მეცნიერებისა და საზოგადო მოღვაწეების შეფასებები თანამედროვე კონკურენციის პოლიტიკაზე. განხილულია როგორც მომხრეთა ისე მოწინააღმდეგეთა მოსაზრებები და წარმოდგენილია ავტორის დასკვნა თავში ასახული საკითხების შესახებ.

მესამე თავში ასახულია კონკურენციის პოლიტიკის განვითარების ეტაპები საქართველოში და წარმოდგენილია ავტორისეული დასკვნები თითოეულ ეტაპთან დაკავშირებით; წარმოდგენილია ქვეყანაში დღეს არსებული კონკურენტული გარემოს შესახებ ინფორმაცია, თუ რა ტიპის კონკურენციის პოლიტიკა გააჩნია ქვეყანას; ყურადღებაა გამახვილებული მსოფლიოში აღიარებული და დაწინარებული კონკურენციის მარეგულირებელი ზოგიერთი ნორმის ხარვეზზე; შეფასებულია სახელმწიფო შესყიდვების სისტემა კონკურენტული თვალსაზრისით. ასევე, მიმოხილულია/შეფასებულია საკანონმდებლო ორგანოში ინიცირებული კონკურენციის მარეგულირებელი აქტების პროექტები და ახლად დამტკიცებული ანტიდემპინგური კანონი; როგორც ზემო თავებში აღნიშნულ თავშიც ვხვდებით ავტორის დასკვნას მესამე თავში ასახულ და გადმოცემულ საკითხებთან/თემებთან მიმართებაში.

ნაშრომში შეჯამების სახით ასახულია ავტორის დასკვნა და წარმოდგენილია სისტემის გაუმჯობესების რეკომენდაციები (ჯამში 15 რეკომენდაცია).

ბოლოს კი (ბოლოსიტყვაობის მაგიერ) გვხვდება საკმაოდ საინტერესო და განსხვავებული პატარა თავი, რომელშიც კონკურენცია, გარკვეულწილად, ხელოვნების რანგშია აყვანილი (ხელოვნებასთან არის დაკავშირებული) და წარმოდგენილია კონკურენციის და პოეზიის ურთიერთ-თანხვედრის მაგალითი.

ახალი The New ეკონომისტი ECONOMIST

საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

სტატიების მიიღება შემდეგი მოთხოვნების გათვალისწინებით:

1. ტექსტი აკრეფილი უნდა იყოს Word-ში, Sylfaen-ში, შრიფტის ზომა 12, ინტერვალი სტრიქონებს შორის - 1,5, ველების დაშორება მარჯვენა-მარცხენა მხარეს 2 და 3 სმ. შესაბამისად, ზედა და ქვედა — 2,5 და 2,5სმ. ტექსტი უნდა აიკრიფოს გადატანების გარეშე. ცხრილები გადაყვანილი JPEG-ში. სტატიის მინიმალური მოცულობა უნდა იყოს 5 გვერდი A4 ფორმატის.
2. ავტორის სახელი, გვარი, სამეცნიერო წოდება და თანამდებობა, საკონტაქტო კორდინატები, (ტელეფონები, ელ.ფოსტა), სურათის ელექტრონული ვერსია JPEG-ში;
3. სტატიას უნდა ახლდეს ანოტაცია ქართულ და ინგლისურ ენებზე, მოცულობით 120-150 სიტყვა, აკრეფილი შესაბამისად Sylfaen-ში და Times New Roman-ში, შრიფტის ზომა 12. სამეცნიერო სტატიას უნდა დაერთოს გამოყენებული ლიტერატურის სია.
4. სტატია იბეჭდება ინგლისურ, რუსულ, გერმანულ და ფრანგულ ენებზეც. ნებისმიერ შემთხვევაში, აუცილებელი მოთხოვნაა, რეზიუმე მოგვანოდოთ ქართულ, ინგლისურ და რუსულ ენებზე. სტატიის გამოქვეყნების ღირებულება შეადგენს – ჟურნალის ერთი გვერდი 10 ლარი, რომელსაც ავტორი გადაიხდის დადებითი რეცენზიის მიღების შემდეგ, ხოლო ჟურნალის ღირებულება — 10 ლარი.
5. სტატიის გამოქვეყნების, ჟურნალის შექმნისა და/ან გამოწერის ღირებულების გადახდა შესაძლებელია შპს "ლოი"-ს ანგარიშზე: საიდენტიფიკაციო კოდი 204439296, ანგარიშის ნომერი GE33LB0113168905809000, სს „ლიბერთი ბანკი“, ბანკის კოდი LERTGE22.

ელექტრონული ფოსტა: loidk@yahoo.com; www.neweconomist.com.ge; www.loi.com.ge
tel: 299-05-76; 555 277 554; 595 32 30 34.

PS. სტატიების მონოდება ფურცლებით ან CD-თ აუცილებელი არ არის.

International Precise and Review Scientific-Practical Magazine

Continues taking articles according to this requests:

1. Text must be gathered in Word, size of Sylfaen font 12, interval between lines - 1.5, borders in right and left side- 3 and 2sm. Also, up and down borders- 2.5 and 2.5sm. Text must be picked up without transferring. Tables should be in JPEC. The minimal size of article is 5pages of A4 format.
2. The first name of author, last name, scientific rank and post, coordinates (telephone number, e-mail), electronic version of photo in JPEG.
3. The article must have abstract in Georgian and English languages. The size should be 120-150 words, it must be picked up in Sylfaen and in Times New Roman, size of font-12. Scientific article must have list of used literature.
4. The article will published in English, Russian, German and France languages. So, it is also our request to prepare reziume in Georgian, Egnlish and Raussian languages too. The price of article's publication is- one page of journal 10 GEL (Lari) or 5 USD. And auhor will pay this price after getting positive respond. Also, the price of journal is 10 GEL (Lari) or 5 USD.
5. The price of publication article, buying journal and subscription fee could be payed in Ltd. LOI's account: identification code – 204439296, the account number- GE61HB000000000713602, "Halyk Bank Georgia", central office, bank code HABGGE22.

Our coordinates:

e-mail: loidk@yahoo.com; www.neweconomist.com.ge; www.loi.com.ge
Tel: 299 05 76; 555 277 554; 595 32 30 34.
PS. Giving articles with papres or CD-s, is not necessary.

www.neweconomist.com.ge

E-mail: editor@neweconomist.com.ge